

Het grote buitenspeelonderzoek

Buiten spelen in de buurt geobserveerd

kind & samenleving

Het grote buitenspeelonderzoek

Buiten spelen in de buurt geobserveerd

Spelen kinderen nog buiten op straat en in hun eigen buurt? Wie zijn de buitenspelers, waar spelen ze, en wat doen ze? En hoe is dat veranderd tegenover vroeger? **Het grote buitenspeelonderzoek** brengt dat in kaart. Kind & Samenleving ging spelende kinderen observeren in zeven uiteenlopende woonwijken en vergelijkt de cijfers met eerder onderzoek uit 2008 in dezelfde wijken.

- Hoofdstuk 1 omschrijft de bedoeling van het onderzoek, en Hoofdstuk 2 de gebruikte methodologie. De zeven wijken waarin we het onderzoek hebben uitgevoerd, komen aan bod in Hoofdstuk 3.
- Daarna komen de resultaten. Hoofdstuk 4 geeft de algemene cijfers over het buitenspelen. Hoofdstuk 5 verbindt het buitenspelen met de diverse soorten publieke ruimte, en Hoofdstuk 6 beschrijft het spelen per wijk.
- In Hoofdstuk 7 koppelen we de belangrijkste vaststellingen uit het onderzoek aan de vragen die het onderzoek oproept, en aan uitdagingen voor het beleid.

Kind & Samenleving dankt van harte de klankbordgroep en experts voor hun waardevolle input tijdens het onderzoek en bij afwerking van het onderzoeksrapport; de jeugddiensten van Antwerpen-stad, Rumst, Temse en Zwijndrecht; en de kinderen, leerkrachten en directie van De Wingerd (Terhagen), Sint-Amelbergaschool (Temse).

COLOFON

Het grote buitenspeelonderzoek. Buiten spelen in de buurt geobserveerd is een publicatie van Kind & Samenleving vzw, www.k-s.be.

Auteur: **Johan Meire**

Foto's en illustraties: Kind & Samenleving vzw

© Kind & Samenleving, Mechelen, 2020

De observaties werden uitgevoerd door Johan Meire, Sabine Miedema en Marlies Miedema.

Dit onderzoek werd via een projectsubsidie gefinancierd door de Vlaamse overheid.

kind & samenleving

Samenvatting

Spelen kinderen nog buiten op straat en in hun eigen buurt? Waar spelen de buitenspelers vooral, en wat doen ze? Zijn er meer jongens dan meisjes bij de buitenspelers? En hoe is dat veranderd tegenover vroeger? Het grote buitenspeelonderzoek brengt dat in kaart. Daarvoor herhaalden wij een eerder observatieonderzoek uit 2008. Kind & Samenleving ging toen buitenspelende kinderen observeren in zeven woonwijken van uiteenlopende aard. In 2019 herhaalden we de observaties, in precies dezelfde wijken.

Zo kunnen we de feitelijke evolutie in het buitenspelen in kaart brengen: we kunnen de resultaten uit 2019 vergelijken met een eerder gevoerd buitenspeelonderzoek uit 1983 en vooral met het onderzoek van 2008 in dezelfde wijken.

Belangrijk is dat het gaat over *observaties* in *woonwijken*. Observaties gaan over de feitelijke toestand, niet over hoe ouders of kinderen inschatten over hoe veel hun kinderen (of zij zelf) spelen of speelden. Bovendien gebeurt het onderzoek in de dagelijkse buitenspeelomgeving van kinderen, waarbij we de invloed van de woonomgeving mee in beeld brengen.

Wij observeerden het buitenspeelgedrag van kinderen en jongeren van 3 tot 17 jaar in de publieke ruimte: de openbare, vrij toegankelijke ruimte in open lucht. De vergelijking met 2008 wordt enkel gemaakt voor de toen geobserveerde leeftijdscategorie van 3 tot 14 jaar.

Het onderzoek richtte zich op het buitenspelen in de vakantieperiodes. In elk van de zeven wijken deden wij, verspreid over de paas- en de zomervakantie van 2019, tien telrondes waarbij wij de volledige publieke ruimte van de wijk aflieden. We noteerden, per speelgroepje, het aantal kinderen, hun leeftijd en geslacht, of zij al dan niet begeleid werden of in georganiseerd verband speelden, en welk soort spel zij speelden. We noteerden ook waar zij precies speelden, zodat dit achteraf kon opgenomen worden in een ruimtelijke analyse van de wijken en van de verschillende soorten publieke ruimte.

We telden tijdens al onze observaties samen 2259 kinderen van 3 tot 17 jaar. Daarvan waren 1577 kinderen (69,8%) aan het spelen; 682 kinderen (30,2%) waren louter onderweg. We kijken in de eerste plaats naar de spelende kinderen, en richten ons vooral op de 3- tot 14-jarigen, om zo de vergelijking met 2008 te kunnen maken.

Hieronder vatten we de belangrijkste resultaten samen.

1. Het buitenspelen gaat er sinds 2008 fors op achteruit. Er spelen nu 37% minder kinderen op straten, op pleinen en in parken dan toen.

Om te weten hoeveel kinderen buiten spelen, vergelijken we het aantal geobserveerde spelende kinderen tussen 3 en 14 jaar met het aantal inwoners van deze leeftijd in de geobserveerde wijken. Gemiddeld genomen over de wijken heen, telden wij in 2019, tijdens de 10 observatierondes samen, 58 spelende kinderen per 100 jonge inwoners. In 2008 was dat nog 84. Hierbij zijn ook de kinderen gerekend die in georganiseerd verband speelden. Negeren we die kinderen, en tellen we alleen de kinderen die onder elkaar, op hun eentje of met bijvoorbeeld hun ouders spelen, dan komen we nog aan een gemiddelde van 47 geobserveerde spelende kinderen per 100 jonge inwoners. In 2008 was dat nog 75. Dat is een achteruitgang met 37%, op 11 jaar tijd.

Vergeleken met 1983, toen het onderzoek weliswaar in andere wijken gebeurde, was het aantal buiten spelende kinderen in 2008 al gehalveerd. In 1983 zagen we tijdens de 10 telrondes samen nog 168 kinderen spelen per 100 jonge inwoners. De afname van het buitenspelen zet zich in een gelijkmatig tempo verder.

	1983	2008	2019
Exclusief georganiseerd spel	168	75	47
Inclusief georganiseerd spel	168	84	58

Gemiddeld aantal geobserveerde kinderen van 3-14 jaar tijdens tien telrondes, gesteld dat er 100 inwoners van deze leeftijd zijn.

2. Vooral in de stedelijke wijken gaat het buitenspelen achteruit.

De evolutie van het buitenspelen verschilt sterk van wijk tot wijk. In één van de zeven wijken spelen er nu bijna dubbel zoveel kinderen buiten dan in 2008. In de andere wijken gaat het buitenspelen achteruit, soms beperkt, maar in drie van de zeven wijken is er een achteruitgang van 50% of meer. Het zijn met name de stedelijke wijken die sterk achteruitgaan ten opzichte van 2008.

3. Meisjes spelen minder buiten dan jongens. Dat geldt zeker voor de iets oudere kinderen.

In 2008 zagen we op 100 spelende kinderen 45 meisjes en 55 jongens. In 2019 telden we bij de 3- tot 14-jarigen 37 meisjes op 100 spelende kinderen. In zes van de zeven wijken zagen we minder meisjes buiten spelen dan we zouden verwachten op basis van hoeveel jongens en hoeveel meisjes in de wijk wonen.

Bij de kleuters is er nog bijna een evenwicht tussen jongens en meisjes, en in de groep 6- tot 8-jarigen zijn nog 40% van de spelende kinderen meisjes. Maar dan wordt het verschil merkwaardig groot. Het genderonevenwicht is er met name in de leeftijd van 9 tot 11 jaar (slechts 27% meisjes) en van 12 tot 14 jaar (34% meisjes).

Meisjes zijn amper te vinden in sportzones (15% meisjes): dit zijn echt jongensplekken. Meisjes spelen ook vaker onder begeleiding van volwassenen dan jongens. Ze spelen niet alleen minder buiten, ze zijn ook gewoon minder aanwezig in de publieke ruimte.

4. Zes tot acht, negen tot elf: de buitenspeelleeftijd bij uitstek.

We zagen vooral 6- tot 8-jarigen (31% van de 3- tot 14-jarigen) en 9- tot 11-jarigen (28%) buiten spelen. Bij de jongens is 9 tot 11 jaar de grootste groep, maar net op deze leeftijd spelen er weinig meisjes buiten. Ook in 2008 en 1983 was 6 tot 8 jaar al de leeftijdscategorie die het meest 'op straat' te zien is. In alle wijken zijn er meer 6- tot 8-jarigen aan het spelen dan volgens hun aandeel bij de inwoners mag verwacht worden.

5. De kinderen die buiten spelen, doen dat vooral, en steeds meer, onbegeleid.

56,6% van alle spelende kinderen speelden alleen of in groepjes met enkel andere kinderen. 23,5% van de kinderen speelden onder toezicht van een volwassene. De overige 19,9% speelden in georganiseerd verband: jeugdwerk, kinderopvang, sportkamp ... Vergeleken met 2008 zien we nu een groter aandeel kinderen onbegeleid buiten spelen, én meer kinderen in georganiseerd verband.

Bij de kinderen die we zagen spelen in georganiseerd verband is er wél bijna een genderevenwicht, al zijn de meisjes tussen 9 en 11 ook daar ondervertegenwoordigd.

6. Sociaal spel en regelspel maken samen de helft van het spel uit.

Sociaal spel en regelspel zijn de populairste soorten spel: we zagen de spelende kinderen vooral babbelen, en spelletjes spelen met duidelijke regels (voetbal, verstoppertje). Bij jongens is regelspel (vooral sport) het belangrijkste speltype, vóór sociaal spel en 'explorerend bewegen' (intensief bewegen, grenzen verleggen: klimmen, rennen, hard schommelen). Bij meisjes is sociaal spel duidelijk het populairst, voor explorerend bewegen en regelspel. Constructiespel en fantasiespel zagen we zeer weinig.

7. Er is een duidelijke verschuiving van het spel naar de duidelijk recreatieve ruimtes.

Kinderen spelen in de wijken in heel diverse soorten publieke ruimte, en er zit een duidelijk patroon in de verschuivingen ten opzichte van 2008. De zones die bedoeld zijn om te spelen, te sporten of zich te ontspannen, gaan erop vooruit: in 2019 zijn deze recreatieve zones goed voor 2 op 3 van de spelende kinderen; in 2008 was dat nog maar 1 op 2. Zo zijn speelpleintjes nu het belangrijkste type ruimte (goed voor 29% van alle spelende kinderen), en ook sportzones en groene ruimte op buurtniveau gaan erop vooruit. Zones met een minder eenduidige functie, waar spelen of zich ontspannen niet centraal staan, gaan achteruit. Spelen in straten (26%) gebeurt wat minder; spelen op buurtpleinen en parkeerzones gaat fors achteruit. Maar als we alleen kijken naar de kinderen die niet in georganiseerd verband spelen, blijft de straat wél de belangrijkste speelplek (32%).

8. Verschillende soorten ruimtes trekken verschillende categorieën kinderen aan

Al neemt het belang van de straat als speelplek wat af, het blijft voor alle leeftijden een belangrijke ruimte met heel divers spel. Behalve in de drukste doorgangswegen wordt er in alle soorten straten gespeeld, los van inrichting of wegategorisering. Wel is het spel in de straten vaker spel op de stoep dan echt op straat.

De formele speelruimtes trekken eerder de jongere kinderen aan; de sportzones eerder de wat oudere kinderen. Al zijn dat dan vooral de jongens: amper 15% van de kinderen in sportzones zijn meisjes (in 2008 slechts 5%!). De andere ruimtes zijn minder sterk gegenderd.

9. De specifieke wijk doet er fundamenteel toe als speelomgeving.

De ruimtelijke kenmerken en het sociale klimaat van een wijk bepalen de speelkansen van de kinderen die er wonen heel sterk. Uit de eigenheid van de zeven geobserveerde wijken leren we onder meer het volgende.

- De inrichting van specifieke, centrale (speel)plekken doet er veel toe. Is een sportzone de centrale plek in de wijk, dan hebben jongens er een sterk overwicht. Is die centrale plek een vernieuwd, aantrekkelijk speeltuintje voor jonge kinderen, dan zijn ook vooral min-achtjarigen in de wijk aan het spelen. Maar waar zijn dan de meisjes en de oudere kinderen?
- In wijken met veel publieke (verblijfs)ruimte kan een goed werkende centrale ruimte meer dan 60% van alle spelende kinderen aantrekken.
- In wijken met een tekort aan publieke ruimte zoals pleinen, speel- en sportterreinen of parken, spelen kinderen logischerwijze meer op straat, maar het gebrek aan pleisterplaatsen betekent wel dat kinderen er meer verspreid en in kleinere groepjes spelen en minder ontmoetingsplekken hebben.
- Sociale spanningen in de wijk en onaantrekkelijke speelruimte kunnen echt afknappers zijn voor kinderen. In de slechtst scorende wijk werden deze factoren uitdrukkelijk genoemd als redenen om niet meer veel buiten te komen.
- Ruimte verklaart niet alles. Een wijk kan er ruimtelijk heel gelijkaardig uit zien als tien jaar eerder, en demografisch niet erg veel veranderd zijn, en toch kan er veel meer gespeeld worden dan toen, zoals blijkt uit de ene wijk die er sinds 2008 wél op is vooruitgegaan.

Inhoud

Samenvatting.....	2
Hoofdstuk 1. Spelen kinderen nog buiten? Een nieuw buitenspeelonderzoek.....	9
1.1 Aanleiding van het onderzoek.....	9
1.2 Opzet van het onderzoek: observaties in de dagelijkse woonomgeving	10
1.3 Een update van de aanpak, maar in dezelfde zeven wijken.....	12
Hoofdstuk 2. Methodologie	15
2.1 Buitenspelen observeren in de woonomgeving.....	15
2.2 Analyse van de wijken	22
Hoofdstuk 3. Een onderzoek in zeven wijken	23
3.1 Demografische beschrijving	23
3.2 Ruimtelijke beschrijving van de zeven wijken.....	27
Hoofdstuk 4. Buitenspelen in de buurt: de resultaten	54
4.1 Observaties over de wijken heen.....	54
4.2 Speelindex: hoe is het buitenspelen geëvolueerd?.....	58
4.3 Gender.....	65
4.4 Leeftijd.....	72
4.5 Groepsgrootte.....	74
4.6 Onderweg of niet?	76
4.7 Georganiseerd spel.....	77
4.8 Begeleid of onbegeleid spelen?.....	79
4.9 Welk soort spel spelen kinderen?.....	82
Hoofdstuk 5. Spelen en de publieke ruimte.....	89
5.1 16 types publieke ruimte en hun verdeling over de wijken.....	89
5.2 Algemene cijfers per type publieke ruimte	91
5.3 Leeftijden en types publieke ruimte.....	93
5.4 Gender en types publieke ruimte	94
5.5 Bespreking per type ruimte.....	96
Hoofdstuk 6. Spelen in de zeven wijken	107
6.1 Seefhoek	109
6.2 Stuivenberg.....	112
6.3 Predikherenvelden.....	116

6.4 Terhagen	118
6.5 Burcht	123
6.6 't Foort.....	126
6.7 Pieter Dierckxlaan	129
6.8 Een toemaatje: Park Spoor Noord.....	132
Hoofdstuk 7. Vaststellingen, vragen, uitdagingen.....	135
1 Het gaat steeds minder goed met het buitenspelen in de woonomgeving.....	138
2 Vooral in de dichtbevolkte en dichtbebouwde stedelijke wijken gaat het buitenspelen fors achteruit.....	141
3 Er spelen minder meisjes buiten dan jongens, zeker bij de negen-plussers.	143
4 De leeftijd van 'de buitenspeler' verandert niet.....	145
5 De kinderen die buiten spelen, doen dat nu vaker onbegeleid én in georganiseerd verband.....	145
6 Sociaal spel en regelspel zijn de populairste soorten spel, maar de creatieve speltypes zijn zeldzaam.	147
7 De duidelijk recreatief bedoelde ruimtes worden meer bespeeld.....	147
8 De specifieke wijk doet er fundamenteel toe als speelomgeving.....	149
9 Voor speelruimtes blijven een goede inplanting, een voldoende grote schaal en een kwaliteitsvolle inrichting succesfactoren.....	150
10 Verschillende soorten ruimtes trekken ook verschillende categorieën kinderen aan.	151
11 Het sociale klimaat van een wijk speelt een weinig zichtbare maar belangrijke rol...	152
12 Naar een buitenspeelbeleid	154

Hoofdstuk 1

Spelen kinderen nog buiten? Een nieuw buitenspeelonderzoek

Spelen kinderen nog wel buiten? En hoe is dat veranderd doorheen de tijd? Dit observatieonderzoek gaat in zeven wijken na hoeveel kinderen buitenspelen in de publieke ruimte, welk soort spel ze spelen en hoe dit samenhangt met de ruimtelijke en sociale kenmerken van de wijk. We herhalen daarbij onderzoek uit 1983 en 2008 om zo ook de evolutie van het buitenspelen in kaart te brengen.

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Vanuit de brede jeugdsector en vanuit de pers zijn er regelmatig **vragen over hoe het gaat met het buitenspelen in Vlaanderen, en naar recent cijfermateriaal** over hoe vaak kinderen buiten spelen en over evoluties daarin. Dat recent cijfermateriaal ontbrak tot voor kort: het recentste onderzoek was ***Buiten spelen!*** van Kind & Samenleving en de KULeuven in opdracht van de Vlaamse Overheid.¹ Dat onderzoek dateert van 2008. Het observatielukkig van dit onderzoek wordt in deze studie herhaald.

Dat onderzoek verzamelde onder meer data over hoeveel kinderen er op straat spelen, én kon dit cijfer vergelijken met *Spelen en spelen is twee*, een ouder onderzoek uit 1983, dat uitgevoerd was door de NDO (een voorloper van onder meer Kind & Samenleving).

Het onderzoek vergeleek het aantal kinderen die in de geobserveerde wijken woonden, met het aantal kinderen dat in deze wijken werd geobserveerd tijdens het onderzoek. Die 'speelindex' bleek in 2008 gehalveerd ten opzichte van 1983. **Er speelden in 2008 dus maar half zoveel kinderen op straat als 25 jaar eerder.** Wel toonde

¹ *Buiten spelen! Onderzoek met betrekking tot de relatie tussen (on)beschikbaarheid van bespeelbare ruimte, de mate van buitenspelen en de gevolgen daarvan op de fysieke, sociale, psychische en emotionele ontwikkeling van de Vlaamse kinderen en jongeren.* Brussel: Kind & Samenleving en KULeuven Dept. Humane Kinesiologie, 2008. http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/onderzoek/buitenspelen_rapport.pdf

het onderzoek meer evenwicht in de verhouding tussen jongens en meisjes, en bracht het verschuivingen aan het licht in de soorten spel die gespeeld werden.

Het huidige onderzoek brengt in kaart hoe het buitenspelen sindsdien verder is geëvolueerd. Gaat de speelindex verder achteruit? Hoe is het met de balans tussen jongens en meisjes? Zijn er verschuivingen in de leeftijd van de buiten spelende kinderen? Op wat voor soort plekken wordt er vooral gespeeld?

Een Nederlands onderzoek van Jantje Beton uit 2018 toont dat kinderen veel minder vaak buitenspelen dan hun ouders en grootouders, én dat kinderen nu minder vaak buiten spelen dan in 2013. Drie op tien kinderen speelt hoogstens één keer per week buiten; in 2013 was dat nog maar één op de vijf. Ook het aantal kinderen dat elke dag buiten speelt is gedaald (van 20% naar 14%).² Dit onderzoek kreeg ook in Vlaanderen weerklank, en leidde onder meer tot een parlementaire vraag over de mogelijkheid van nieuw onderzoek.

Het is juist over het informele spel in de eigen woonomgeving dat, ook internationaal, veel bezorgdheid bestaat bij organisaties én wetenschappelijke auteurs. De precaire status van het informele spelen in de westerse wereld is bovendien een belangrijk thema in de *'General Comment'* die in 2013 werd gepubliceerd bij Artikel 31 van het Kinderrechtenverdrag, het Artikel dat het recht op rust, vrije tijd en spel garandeert, maar waar de lidstaten vaak weinig uitdrukkelijke aandacht voor hebben in de rapportering.

Op het terrein bestaat er nochtans zeker aandacht voor buitenspelen en het stimuleren ervan. Lokale overheden investeren blijvend in speelruimte en bespeelbare, kindvriendelijke publieke ruimte; in de verspreiding van het concept kindvriendelijk (lokaal) beleid en het label kindvriendelijke steden en gemeenten heeft buiten spelen en speelruimte een belangrijke plaats; de jaarlijkse buitenspeeldag blijft belangstelling wekken; en het netwerk Goe Gespeeld! hamert sinds een tiental jaar op het belang van het kunnen buiten spelen. Op het terrein gebeurt dus al zeer veel; met dit onderzoek willen wij die aandacht in de praktijk verder voeden en stimuleren met stevig up-to-date onderzoek.

In september 2018 werd voor deze studie een projectsubsidie aangevraagd bij het departement Cultuur, Jeugd en Media om dit onderzoek te realiseren als erkende vereniging voor Participatie en Informatie. Het onderzoek is via deze projectsubsidie gefinancierd. Het veldwerk werd uitgevoerd in 2019; het onderzoek werd afgerond in 2020.

1.2 Opzet van het onderzoek: observaties in de dagelijkse woonomgeving

Een onderzoek zoals dat van Jantje Beton uit 2018 is zonder twijfel interessant voor Vlaanderen. De afname op vijf jaar tijd is opmerkelijk. Toch kent het onderzoek belangrijke beperkingen. Het verliep via enquêtes, wat bij feitelijk gedrag (hoe vaak spelen kinderen buiten?) niet de beste methodiek is: enquêtes meten wat mensen zeggen dat ze doen, niet wat ze werkelijk

² Zie het rapport op <https://jantjebeton.nl/uploads/files/Onderzoek%20Buitenspelen%202018%20-%20Jantje%20Beton.pdf>

doen. Zeker bij inschattingen over generaties heen is voorzichtigheid geboden. Bovendien bleef het onderzoek zeer algemeen in de zin dat het niet gekoppeld wordt aan buurtfactoren die bij de respondenten spelen, wat bij buitenspelen op straat een cruciale factor is. Het is altijd in een specifieke woonomgeving dat je al dan niet gaat buiten spelen. Het onderzoek van Kind & Samenleving van 2008 (en van 1983) toonde niet alleen een globale speelindex, maar ging juist uitgebreid in op het belang die de woonomgeving heeft in hoe vaak, waar en hoe er gespeeld wordt.

Daarom zetten wij in de eerste plaats in op een **herhaling van het observatieonderzoek** van 1983 (NDO) en meer precies van 2008 (K&S) dat kinderen en hun speelgedrag observeerde in uiteenlopende woonwijken. Het onderzoek *'Buiten spelen!'* uit 2008 bevatte ook een survey-onderzoek bij ouders en kinderen en een literatuuronderzoek, maar voor dit project richtten wij ons uitsluitend op het observatieonderzoek.

Dit onderzoek is om twee redenen uniek te noemen:

- de **herhaling** van een uitgebreid onderzoek is (ook in internationaal opzicht) uniek om de **feitelijke evolutie in het buitenspelen** in kaart te brengen. De gegevens van 1983, 2008, en 2019 kunnen zo vergeleken worden, en de bevindingen die in 2008 werden geformuleerd, worden in het nieuwe onderzoek getoetst.
- het onderzoek rekent niet op enquêtes of op herinneringen aan hoe het vroeger was, om uitspraken te doen over de toestand van het buitenspelen. **Observaties** gaan over de feitelijke toestand, niet over hoe ouders of kinderen inschatten over hoe veel hun kinderen (of zij zelf) spelen of speelden. Bovendien gaat het om observatieonderzoek in de echte wereld: de **dagelijkse buitenspeelomgeving** van kinderen, de omgeving waar kinderen spontaan spelen, zonder tussenkomst van de onderzoeker. Hierdoor kunnen wij ook de cruciale invloed van de woonomgeving in rekening brengen: de data uit de observaties worden gekoppeld aan de sociaal-ruimtelijke kenmerken van de wijk, die mee van doorslaggevend belang zijn voor de speelkansen van kinderen.

Tegelijk hebben observaties hun beperkingen. Het voorliggende onderzoek is bij uitstek een **beschrijvend onderzoek**. Observaties tonen niet wat kinderen ertoe brengt om buiten te gaan spelen, wat hen net tegenhoudt, of hoe zij beslissen waar ze gaan spelen en met wie. Observaties zien ook enkel die kinderen die effectief buiten spelen in de publieke ruimte. Er is geen vergelijking mogelijk met hoeveel kinderen binnen spelen, in de tuin spelen, op reis zijn, of ergens deelnemen aan een georganiseerde activiteit op een zomerkamp, een speelpleinwerking ...

De observaties gebeurden in de dagelijkse leefomgeving: voor dit onderzoek juist een grote sterkte, maar wel een complexe omgeving waarin toevalsfactoren kunnen spelen en waarin historisch gezien misschien veranderingen zijn geweest die niet ruimtelijk of demografisch zichtbaar zijn. Verder spelen de kenmerken van de zeven geobserveerde wijken en de specifieke soorten ruimtes in deze wijken natuurlijk een grote rol. De wijken werden gekozen omdat ze verschillende woonomgevingen representeren. Die woonomgeving mee in rekening brengen is net van belang voor de vergelijking doorheen de tijd die we beogen, maar de

specifieke kenmerken van de wijken maakt veralgemenen voorbij de grote, duidelijke trends wel moeilijker.

De observaties werden, net als in de studies van 1983 en 2008, uitgevoerd tijdens de schoolvakanties. Ook dat is een eigenheid van dit onderzoek: het vergelijkingsmateriaal gaat over de paas- en zomervakanties, en niet over de weekdays na schooltijd of de weekends.

1.3 Een update van de aanpak, maar in dezelfde zeven wijken

In **1983** deed de toenmalige studiedienst van NDO, een voorloper van Kind & Samenleving, het onderzoek *Spelen en spelen is twee*, een studie van het spelgedrag van kinderen in 11 heel uiteenlopende wijken.³ Er werden toen in totaal 2846 spelende kinderen (3 tot 14 jaar) geobserveerd. Dit gebeurde in 11 erg uiteenlopende wijken (stedelijk, suburbaan, landelijk, woonerf, stadsherwaarderingsgebied, sociale woonwijk). Alle wijken werden opgedeeld in zones met een homogene inrichting. In elke wijk vonden tijdens de zomervakantie 10 observatierondes plaats in de volledige wijk. Alle kinderen die in de publieke ruimte aan het spelen waren, werden geteld; kinderen die onderweg waren en geen spelgedrag vertoonden, werden buiten beschouwing gelaten. Bij elke observatie werden geslacht en leeftijd van de kinderen genoteerd, net als hun spelgedrag, gecategoriseerd in zeven spelvormen.

In **2008** herhaalde Kind & Samenleving dit onderzoek.⁴ *Buiten Spelen!* observeerde de kinderen en hun spelgedrag een stuk nauwkeuriger (o.a. begeleiding of niet, en ook de kinderen die louter op weg waren werden opgenomen in de observaties), en dit onderzoek legde nadrukkelijk het verband tussen spelen en de ruimtelijke kenmerken van de openbare ruimte in de wijken. Omdat de wijken van 1983 na 25 jaar in ruimtelijk en sociaal opzicht vaak sterk veranderd waren, vond het onderzoek in 2008 grotendeels in andere wijken plaats. De nieuwe wijken werden gekozen op basis van hun gelijkenis met de uiteenlopende wijken van 1983. Voor de zeven wijken werden de demografische gegevens over de jonge bewoners opgevraagd.

Het huidige onderzoek van 2019 entte zich uitdrukkelijk op dat van 2008, om de vergelijkbaarheid zo groot te maken.

Het onderzoek wordt evenwel niet zonder meer overgedaan.

- Het observatieschema werd aangepast om meer uitgesplitste gegevens te verkrijgen, zodat we, anders dan in 2008, gender en leeftijd en gender en het soort spel aan elkaar konden koppelen. Er werd ook nauwkeuriger omschreven welk spel er precies werd geobserveerd; in 2008 was dit maar zeer summier gebeurd. Als gevolg hiervan kunnen

³ *Spelen en spelen is twee. Een onderzoek naar de samenhang tussen het spelgedrag van kinderen en de 'speelkwaliteiten' van de woonomgeving.* Brussel: NDO-studiedienst, 1984.

⁴ *Buiten spelen! Onderzoek met betrekking tot de relatie tussen (on)beschikbaarheid van bespeelbare ruimte, de mate van buitenspelen en de gevolgen daarvan op de fysieke, sociale, psychische en emotionele ontwikkeling van de Vlaamse kinderen en jongeren.* Brussel: Kind & Samenleving en KULeuven Dept. Humane Kinesiologie, 2008. http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/onderzoek/buitenspelen_rapport.pdf

we de observaties meer verfijnd analyseren dan in 2008 is gebeurd, en kunnen we verbanden leggen waarvoor we toen de gegevens niet hadden.

- Wij namen ook de 15- tot 17-jarigen op in de observaties, om zo de hele groep minderjarigen (vanaf 3 jaar) in het onderzoek op te nemen. De kinderen jonger dan drie jaar laten we buiten beschouwing omdat zij bijna uitsluitend in aanwezigheid van de ouders of andere begeleiders spelen. Om de vergelijkbaarheid met 2008 maximaal te houden, hielden wij de observaties opnieuw 'overdag' tijdens weekdays: vooral in de namiddag. De oudste leeftijdsgroep was wellicht meer uit de verf gekomen wanneer wij ook meer 's avonds hadden geobserveerd – en met hen ook de plekken die zij dan gebruiken.
- De verspreiding van het gebruik van GIS maakt de ruimtelijke analyse van de wijken preciezer: de zones van de wijken werden in GIS ingetekend, waarna de observatiedata aan de kaarten werden gelinkt. Zo kon de ruimtelijke spreiding van de observatiedata in beeld gebracht worden, bijvoorbeeld waar in een wijk het meest intens gespeeld wordt.
- Hoewel dit onderzoek in wezen een observatieonderzoek is en blijft, hebben we ook aandacht voor de woonomgeving als sociale ruimte, omdat die mee de mogelijkheden van het spelen in de buurt bepaalt. Daarbij zijn twee van de vier geplande focusgroepen met kinderen (wijken Seefhoek en Predikerenvelden) niet kunnen doorgaan door de toen pas genomen coronamaatregelen. De uitgevoerde gesprekken in de wijken Terhagen en Temse 't Foort gaven een zicht op waarom kinderen al dan niet gaan buitenspelen en waarom ze bepaalde plekken kiezen of vermijden, welke rol mogen en niet mogen speelt, wat aantrekkingspolen buiten de wijk zijn... Op die manier krijgen de observaties in de wijken een ruimere context.

Een belangrijk aandachtspunt voor dit herhalingsonderzoek was de keuze van de 7 wijken waarin wij het onderzoek zouden houden. Die wijken uit 2008 werden uitgekozen omdat ze zeer uiteenlopende types woonwijken zijn. We bekeken dan ook in eerste instantie of de wijken waar voor het onderzoek van 2008 werd geobserveerd, nog voldoende kindrijk waren, en dus in aanmerking kwamen om opnieuw op te nemen in het onderzoek. De steden en gemeenten leverden ons de nodige demografische gegevens aan om dit na te gaan.

Hieruit bleek dat we het onderzoek inderdaad **in dezelfde zeven wijken** konden uitvoeren **als in 2008**. In alle wijken wonen nu evenveel of soms flink meer kinderen dan in 2008. Dat maakt de vergelijking des te interessanter: behalve de toevoeging van Park Spoor Noord aan de rand van de wijk Seefhoek in Antwerpen, bleken de wijken in ruimtelijk opzicht amper veranderd.

De zeven wijken zijn de volgende:

- **Seefhoek in Antwerpen:** grootstedelijke wijk met vooral 19de-eeuwse woningen, met zeer hoge dichtheid en een sterk gemengde bevolking.
- **Stuivenbergplein in Antwerpen:** grootstedelijke hoogbouwwijk met aanpalend een groot stedelijk park

- **'t Foort in Temse:** een kleinstedelijke wijk in de historische binnenstad met een wat recenter stadsvernieuwingsproject (wooninbreiding)
- **Burcht in Zwijndrecht:** oude dorpskern met recent stadsvernieuwingsproject (wooninbreiding)
- **P. Dierckxlaan in Temse:** sociale woonwijk buiten het centrum, met ontwikkelingen uit verschillende periodes, verschillende woontypes en dichtheden.
- **Terhagen in Rumst:** verstedelijkt buitengebied, tuinwijk als woonkern nabij oude industrie
- **Predikherenvelden in Rumst:** residentiële groene verkaveling met open en halfopen bebouwing.

In Hoofdstuk 3 beschrijven we deze wijken in demografisch en ruimtelijk opzicht.

Hoofdstuk 2

Methodologie

We hebben het observatieonderzoek uitdrukkelijk geënt op dat van het onderzoek *Buiten Spelen!*, om de vergelijkbaarheid van de data van 2008 zo sterk mogelijk te faciliteren.

Het observatieonderzoek naar het buiten spelen van kinderen in de publieke ruimte werd gevoerd door systematische **observaties van kinderen en hun speelgedrag in 7 uiteenlopende wijken waar veel kinderen wonen**. Die vonden, naar analogie met het onderzoek uit 2008, plaats gedurende de **paas- en zomervakantie** op momenten waar het weer geen hindernis was om buiten te spelen.

Gedurende een observatieronde werd de volledige wijk van de wijk te voet afgegaan om de observaties uit te voeren. Zo werden alle zones (straten, pleinen, speelterreinen, parken, parkeerzones ...) van de wijk geobserveerd. **In elke wijk werd deze observatieronde 10 keer uitgevoerd**, op 10 verschillende dagen, om voldoende observaties te kunnen doen en toevalsfactoren zo veel mogelijk uit te sluiten.

In totaal waren er dus 70 observatierondes.

2.1 Buitenspelen observeren in de woonomgeving

Wij observeerden het **buitenspeelgedrag van kinderen van 3 tot 17 jaar** (leeftijden zoals ingeschat tijdens de observaties) **in de publieke ruimte** – de openbare, vrij toegankelijke ruimte in open lucht. De vergelijking met 2008 wordt enkel gemaakt voor de toen geobserveerde groep van 3-14 jaar.⁵

De observaties gaan over het **speelgedrag in ruime zin**: het is recreatief gedrag, dat ook rondhangen, babbelen of zich verplaatsen kan zijn, maar het vrijetijdskarakter van de activiteit zelf moet duidelijk zijn.

Als **observatie-eenheid** werd gekozen voor een **groepje samen spelende kinderen, of een kind dat alleen speelt**. Eén observatie kan dus op meerdere kinderen slaan. Door voor spelende groepjes te kiezen als observatie-eenheid, worden straatobservaties haalbaar: niet elk kind dient apart genoteerd met alle kenmerken én met aanduiding van met welke andere kinderen het speelt. Dit zou in de praktijk onwerkbaar en al te tijdrovend zijn op drukkere

⁵ Een uitzondering daarbij geldt voor de types spel, die voor het onderzoek van 2019 gelden voor de volledige leeftijdscategorie 3 tot 17 jaar.

plekken.⁶ Tegelijk is het op deze manier mogelijk om voldoende relevante uitsplitsingen naar leeftijd en gender toe te laten. Op het observatieschema noteerden we enerzijds hoeveel jongens en meisjes van elke leeftijdsgroep we zagen spelen in het geobserveerde spelgroepje, en of dit groepje begeleid was (in georganiseerd verband, of door een meespelende of louter toezichthoudende volwassene). Daarnaast noteerden we voor hetzelfde groepje welk type spel zij speelden, uitgesplitst naar het aantal jongens en meisjes. We kozen ervoor om gender, eerder dan leeftijd, te linken aan types spelgedrag; dat leek ons een interessanter verband om nadien te analyseren.

2.1.1 Welke informatie halen we uit de observaties?

Bij elke observatie werd het volgende genoteerd:

- de **zone** binnen de wijk waarin de observatie gedaan werd. Elke wijk was opgedeeld in een aantal homogene en overzichtelijke genummerde zones, die op een telkaart van de wijk werden aangeduid.
 - Zo kunnen we zien welke zones in de wijk meer en minder bespeeld worden.
 - Elke zone past ook in een type van publieke ruimte: een speelterrein, een buurtplein, een straat met verbindingsfunctie ... Zo kunnen we over de wijken heen zien welke types ruimte meer of minder bespeeld worden, én hoe dit is gewijzigd tegenover 2008
- het **aantal** samen spelende kinderen
 - Zo kunnen we tellen hoeveel kinderen in een wijk en over alle wijken heen spelen.
- hun **leeftijden**, ingeschat volgens vijf categorieën: 3-5, 6-8, 9-11, 12-14 en 15-17.
 - Zo kunnen we zien in welke wijken of in welke soorten ruimte eerder jongere of eerder oudere kinderen spelen.
- binnen elke leeftijdscategorie het aantal **jongens** en het aantal **meisjes**
 - Zo kunnen we zien in welke wijken of in welke soorten ruimte eerder jongens of veeleer meisjes spelen, én of dit anders is voor jongere dan voor oudere kinderen.
- hoeveel kinderen **welk soort spel** spelen. Spel werd breed gedefinieerd en opgedeeld in zeven categorieën die overgenomen werden van het onderzoek uit 2008. De zeven types staan verderop in dit deeltje omschreven.
 - Wij telden daarbij apart de jongens en de meisjes. Zo kunnen we nagaan welke soorten spel meer door jongens of meer door meisjes worden gespeeld, en hoe dit samenhangt met het type publieke ruimte waarin zij spelen.
 - Wij splitsten deze tellingen niet uit naar leeftijd, omdat dit tijdens het observeren onhaalbaar zou zijn. We hebben dus geen (rechtstreeks of sluitend) zicht op hoe leeftijd samenhangt met het soort spel dat gespeeld wordt.

⁶ De observaties zouden hierdoor ook een pak langer duren op plekken met veel kinderen, wat het principe van 'elke observatiezone krijgt even veel tijd' in het gedrang zou brengen.

- of het groepje of het kind speelde in de (observeerbare) **af- of aanwezigheid van begeleidende volwassenen** en of die volwassenen **meespelen** dan wel **toezicht** doen
 - Zo kunnen we zien hoeveel kinderen onbegeleid spelen, en hoe vaak er toezicht of zelf meespelen van volwassenen is.
 - Hierbij kunnen we dit ook uitsplitsten naar leeftijd en naar geslacht.
- of de kinderen **spelen in georganiseerd verband** (b.v. jeugdwerk of kinderopvang).
 - Zo kunnen we zien hoeveel kinderen die we tellen in de publieke ruimte spelen in georganiseerd verband, en bijvoorbeeld in welke ruimtes dit vooral gebeurt.
 - Ook dit kunnen we uitsplitsten naar leeftijd en naar geslacht.

Tenslotte werd bij elke observatie met een korte omschrijving genoteerd

- op welk soort **precieze plek** de kinderen speelden: voetpad, sportveld, klimtoestel ...
- **welk spel er precies werd gespeeld**: voetballen, tikkertje, 'wat rondfietsen', 'maken samen selfies', 'kijken naar de voetbalmatch' ...

Wijk		Observatie .. /10		Observator																											
Datum		Begin obs		Einde obs		Weer																									
	Zone	Leeftijd (aantal kinderen)										Begeleiding			Onderweg	Soort spel > omschrijf altijd bij opmerkingen										Type plaats					
		3 tot 5		6 tot 8		9 tot 11		12 tot 14		15 tot 17		Jeugdwerk	Volw speelt mee	Volw doet toezicht		Receptief		Sociaal		Fantasie		Constructie		Herbarend bew.			Explorand bew		Regelspel		
		m	v	m	v	m	v	m	v	m	v							m	v	m	v	m	v	m	v	m	v	m	v	m	v
1																															
2																															
3																															
4																															
5																															
6																															
7																															
8																															
9																															
10																															

	Omschrijving soort spel (niet bij onderweg)	Andere opmerkingen: soort kinderen (allochtoon...), interacties (ruzie...), relatie met andere geobserveerde groep (kijken naar...),...
1		1
2		2
3		3
4		4
5		5
6		6
7		7
8		8
9		9
10		10

Algemene opmerkingen over de observatieronde (evenementen in zone..., speelstraat, veel spel te zien in privétuinen...)

Observatieformulier.

Bij elk observatieformulier zat ook een **kaart** van de wijk met de zones, waarop we voor elke observatie de **plek** aanduiden waar zij precies plaatsvond.

Telkaart met aanduiding van de zones, wijk Temse Dierckxlaan.

Samengenomen kunnen we van één observatie dus bijvoorbeeld weten dat het gaat om twee meisjes van 6 tot 8 jaar, één meisje van 9-11 en twee jongens van 9-11. Twee meisjes spelen receptief spel, één meisje en twee jongens spelen speltype explorerend bewegen.⁷ We weten in welke zone ze speelden (zonenummer, waaruit we ook weten dat het hier een speelterrein betreft) en waar precies ('glijbaan'), dat er geen begeleidende volwassene is en het niet om georganiseerd spel gaat, en we hebben een omschrijving van het spel ('klimmen naar boven op glijbaan, paar zitten boven en kijken toe').

In onze observatierondes concentreerden we ons op de spelende kinderen. Maar we noteerden daarnaast ook alle kinderen van 3 tot 17 die wij zagen terwijl zij **onderweg** waren, zonder dat daar een klaarblijkelijk speelelement mee gemoeid was. Dit is een inschatting; we beperkten deze categorie tot verplaatsingen die duidelijk functioneel leken te zijn en waar geen aanwijzingen waren dat het ook om speels gedrag ging. Kinderen die zich verplaatsten maar daarbij ook speelgedrag vertoonden (koersen, rondjes rijden) werden hier niet bij gerekend. Bij de kinderen die louter onderweg waren, noteerden wij ook aantal, leeftijd en geslacht, en in principe het vervoermiddel en of er begeleiding van een volwassene was. Op die manier kunnen we weten hoeveel kinderen in een wijk 'louter onderweg' waren, en hoeveel er speelden.

Om het soort spel dat kinderen spelen te categoriseren, gebruikten wij, ten behoeve van de vergelijkbaarheid met de onderzoeken van 1983 en 2008, opnieuw de toen gemaakte indeling in **zeven speltypes**.⁸

⁷ De beperking van onze manier van noteren is dat we dus niet exact kunnen achterhalen wie de meisjes zijn die receptief spelen en wat hun leeftijden zijn: zijn het de twee jongsten, of is het één meisje van 6-8 en één van 9-11? Voor sommige observaties is dit perfect te reconstrueren, maar voor andere niet: in één spelgroepje zitten vaak kinderen van verschillende leeftijdscategorieën.

⁸ *Spelen en spelen is twee. Een onderzoek naar de samenhang tussen het speelgedrag van kinderen en de 'speelkwaliteiten' van de woonomgeving.* (Brussel: NDO-studiedienst, 1984), p. 11-19.

1. **Receptief spel** werd in 1983 gedefinieerd als 'activiteiten gekenmerkt door relatieve grote lichamelijke rust, die op het eerste gezicht te herleiden zijn tot 'besluiteloosheid, verveling', maar waarbij de activiteiten als kijken naar, luisteren naar, indrukken opdoen of besluiten vormen een belangrijke rol spelen'. Het gaat dus vooral over kinderen die aan het rondkijken zijn, aan het kijken naar andere spelende kinderen ...
2. **Sociaal spel** omvat vooral 'praten met elkaar' (als hoofdactiviteit). Dit is onafhankelijk van waar of hoe dit gebeurt, bijvoorbeeld al rondhangend of op de schommel zittend: wanneer het praten of interageren de klaarblijkelijke hoofdactiviteit is, zien we het als sociaal spel. Wij verstaan hieronder ook ander spel dat uitdrukkelijk op interactie is gericht, zoals het samen nemen van selfies.
3. **Fantasiespel**, in 1983 ook wel 'rollenspel' of 'imitatiespel' genoemd, is getypeerd als 'activiteiten gekenmerkt door het verplaatsen van de eigen persoon in een andere welke nagebootst wordt, wiens rol men speelt'. De voorbeelden die werden genoemd zijn: 'rovertje spelen, vadertje en moedertje spelen, met de poppen spelen, een doos als auto gebruiken, schooltje spelen, enz.'
4. **Constructiespel** is gedefinieerd als 'het samenvoegen van betekenisloze elementen als zand, water, stenen, hout, aarde tot een betekenisvol geheel'. Concreet kwam dit vooral neer op: 'spelen en kliederen met zand, water, stenen, hout, aarde,...'.

Daarnaast ligt in drie types spel de nadruk op bewegen:

5. **Herhaald bewegen** of 'herhalend bewegen' werd omschreven als bijvoorbeeld 'het herhaald tegen een muur oplopen, het doelloos fietsen, het doelloos rondlopen e.d.'. Laagintensief tegen een bal schoppen zonder duidelijk doel of gewoon wat toertjes fietsen wordt tot deze categorie gerekend.
6. **Explorerend bewegen** of 'experimenterend bewegen' is spel zoals 'het in het klimrek klauteren, over een muurtje lopen, op de stoeprand evenwichtsoefeningen doen e.d.'. Dit gaat dus over meer intensief spel, waarbij de beweging op een of andere manier een uitdaging vormt.
7. **Regelspel** werd omschreven als 'gaande van het volgens de regels spelen van voetbal (...) tot en met touwtje springen, oude gezelschapsspelletjes met klappen in elkaars handen, rondraaien e.d.'

2.1.2 Beperkingen van de observaties

Als herhaling van het onderzoek uit 2008 is het huidige onderzoek in wezen een observatieonderzoek. Dat heeft, zoals reeds uitgelegd, belangrijke voordelen ten opzichte van een onderzoek via vragenlijsten, maar het heeft ook zijn eigen beperkingen. Enerzijds omdat het feitelijke observeren op het terrein zelf zijn praktische beperkingen heeft, anderzijds omdat observeren als methodiek bepaalde soorten vragen niet kan beantwoorden.

De observaties, zoals wij die hebben aangepakt, zijn nooit helemaal sluitend.

Er is de evidente **context** van observaties in de dagelijkse woonomgeving. Dat is een cruciale kwaliteit van dit onderzoek, maar ook een **niet te controleren omgeving** die op allerlei manieren een impact kan hebben op schommelingen in de observaties: het toeval, het tijdstip, het weer, de periode van buitenlandse reizen ... Om die factoren in de mate van het mogelijke in te perken, hebben we per wijk tien observatierondes gedaan, de observaties gespreid over de hele zomer (en de paasvakantie), en hebben we enkel geobserveerd op speelvriendelijke tijdstippen en in dito weersomstandigheden. Dit vlakt schommelingen zeker uit, maar woonomgevingen blijven moeilijk te controleren contexten.

De periode van de **schoolvakanties** (paas- en zomervakantie) bepaalt mee hoe kinderen in hun woonomgeving spelen en hoeveel kinderen er buiten spelen. De keuze om de observaties te houden in paas- en zomervakantie is gemaakt omdat ook in 2008 in deze vakanties werd geobserveerd; in een andere periode gaan observeren zou de vergelijking met dit onderzoek zinloos maken. Dat neemt niet weg dat een buitenspeelonderzoek zeker zo zinvol zou zijn tijdens de schoolperiodes.

Het spelen in de vakanties heeft een ander ritme dan tijdens het schooljaar. In de zomer- of paasvakantie kan een groot stuk van de dag beschikbaar zijn om te spelen, en de meeste vaste vrijetijdsactiviteiten zijn weggevallen. Anderzijds kunnen kinderen tijdens de vakanties volledig afwezig zijn omdat ze op reis of op kamp zijn of omdat ze opgevangen worden bij grootouders; of ze gaan overdag naar een zomerkampje of een speelpleinwerking en komen pas in de late namiddag thuis. Daarbij valt op te merken dat uithuizige activiteiten zoals vakantiecampjes sinds 2008 heel wat populairder zijn geworden. Andere kinderen helpen dan weer mee zorgen voor jongere kinderen in het gezin.

Ook **tijdens de observaties zelf** zijn er beperkingen. De leeftijd noteren van de kinderen blijft een inschatting, ook al zijn de leeftijden op een zo logisch en herkenbare manier opgedeeld (kleuters, jongere en oudere lagereschoolkinderen, tieners, jongeren). Het onderscheid tussen 'spelend' en 'louer' onderweg zijn, blijft ook een inschatting. Ook toezicht is niet altijd heel duidelijk in te schatten, met name op een (druk) speelplein. En op drukke zones spendeerden we hoe dan ook meer tijd dan op lege zones waar we zonder stoppen doorwandelden; de regel was wel dat we in lege of kleine zones even bleven stilstaan, en dat we voorts enkel de kinderen noteerden die we bij onze aankomst in de zone zagen, en dus niet wie er in de loop van de observaties bij kwam.

De meest problematische categorie tijdens het observeren is evenwel het **type spel**, en wel op diverse manieren:

- De interpretatie: hoe hevig moet je schommelen of hoe moet je precies rondjes rijden op je fiets om 'explorerend' te bewegen (je grenzen verkennen), dan wel 'herhalend' te bewegen (eerder achteloos wat schommelen of wat fietsen)?
- Spel is heel vaak meerdere dingen tegelijk: babbelen en tegelijk voetballen, fantasiespel en achter elkaar rennen. In de observaties werd slechts één categorie toegekend.⁹

⁹ Omdat één observatie uit meerdere spelende kinderen kan bestaan, was het niet haalbaar om bijvoorbeeld een primaire en een secundaire categorie aan te duiden; dat is immers voor elk individueel kind verschillend.

- Spel wisselt vaak voortdurend af, waardoor het toevalskarakter (op welk moment maak je de observatie juist?) sterk speelt. De kinderen die worden genoteerd als 'explorerend bewegen', want ze klimmen op een klimrek, zitten enkele tellen later te keuvelen boven op het speeltoestel ('sociaal spel'). De samenstelling van speelgroepjes, die we kozen als observatie-eenheid, is veel stabielere van aard dan het gespeelde spel.

Er zijn ook **kennistheoretische beperkingen** van observaties. We moeten observaties nemen voor wat ze zijn. Ze brengen in kaart wat er feitelijk gebeurt en te zien is, maar op zich houdt het daar ook bij op. We observeren de kinderen die buiten zijn of buiten spelen, wie ze zijn en met hoeveel ze zijn, en daaruit kunnen we iets afleiden over hoeveel kinderen of welke kinderen we *niet* zien buiten spelen; maar wat die niet-geobserveerde kinderen dan wél aan het doen zijn, weten we niet.

Bovendien zien we gedrag en de ruimtelijke context waarin dat gebeurt, maar hebben we het raden naar de redenen die kinderen hebben om al dan niet buiten te spelen, voor die of die plek te kiezen, om dit of dat spel te spelen. Wat kinderen overtuigt of tegenhoudt om buiten te gaan spelen, krijgen we met observaties niet in beeld.

Dat wil ook zeggen dat we met dit onderzoek op een unieke manier een aantal evoluties in het buitenspelen in kaart konden brengen en in cijfers konden vatten, maar dat we over het *waarom* van die evoluties meer vragen hebben dan antwoorden. Toch is het juist door het feitelijke buitenspelen in de woonomgeving gedetailleerd te begrijpen, en te zien wat daarin de evoluties zijn, dat meer gerichte vragen gesteld kunnen worden over de motieven om al dan niet te gaan buitenspelen, en over wat het beleid met die kennis kan doen.

2.1.3 Observeren in de praktijk

In de praktijk verliepen de observaties als volgt.

- In de tweede week van de **paasvakantie** van 2019 werden de eerste 9 observatierondes gedaan, in alle wijken, behalve de twee wijken in Rumst.¹⁰ De meeste observatierondes werden gehouden in de **zomervakantie** van 2019: 30 in juli, 31 in augustus. Ze gebeurden verspreid over de hele zomervakantie; slechts in één week van de zomervakantie (de week van 5 augustus) werden geen observaties gedaan.
- De observaties werden bijna uitsluitend in de **namiddag** (13u30 tot 18u30) uitgevoerd, een enkele keer in de late voormiddag. De observaties in de wijken Seefhoek en Stuivenberg, waar veel meer kinderen werden geteld, duurden meestal meer dan een uur; de observaties in de andere wijken eerder 40 à 60 minuten.
- De observaties werden uitgevoerd door **drie observatoren**, die hun eerste rondes telkens per twee aflegden om te overleggen bij onduidelijkheden over interpretatie of notitiewijze. In alle wijken werd door meerdere observatoren geteld.

¹⁰ Wij beschikten toen nog niet over de demografische gegevens van de twee wijken in Rumst, zodat we nog niet zeker waren of we daar opnieuw zouden kunnen gaan observeren.

- **Elke wijk is onderverdeeld** in doorgaans 20 à 30 **zones**. In principe kreeg elke zone uit het projectgebied evenveel observatietijd. In een drukker zone nam het noteren tijd in beslag, zodat we daar ook langer vertoefden, maar dan zorgden we er voor dat we alleen de kinderen telden die in het begin van de observatie in de zone aanwezig waren. De kinderen die in de loop van de observatie of het noteren aankwamen in de zone, werden genegeerd.
- Zones die we op onze observatieronde twee keer passeerden, werden slechts één maal genoteerd.
- We deden de observaties uitsluitend op dagen waarop **het weer** zeker geen drempel zou zijn om buiten te spelen. We vermeden regendagen en de periodes van grote hitte in de zomervakantie. In de paasvakantie schommelde de temperatuur tussen 13 en 24 graden; in de zomervakantie tussen 19 en 27 graden. De meeste observaties verliepen in zonnig weer of bij een afwisseling van zon en wolken. Bij één vijfde van de observatiemomenten was het bewolkt. Tijdens vier telrondes viel zeer tijdelijk een spatje regen. Er zijn geen zinvolle uitspraken te doen over hoe het weertype het aantal observaties beïnvloedde.¹¹
- Het **aantal observaties per telronde** schommelde aanzienlijk. In de drukke Antwerpse wijken Seefhoek en Stuivenberg leverde één observatieronde tussen 15 en 39 observaties op (inclusief kinderen die louter onderweg waren), met een gemiddelde van 25 observaties per telronde voor beide wijken. In de andere wijken leverde een gemiddelde observatieronde slechts 6 à 8 observaties op. In vier wijken werden op de minst drukke dagen slechts twee observaties gedaan, in één wijk zelfs slechts één. Op de 'drukste' dagen ging het in deze vijf wijken om 11 à 15 observaties. Dit gaat, voor een goed begrip, niet om het aantal geobserveerde kinderen, maar om het aantal gemaakte observaties (= een groepje kinderen dat samen speelt of samen onderweg is, of een kind dat alleen speelt of onderweg is).

2.2 Analyse van de wijken

Wij maakten een ruimtelijke analyse van de wijken en de (materiële/ruimtelijke) speelkwaliteiten daarin (wegencategorisering, verkeersomstandigheden, aanwezigheid publieke ruimte zoals pleintjes, parken en formele speelruimte, aanwezigheid van privétuinen...); binnen elke wijk bekeken we de inplanting, inrichting en schaalgrootte van bespeelbare publieke ruimte, inrichting van straten... (zie Hoofdstuk 3).

De typologie van straten en pleinen en de indeling van de wijken in ruimtelijke zones (zie Hoofdstuk 5) maakt het mogelijk om vanuit het observatieonderzoek verbanden te leggen tussen spelgedrag en types publieke ruimte, ook binnen het wijkniveau (plekken en zones binnen de wijk die al dan niet veel bespeeld worden, een bepaald type spel aantrekken...).

¹¹ In elk geval tonen de observaties in iets 'minder gunstige' omstandigheden (bewolkt of zelfs tijdelijk een spatje regen) niet minder geobserveerde kinderen dan gemiddeld. Hetzelfde geldt voor de warmste dagen (26 of 27 graden).

Hoofdstuk 3

Een onderzoek in zeven wijken

De zeven wijken die wij in het onderzoek *Buiten Spelen!* al hadden geobserveerd, konden we in 2019 opnieuw onderzoeken. Ze bleken immers nog (minstens) even kindrijk en geen van de wijken was in ruimtelijk opzicht fundamenteel veranderd.

De zeven wijken werden in 2008 gekozen op basis van hun diversiteit als woonomgevingen: van grootstedelijke wijken of stedelijke kernen tot suburbane verkavelingen. Het gaat om de volgende wijken.

Wijk	Stad of gemeente	Omschrijving type woonwijk
Seefhoek	Antwerpen	Grootstedelijke wijk met vooral 19de-eeuwse woningen, met zeer hoge dichtheid en een sterk gemengde bevolking
Stuivenbergplein	Antwerpen	Grootstedelijke hoogbouwwijk met aanpalend een groot stedelijk park
't Foort	Temse	Kleinstedelijke wijk in de historische binnenstad met een wat recenter stadsvernieuwingsproject (wooninbreiding)
P. Dierckxlaan	Temse	Sociale woonwijk buiten het centrum, met ontwikkelingen uit verschillende periodes, verschillende woontypes en dichtheden
Burcht	Zwijndrecht	Oude dorpskern met recent stadsvernieuwingsproject (wooninbreiding)
Terhagen	Rumst	Verstedelijkt buitengebied, tuinwijk als woonkern nabij oude industrie
Predikherenvelden	Rumst	Residentiële groene verkaveling met open en halfopen bebouwing

Hieronder geven we een demografische en ruimtelijke beschrijving van de wijken.

3.1 Demografische beschrijving

3.1.1 Aantal jonge inwoners

In totaal wonen 2094 kinderen tussen 3 en 14 jaar in de 7 wijken. In 2008 waren dat er 1707.

In bijna alle wijken wonen er in 2019 meer kinderen dan in 2008, soms zelfs fors meer. In de wijk Predikherenvelden (Rumst) is het negatieve verschil verwaarloosbaar. Het was dus

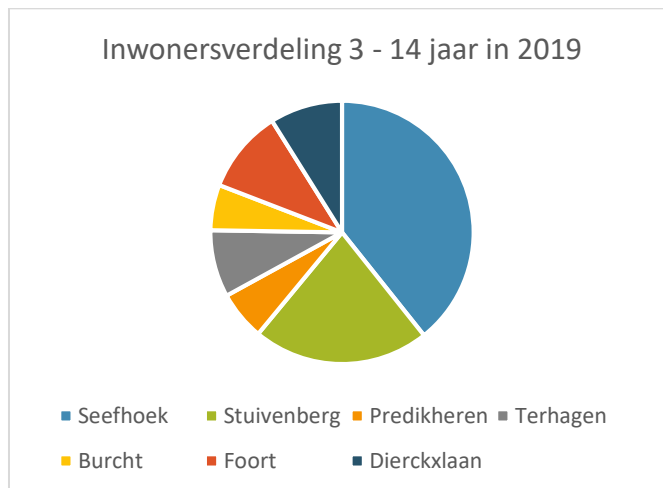
mogelijk om het onderzoek in precies dezelfde wijken uit te voeren als in het vorige buitenspeelonderzoek: alle wijken waren minstens even kindrijke woonomgevingen als in 2008.

	Seefhoek	Stuivenberg	Predikheren -velden	Terhagen	Burcht	't Foort	Dierckxlaan
2008	734*	281*	128	142	84	172	166
2019	815	450	125	171	116	212	185

Kinderen tussen 3 en 14 jaar: inwonersaantallen in 2008 en 2019

**De cijfers van 2008 voor Seefhoek en Stuivenberg zijn, ten opzichte van het rapport van 2008, gecorrigeerd; zie hieronder voor de uitleg hierover.*

In de verdeling van de inwonersaantallen valt het overwicht op van de twee Antwerpse wijken, Seefhoek en Stuivenberg. Samen maken deze twee wijken 60,4% van het inwonersaantal uit. In 2008 was dat één procent minder.

Correctie voor inwonersaantallen van Seefhoek en Stuivenberg in 2008

Voor de aanliggende wijken van Seefhoek en Stuivenberg is voor de inwonersaantallen van 2008 een belangrijke correctie gebeurd. In het rapport van het onderzoek van 2008 waren de bewoners van de appartementsblokken in de wijk Stuivenberg ten zuiden van de Van Kerckhovenstraat verkeerdelijk gerekend als inwoners van de wijk Seefhoek. De appartementsblokken hebben als adres immers de Van Kerckhovenstraat, en die straat was in 2008 ingedeeld als behorend tot de wijk Seefhoek. Door de straat nu in te delen bij de wijk Stuivenberg, horen de bewoners van de appartementen nu wel degelijk tot de geografisch 'juiste' wijk Stuivenberg.

Deze fout leidde ertoe dat er in het rapport van het onderzoek van 2008 te veel inwoners werden geteld voor de wijk Seefhoek (847, terwijl het er in werkelijkheid 734 waren), en te weinig voor de wijk Stuivenberg (148, terwijl het er in werkelijkheid 281 waren).

Onder meer daarom kwam de speelindex van de wijk Stuivenberg op een wel zeer hoog getal van 3,34: er werden zeer veel spelende kinderen geteld voor een wijk die maar weinig inwoners leek te hebben.¹²

Deze getallen zijn nu gecorrigeerd. Wanneer we in dit rapport de vergelijking maken tussen 2008 en 2019, gebruiken we voor Seefhoek en Stuivenberg de gecorrigeerde cijfers, en niet die van het rapport van 2008.

3.1.2 Leeftijdsverdeling

In totaal zien we dat de leeftijdsverdeling van de jonge inwoners over de wijken heen **vrij evenwichtig is verdeeld over de verschillende leeftijdscategorieën**; er zijn iets meer 6- tot 8-jarigen, en iets minder 12- tot 14-jarigen.

Leeftijd	n	%
3 tot 5	526	25,12
6 tot 8	558	26,65
9 tot 11	529	25,26
12 tot 14	481	22,97

We bekijken ook de leeftijdsverdeling per wijk.

	Seefhoek		Stuivenberg		Predikheren		Terhagen		Burcht		't Foort		Dierckxlaan	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
3 tot 5	235	28,83	110	24,44	23	18,4	33	19,3	30	25,86	57	24,35	38	20,54
6 tot 8	222	27,24	120	26,67	32	25,6	55	32,16	30	25,86	56	24,35	43	23,24
9 tot 11	189	23,19	110	24,44	34	27,2	51	29,82	30	25,86	57	24,78	58	31,35
12 tot 14	169	20,74	110	24,44	36	28,8	32	18,71	26	22,41	62	26,52	46	24,86
	815	100	450	100	125	100	171	100	116	100	232	100	185	100

In de leeftijdsverdeling per wijk zien we het volgende:

- In de wijken Stuivenberg, Burcht en 't Foort is de verdeling van de leeftijdsgroepen quasi gelijk.
- De wijk Seefhoek telt veel jonge kinderen: de groepen 3 tot 5 en 6 tot 8 jaar zijn er oververtegenwoordigd.
- In de wijk Predikherenvelden zijn de jongste kinderen sterk ondervertegenwoordigd.
- De wijk Terhagen telt erg veel 6- tot 8-jarigen en 9- tot 11-jarigen.
- In de wijk Dierckxlaan wonen zeer veel 9- tot 11-jarigen.

In vergelijking met 2008 zijn de wijken iets evenwichtiger samengesteld qua leeftijd. Toen waren de Antwerpse wijken overwegend jong van profiel, met name Stuivenberg (36% 3- tot 5-jarige kinderen, met een afnemend aandeel van de leeftijdscategorieën met stijgende

¹² Los daarvan is de hoge speelindex in Stuivenberg vooral te wijten aan het grote aantal spelende kinderen op het bovenlokale Stuivenbergplein.

leeftijd). Net als in 2019 waren 28% van de kinderen uit Seefhoek 3 à 5 jaar oud. Predikherenvelden en Burcht kenden in 2008 een grote groep 6- tot 8-jarigen (30 en 35%).

3.1.3 Jongens en meisjes

In totaal wonen 1085 jongens tussen 3 en 14 jaar in de wijken, en 1009 meisjes. Dit is een verhouding van **51,81% jongens en 48,19% meisjes**. In 2008 was de verhouding 49,42% jongens en 50,58% meisjes.

Dat algemene evenwicht is er niet altijd in de wijk zelf. **Tussen de wijken zijn er niet te verwaarlozen verschillen** tussen het aantal jongens en het aantal meisjes dat er woont. Zo zijn er in Stuivenberg duidelijk meer meisjes dan jongens (bijna 53%). In enkele kleinere wijken wonen er opmerkelijk meer jongens: 58 à 59% in Terhagen en Predikherenvelden.

	Seefhoek		Stuivenberg		Predikheren		Terhagen		Burcht		't Foort		Dierckxlaan	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Jongens	424	52,02	212	47,11	73	58,4	101	59,06	57	49,14	125	53,88	93	50,27
Meisjes	391	47,98	238	52,89	52	41,6	70	40,94	59	50,86	107	46,12	92	49,73
	815		450		125		171		116		232		185	

Inwoners van 3 tot 14 jaar naar geslacht

Het spreekt voor zich dat hiermee rekening gehouden moet worden als we de genderbalans bij de *spelende* kinderen in de wijken zullen bekijken. Een wijk waar een stuk minder meisjes wonen, zal naar verwachting ook minder spelende meisjes laten zien. Die correctie zal in onze analyse dan ook gemaakt worden. Om de vergelijking met 2008 te kunnen maken, hebben wij deze correctie naar inwonersverhoudingen nu ook gemaakt voor de cijfers van 2008. Het rapport van 2008 maakte die correctie nog niet uitdrukkelijk.

3.1.4 Inwoners naar nationaliteit

Bij de demografische gegevens werden ook nationaliteitsgegevens verstrekt. Ze kunnen een idee geven over de inwoners van de wijken, maar ze zijn niet af te zetten ten opzichte van de observatiegegevens. Er zijn drie wijken met meer dan 30% jonge inwoners die niet de Belgische nationaliteit hebben: Seefhoek en Stuivenberg in Antwerpen, en 't Foort in Temse.

In de meeste wijken is het aantal niet-Belgen gestegen ten opzichte van 2008; Burcht in Zwijndrecht is hier de uitzondering. In de wijk Predikherenvelden woont geen enkel kind met een niet-Belgische nationaliteit.

	Seefhoek	Stuivenberg	Predikheren	Terhagen	Burcht	't Foort	Dierckxlaan
2008	31,81	23,65	0	2,11	3,57	25,88	9,64
2019	38,04	30,89	0	4,68	0,95	30,87	13,16

Niet-Belgische inwoners tussen 3 en 14

Overigens valt op te merken dat het aantal niet-Belgische inwoners iets heel anders is dan het aantal inwoners met allochtone roots, gebaseerd op de herkomst van de ouders. Voor de

Antwerpse wijk Seefhoek is in 2019 87% van de 3- tot 14-jarige kinderen van allochtone afkomst, in de wijk Stuivenberg zelfs 98%.¹³

3.2 Ruimtelijke beschrijving van de zeven wijken

3.2.1 Seefhoek (Antwerpen)

Type: grootstedelijke wijk met vooral 19de-eeuwse woningen, met zeer hoge dichtheid en een sterk gemengde bevolking.

De wijk Seefhoek is gelegen in het noorden van Antwerpen, binnen de Ring rond Antwerpen en in de nabijheid van de havendokken. Ten noorden en aansluitend aan de wijk bevindt zich, op de site van een vroeger spoorwegemplacement, het nieuw aangelegde Park Spoor Noord. Dat fungeert op stedelijk niveau en was bij het vorige onderzoek in 2008 nog niet als park ingericht. De wijk Dam bevindt zich ten noorden van de wijk Seefhoek. In het oosten en westen sluit de wijk aan bij een gelijkaardig wijktype. In het zuiden sluit de wijk aan bij enkele appartementsgebouwen en het Stuijvenbergplein. Dat is een park met verschillende spel- en sportzones, dat op grootschalig wijkniveau functioneert.

Seefhoek met Stuijvenberg en Park Spoor Noord in het stedelijk weefsel.

¹³ Voor de overige vijf wijken beschikken we niet over deze cijfers.

Zones en bebouwing van Seefhoek (SE-nummers).

De zonennummers Antwerpen Seefhoek zijn (SE): **02** Geraniumstraat - **03** Dambruggestraat - **04** Everaertstraat west - **05** Sint-Amandusstraat - **06** Tulpstraat west - **07** Tulpstraat oost - **08** Klamperstraat - **09** Everaertstraat oost - **10** Gasstraat - **11** Biekorfstraat west - **12** Biekorfstraat oost - **13** Oranjestraat - **15** Sint-Jobstraat zuid - **16** Essenstraat - **17** Lazarusstraat - **18** Sint-Jobstraat noord - **19** Pleintje Trapstraat – Lazarusstraat - **20** Viséstraat - **40** Voorplein kerk - **41** Sint-Norbertusstraat - **42** Buurtpleintje aan Park Spoor Noord - **43** Buurtpleintje aan Trapstraat - **44** Straatpleintje aan Trapstraat - **45** Trapstraat - **46** Viséstraat west

De wijk wordt begrensd door:

- de Viséstraat en Park Spoor Noord in het noorden (zone SE46 en SE20),
- de Van Kerckhovenstraat (zone ST35) en het Stuivenbergplein in het zuiden,
- de Dambruggestraat (SE03) in het westen.

De wegenstructuur wordt gekenmerkt door een groot aantal parallelwegen aan de Van Kerckhovenstraat.

De Viséstraat, Oranjestraat, Van Kerckhovenstraat en de Dambruggestraat zijn de belangrijkste en drukste straten (met gemotoriseerd verkeer) binnen de wijk. Deze straten hebben tevens een ontsluitingsfunctie voor de gehele wijk.

De andere straten in de wijk kennen een klassieke opbouw zonder veel aandacht of ingrepen gericht op de zwakke weggebruiker: vaak worden ze gekenmerkt door 2 maal 1 rijstrook, parkeren langsheen beide kanten van de rijweg (of parkeren aan 1 kant bij nauwere straten) en een smal voetpad. De parkeerdruk is hoog in de wijk. Groenvoorzieningen zoals bomen langsheen de wegen zijn bijna niet aanwezig.

Een aantal straten aan de westkant is ingericht met meer aandacht voor de zachte weggebruiker (woonerven of soortgelijke inrichting). Enkele straten werden tijdens de observaties heraangelegd. De Viséstraat, die langs Park Spoor Noord loopt, was reeds heraangelegd: verkeersplateaus en uitgestulpte voetpaden ter hoogte van de kruispunten moeten de aansluiting van de wijk op het Park verbeteren.

Binnen deze wijk zijn er twee buurtpleintjes aanwezig. Beide zijn gelegen langsheen de Trapstraat. Een eerste ligt aan de kruising met de Dambruggestraat (zone SE43). Hier staan verschillende bankjes en zijn er wat groenaanplantingen. Dit pleintje is autoluw. Een iets noorderlijker pleintje werd ten tijde van de observaties heraangelegd. Een tweede buurtpleintje bevindt zich ter hoogte van de kruising met de Viséstraat (SE42). Dit pleintje is het doodlopend einde van de Trapstraat ter hoogte van de viaduct Dam. Dit pleintje is sinds de komst van Park Spoor Noord uitgebreid met een betonnen plein, dat geïntegreerd is in het park.

Langsheen de Van Kerckhovenstraat bevindt zich de Sint-Amanduskerk. Rondom deze kerk is er een uitgebreider publiek domein (SE40, SE41, SE05). Een deel van deze ruimte wordt ingenomen door parkeerplaatsen. Een ander deel fungeert als een kleinschalig straatplein.

De Seefhoek wordt getypeerd door een zeer dense bebouwing met 19e-eeuwse rijhuizen. Vele binnengebieden van de bouwblokken zijn volgebouwd en de private buitenruime (tuinen en koeren) is zeer beperkt en vaak niet aanwezig. De huizen zijn vaak opgedeeld in verscheidene appartementen.

Binnen de afbakening van de wijk zijn er verschillende bedrijfstjes en opslagplaatsen aanwezig (meubel, garages, sanitair). Deze situeren zich hoofdzakelijk in het noorden van de wijk (omgeving Viséstraat).

3.2.2 Stuivenbergplein (Antwerpen)

Type: grootstedelijke hoogbouwwijk met aanpalend een groot stedelijk park.

De wijk Stuienbergplein ligt ten zuiden van de hierboven beschreven wijk Seefhoek. De wijk is grotendeels omgeven door de 19e-eeuwse bebouwing van Antwerpen-Noord. In het noorden, zuiden en westen sluit de wijk aan bij meer kleinschalige 19^e-eeuwse bebouwing (arbeiderswoningen).

Zones en bebouwing van Stuienberg (enkel ST-nummers).

De zonennummers in Antwerpen Stuienberg zijn (ST): **21** Parking Van Kerckhovenstraat - **22** Gasstraat-Wilgenstraat-Nijverheidsstraat - **23** Tussengebied blokken 1 - **24** Tussengebied blokken 2 - **25** Tussengebied blokken 3 - **26** Plein Korte Scholierstraat - **27** Korte Stuyvenbergstraat – Wilgenstraat - **28** Erwtenstraat bij school - **29** Stuienbergplein parkzone - **30** Stuienbergplein avontuurlijke zone - **31** Stuienbergplein speelterrein - **32** Stuienbergplein basketterrein - **33** Stuienbergplein voetbalzone - **34** Stuienbergplein pannaveldje - **35** Van Kerckhovenstraat

De wijk wordt begrensd door:

- de Van Kerckhovenstraat in het noorden (zone ST35),
- een schoolgebouwencomplex aan het Stuienbergplein in het oosten (bij zone ST28),
- de Wilgenstraat in het zuiden (zone ST22)
- de Gasstraat in het westen (zone ST22).

De Van Kerckhovenstraat – de noordelijke grens van de wijk – is een drukke verkeersas richting het centrum van Antwerpen. Langsheen de Van Kerckhovenstraat zijn er verschillende ingrepen voor de zwakke weggebruiker (een vrijliggend fietspad, een breed voetpad). De kruispunten

zijn voorzien van duidelijke zebrapaden en verbredingen. Deze as omvat tevens een belangrijke tramverbinding.

De Wilgenstraat, rondom de drie hoogbouwblokken, is een lokale weg en kent een eerder klassieke wegindeling (2 maal 1 rijstrook, langsparkeren en een voetpad). De kleinere ontsluitingswegen van de vier appartementsgebouwen takken hierop aan. Verschillende parkeervoorzieningen zijn voorzien langsheen de Wilgenstraat.

Binnen deze wijkaftakking zijn er verschillende groene ruimtes aanwezig. Het noordoostelijk deel van de wijk wordt grotendeels ingevuld door het Stuivenbergplein (zones ST29 tot ST34). Het grootste deel van het Stuivenbergplein bezit een groen en avontuurlijk speelkarakter. Dit plein wordt gekenmerkt door enkele formele speel- en sportruimtes op wijkniveau (o.a. een grote speeltuin (ST31) met speeltoestellen en heuvels, grote voetbalkooi (RT33) en pannaveldje (RT34), basketbalplein (RT32), crossparcours (RT30), fitnessstoestel). De speeltuin is in het park en zijn paden geïntegreerd: er is ook veel passage en er staan zitbanken. In het park (RT29) is ook plaats voor evenementen (ruimte voor een tent of podium), en er is een hondenloopweide.

Ten zuiden van de wijk en grenzend aan de centrale hoogbouw (tussen Stuivenbergplein en Wilgenstraat) bevindt zich een klein buurtplein (ST26). Dit pleintje is deels autoluw en kent geen noemenswaardige speelaanleidingen. Een ander langwerpig buurtpleintje bevindt zich aan de noordoostzijde van het Stuivenbergplein (ST28); dit is qua inrichting eerder een autovrije straat te noemen.

Tussen de appartementsgebouwen bevindt zich buurt- en straatgroen (ST23 tot ST25). Deze groene ruimten zijn ingekleed met enkele zitbanken, graspartijen en aanplantingen. Verschillende gebundelde parkeervoorzieningen zijn gelinkt aan deze groenvoorzieningen.

De bebouwing van deze wijk wordt gekenmerkt door vier hoge appartementsgebouwen (6 tot 10 verdiepingen). Er zijn drie gelijkaardige langwerpige gebouwen (met verschillende terrassen). Een vierde appartementsgebouw, gelegen aan het Stuivenbergplein, omvat een klein bouwblok en bezit een semi-privaat binnenplein.

3.2.3 't Foort (Temse)

Type: kleinstedelijke wijk in de historische binnenstad met een wat recentere stadsvernieuwingsproject (wooninbreiding).

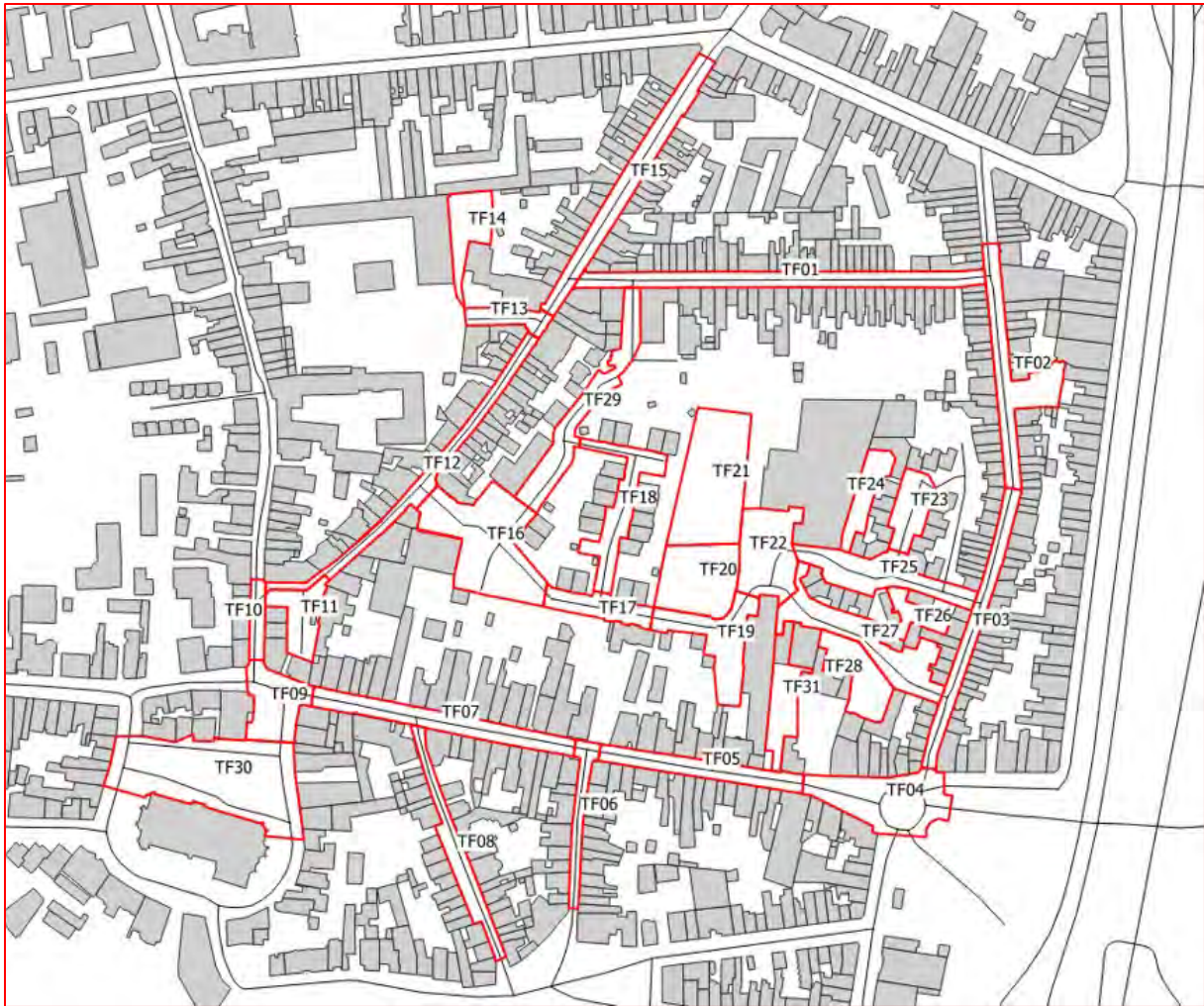

De wijk 't Foort situeert zich in het centrum van Temse, nabij de Markt en net ten noorden van de Schelde. Ten zuiden van de wijk bevindt zich de Kasteelstraat, met kerk en gemeentehuis. Ten oosten van de wijk bevinden zich de spoorweg en de drukke Gewestweg N16.

De wijk kan getypeerd worden als een kleinstedelijke woonwijk met verschillende handelsvoorzieningen, en met een centraal gelegen inbreidingsproject.

De wijken 't Foort (in het zuidoosten) en Dierckxlaan (noordwesten) in het centrum en de rand van Temse.

Zones en bebouwing van 't Foort.

De zonennummers in Temse 't Foort zijn (TF): **01** Boodsstraat - **02** Ph. Haumanstraat A - **03** Ph. Haumanstraat B - **04** Kasteelstraat A - **05** Kasteelstraat B - **06** Veerstraat - **07** Kasteelstraat C - **08** Priester Poppestraat - **09** Markt A - **10** Akkerstraat - **11** Hoogpoortplein - **12** Scheldestraat A - **13** Parking Scheldestraat A - **14** Parking Scheldestraat B - **15** Scheldestraat B - **16** Vlietdam A - **17** Vlietdam B - **18** Dominicanessenstraat - **19** Vlietdam C - **20** Speelterrein - **21** Avontuurlijk bosje - **22** Parking Werkplaats - **23** Het Foort pleintje - **24** Het Foort parking - **25** Het Foort - **26** Het Foort tussenparking - **27** Vlietdam D - **28** Vlietdam parking - **29** Sint-Sebastiaanstraat - **30** Markt B - **31** Doorsteekparking

't Foort wordt begrensd door:

- de Boodsstraat in het noorden (TF01),
- de Ph. Haumanstraat in het oosten (TF02 en TF03),
- de Kasteelstraat in het zuiden (TF04 en TF05),
- de Scheldestraat in het westen (TF12 en TF15).

De Kasteelstraat en de Scheldestraat zijn de belangrijkste ontsluitings- en verbindingstraten. Langsheen deze twee straten bevinden zich ook verschillende winkels. De Kasteelstraat is ook een belangrijke verbindingsweg vanuit de kern van Temse naar de stationsomgeving en de N 16.

Doorheen het centrale gebied van de wijk 't Foort lopen verschillende wegen voor lokaal verkeer. Over de wijk zijn verschillende kleinere en grotere parkeerterreinen verspreid. De straten in het centrale stadsvernieuwingsproject hebben een sterk woonerf karakter. De meeste overige straten hebben een verouderde, auto-gerichte inrichting met smalle voetpaden.

't Foort heeft verschillende pleinen. Het marktplein aan de kerk, aan de rand van de wijk, is een plein op wijkniveau (zone TF09 en TF30). Aan de westkant van de wijk bevinden er zich twee pleintjes op buurtniveau: het Hoogpoortplein nabij de winkelstraat Akkerstraat (TF11) en het plein op het kruispunt van Scheldestraat en Vlietdam, nabij de brandweerkazerne (TF16). Aan de andere kant van de wijk, in het oosten, bevindt er zich nog een klein straatpleintje (TF23).

In de wijk staan veel bordjes 'balspelen verboden'.

Centraal gelegen in de wijk, midden in de inbreiding, ligt een kleine speelruimte met voetbalgoals, een schommel en een wipstoel (TF20). Het speelterreintje loopt over in een avontuurlijke groene ruimte: een klein bos, waarin ook nog een glijbaantje staat (TF21). Naast deze groene ruimte ligt een grote parking (TF22) en de gemeentelijke herstelplaats.

De bebouwingsstructuur van de wijk kan grosso modo opgedeeld worden in twee typen. Langsheen de Kasteelstraat, Scheldestraat, Haumanstraat en Boodtsstraat bevinden zich hoofdzakelijk rijhuizen (ééngesinswoningen en appartementen). Verschillende van deze huizen hebben kleine koeren en tuinen. Aan deze huizen zijn vaak achtergebouwen of kleine opslagplaatsen voorzien. In het centrale woongebied bevinden zich hoofdzakelijk kleine ééngesinswoningen met tuinen van beperkte omvang. Deze zijn vaak georganiseerd rond of langsheen een woonerf.

Her en der bevinden zich iets grotere appartementsgebouwen (vb. aan de Scheldestraat).

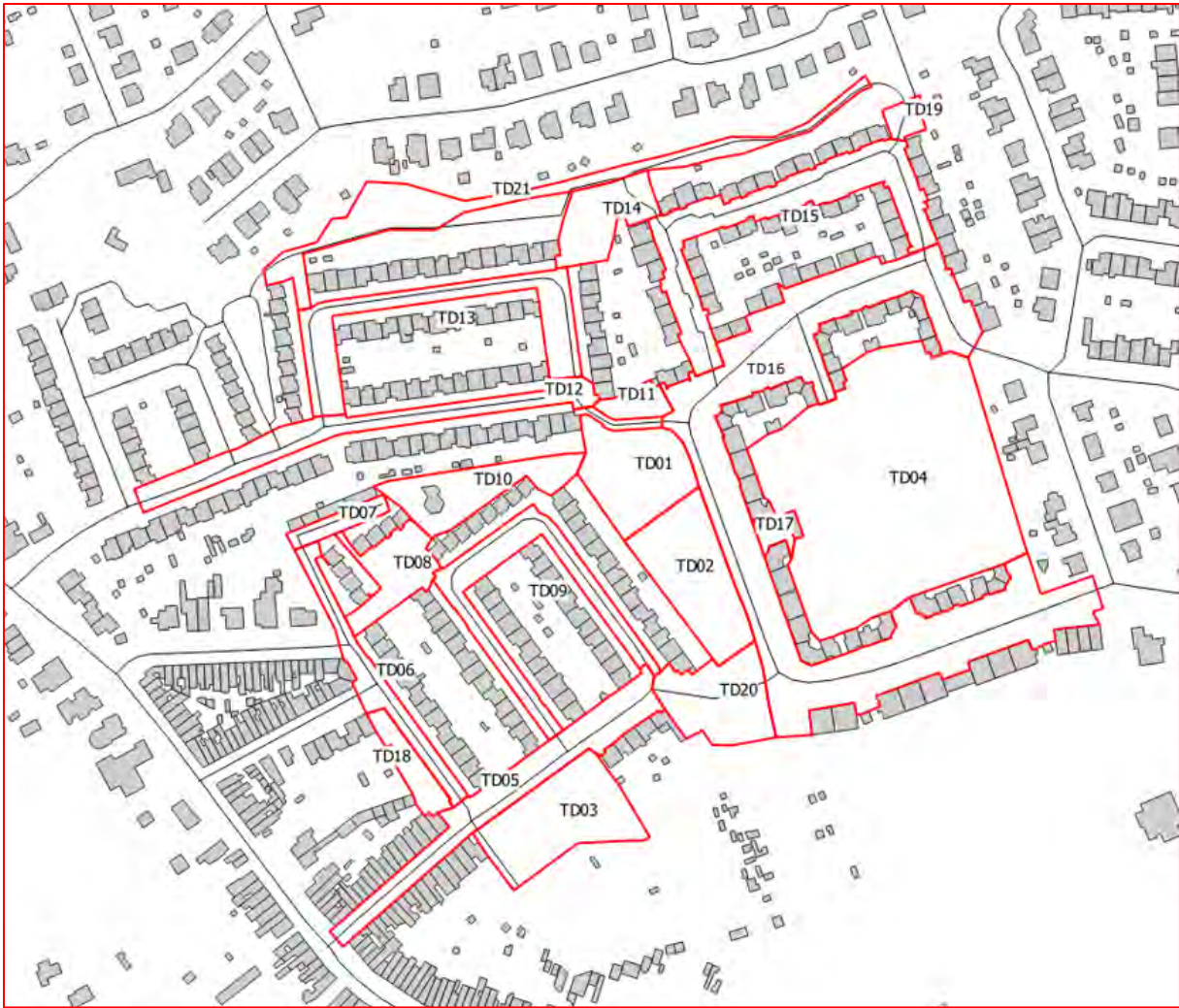

3.2.4 P. Dierckxlaan (Temse)

Type: sociale woonwijk buiten het centrum, met ontwikkelingen uit verschillende periodes, verschillende woontypes en dichtheden.

De sociale woonwijk aan de P. Dierckxlaan situeert zich ten noordwesten van de kern van Temse, ten zuiden van de gewestweg Sint-Niklaas – Willebroek. Het is als het ware een meer 'suburbane' uitloper van de dichtere woongebieden rond de kern van Temse. Deze woonwijk kent een eerder klassieke opbouw met veel aandacht voor de individuele woning en tuin. Er zijn verschillende fasen van (sociale) woningbouw te onderscheiden: aan de westzijde woonverkavelingen uit de jaren 1970-1980 met autogericht straatprofiel; aan de oostzijde meer recente woonontwikkelingen (jaren 1990) met appartementen en woonerven.

Zones en bebouwing van P. Dierckxlaan

De zonenummers in Temse Dierckxlaan zijn (TD): **01** Centrale speelruimte - **02** Sportzone - **03** Weide - **04** Groen binnengebied - **05** Welvaartlaan - **06** Hendrik Heymanlaan - **07** Garages Heymanlaan - **08** Groen binnenpleintje - **09** Kardinaal Cardijnlaan - **10** Buurthuis - **11** Grasveldje - **12** Karel Van Hoeylandtlaan - **13** Eduard De Sutterlaan - **14** Groen achterpleintje - **15** August De Batslaan - **16** Pieter Dierckxlaan - **17** Toegang groen binnengebied - **18** Speel terrein Heymanlaan - **19** Parking - **20** Speel terrein en grasveld

De wijk wordt begrensd door:

- de langwerpige groene strook langs een beek in het noorden (TD21),
- de Pieter Dierckxlaan in het oosten (TD16),
- de Welvaartlaan in het zuiden (TD05),
- de Hendrik Heymanlaan in het westen (TD06).

De Pieter Dierckxlaan, de Welvaartlaan en de Karel Van Hoeylandtlaan hebben een zekere verbindings- en ontsluitingsfunctie voor de aanpalende kleinere straten. Deze straten zijn breder geprofileerd en vele langspaarkeerstroken zijn voorzien. Her en der bevinden zich gebundelde dwarsparkeerzones.

De overige straten hebben louter een lokale ontsluitingsfunctie. Enkele straten hebben een woonerf karakter (vb. August De Batslaan, zone TD15).

De wijk omvat verschillende groene ruimtes, vaak met sport- en spelvoorzieningen (bijvoorbeeld TD08, TD11, TD14, TD20, TD21). Gewone verharde pleintjes zijn er niet aanwezig. In het oosten – gelegen aan de achterkanten van de bebouwing aan de Dierckxlaan – bevindt zich nog een groot stuk braakliggend terrein, wellicht bedoeld voor een verdere woonontwikkeling (TD04), en langsheen de Welvaartlaan situeert zich een weide (TD03).

Zeer centraal gelegen, langsheen de Pieter Dierckxlaan, bevindt zich een ruim trapveld en basketveld (TD02). Er zijn vier speelterreinen aanwezig: ten noorden van de sportzone ligt een ruim speelterrein met houten constructie en betonnen buizen (TD01); ten zuiden ervan een speeltuin met combinatietoestel en zandbak (TD20). Ook aan de Hendrik Heymanlaan is er een speelterrein (TD18), en in de groene zone aan de noordgrens van de wijk staan diverse speeltoestellen (TD 21 en TD14). De wijk heeft bovendien nog een buurthuis, maar de publieke ruimte er omheen was afgesloten tijdens de observaties (TD10).

De bebouwingsstructuur omvat een eerder klassiek patroon en is grotendeels gelijklopend voor het overgrote deel van de wijk. Het zijn hoofdzakelijk eengezinswoningen met een tuin en een voortuin. Langsheen de Pieter Dierckxlaan bevinden zich verschillende appartementsgebouwen. Langsheen deze straat bevinden zich dan ook nauwelijks privétuinen of voortuinen. Voortuinen zijn vervangen door verschillende parkeervoorzieningen (dwarsparkeren).

3.2.5 Burcht (Zwijndrecht)

Type: oude dorpskern met recent stadsvernieuwingsproject (wooninbreiding).

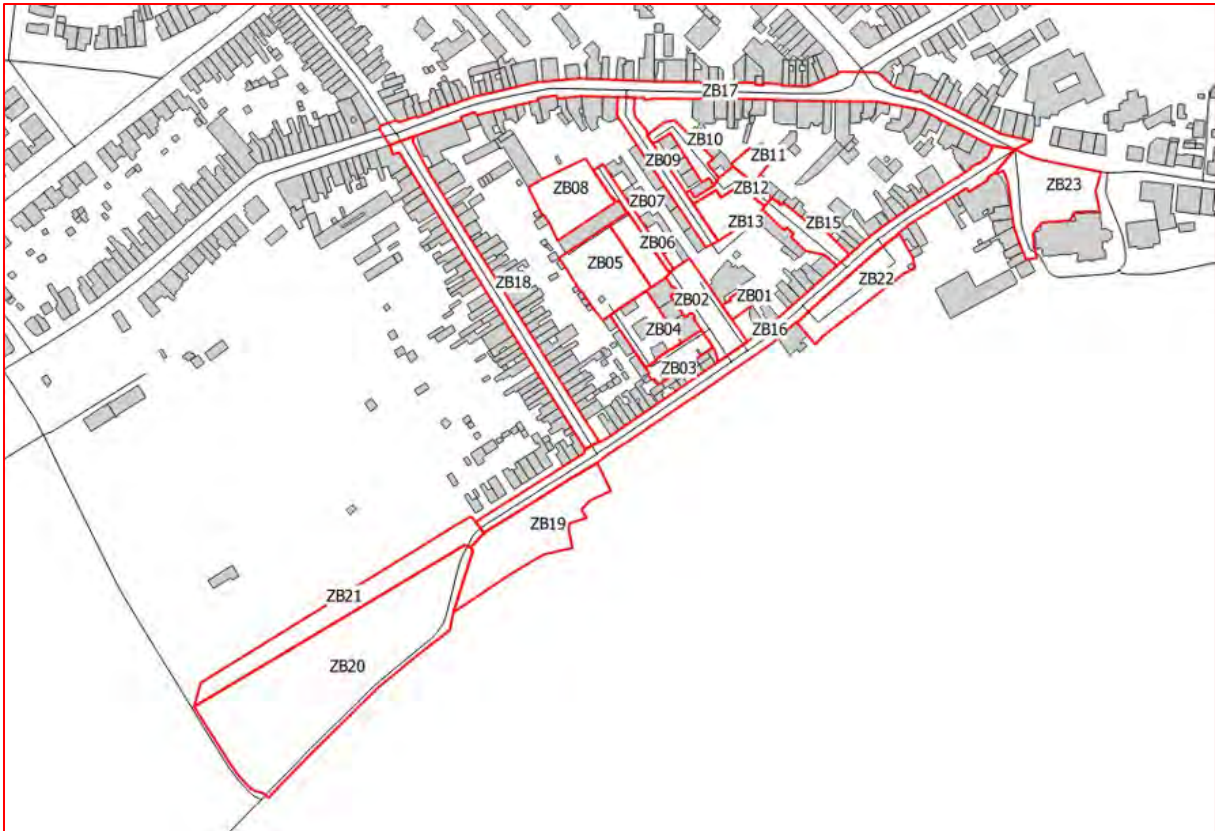

De wijk bevindt zich in het centrum van Burcht (een deelgemeente van Zwijndrecht). Burcht situeert zich ten noordwesten van de stad Antwerpen en is een van oorsprong landelijke, maar sterk verstedelijkte gemeente langsheen de Schelde.

In het oosten wordt Burcht ontsloten door de Koningin Astridlaan richting Linkeroever. In het noorden sluit Burcht aan bij Zwijndrecht. Ten noorden van Burcht situeert zich ook de E17 richting Gent en Antwerpen.

Burcht, verstedelijkte kern tussen Schelde, E17 en industrie.

Zones en bebouwing van Burcht.

De zones in Zwijndrecht Burcht zijn **(ZB)**: **01** Voorpleintje en grasveldje bij kinderopvang - **02** Parking en woonerf A Seefhoeklaan - **03** Parking en woonerf B Seefhoeklaan - **04** Parking en woonerf C Seefhoeklaan - **05** Groene zone/waterbuffering - **06** Parking - **07** Woonerf Seefhoeklaan inbreiding - **08** Volkstuinjes - **09** Woonerf - **10** Mouterij woonerf autovrij - **11** Overdekte parkeerzone - **12** Woonerf - **13** Speelterrein J. Tulpinckstraat - **15** Toegang bibliotheek J. Tulpinckstraat - **16** Kerkstraat - **17** Dorpstraat - **18** Kapelstraat - **19** Speelterrein Kerkstraat - **20** Groene zone met betonelementen - **21** Voetweg verlengde Kerkstraat - **22** Parkeerzone Kerkstraat - **23** Kerkplein en parking

De wijk wordt begrensd door:

- de Dorpstraat in het noorden (ZB17),
- het Kerkplein en parking in het oosten (ZB23),
- de Schelde en de Kerkstraat in het zuiden (ZB16),
- de Kapelstraat in het westen (ZB18).

Twee historische straten met een verbindings- en ontsluitingsfunctie begrenzen de wijk, nl. de Kerkstraat (ZB16) en de Dorpstraat (ZB17). Langsheen beide straten kan er langsgeparkeerd worden. Beide straten lopen tevens richting het kerkplein van Burcht (ZB23). Aan de Kerkstraat bevindt zich een groter parkeerterrein (ZB22). Ook aan het kerkplein kan geparkeerd worden.

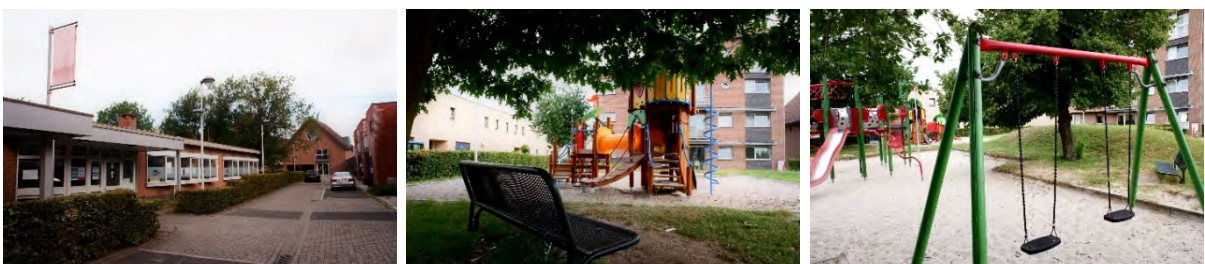
Centraal in de wijk bevinden zich verschillende straten met een lokale ontsluitingsfunctie. Deze doodlopende straten zijn zeer stenige woonerfstraten. Voetgangers en zwakke weggebruikers hebben hier duidelijk voorrang. Verschillende gebundelde, soms overdekte parkeerterreinen zijn hier aanwezig.

In de wijk zijn verschillende groene ruimten aanwezig. Ten zuiden, aan de oevers van de Schelde, bevindt zich een avontuurlijke groene ruimte (ZB20), gekoppeld aan een speelterrein op wijkniveau (ZB19).

In het centrale woongebied bevinden zich enkele gemeenschapsvoorzieningen (namelijk kinderdagverblijf, bibliotheek, ontmoetingsruimte). Enkele in 2008 nog braakliggende terreintjes hebben nu plaatsgemaakt voor een kinderopvang, een woonblok en volkstuintjes (ZB08). Centraal in de wijk ligt een speelterrein gericht op jongere kinderen (ZB13), dat sinds 2008 grondig is heringericht.

Aan de randen van de wijk zijn voornamelijk rijhuizen te vinden (eengezinswoningen). De meeste huizen hebben een private buitenruimte (tuin, koer). Centraal in de woonwijk bevinden zich recente nieuwbouwprojecten, met hedendaagse woontypologieën. Hier is een groot aandeel gemeenschappelijke buitenruimte (parkeervoorzieningen, groene ruimte, moestuinen, speelruimte,...). De meeste van deze nieuwe woningen hebben nauwelijks of geen private buitenruimte.

3.2.6 Predikherenvelden (Rumst)

Type: residentiële groene verkaveling met open en halfopen bebouwing.

De wijk Predikherenvelden situeert zich in het noordwesten van de gemeente Rumst, in de deelgemeente Reet. De wijk wordt in het westen ontsloten door de Predikerhoevestraat. Deze straat is de belangrijkste toegangsstraat voor de wijk, die duidelijk afgebakend is. Vanuit de Predikerhoevestraat kan richting A12 en E19 worden gereden.

De duidelijk afgebakende residentiële wijk Predikherenvelden

Zones en bebouwing van Predikherenvelden.

De zonenummers in Rumst Predikherenvelden (RP) zijn: **01** Centraal plein - **02** Avontuurlijk groen - **03** Voetbalveld - **04** Rozenlaan A - **05** Rozenlaan B - **06** Rozenlaan C - **07** Tulpenlaan - **08** Gladiolenlaan - **09** Centraal kruispunt - **10** Ingang groene zone - **11** Dahlialaan - **12** Hortensialaan A - **13** Hortensialaan B - **14** Krokuslaan - **15** Hoek Krokuslaan - **16** Irislaan - **17** Seringenlaan - **18** Salvialaan - **19** Kerkweg - **20** Azalealaan - **21** Hoek Azalealaan - **22** Leliënlaan - **23** Zonnebloemlaan - **24** Varenlaan - **25** Begonialaan

De wijk wordt begrensd door de:

- de Zonnebloemlaan (RP23) en het bos (RP27) en voetbalveld (RP03) in het noorden
- een open ruimte (die aansluit bij de kern van Reet) in het oosten
- de bebouwing langsheen de Tulpenlaan in het zuiden (RP07)

- de bebouwing langsheen de Predikerenhoevenstraat in het westen.

De verbindings- en ontsluitingsweg voor de wijk Predikherenvelden is de Rozenlaan (RP05 en RP06). Deze straat sluit aan op de Predikerenhoevenstraat. De Rozenlaan kent verschillende langspaarkeerstroken. Hoewel alle straten een zeer breed en recht wegprofiel hebben, is er aandacht besteed aan de verkeersveiligheid van de zwakke weggebruiker. De hele wijk is ook zone 30.

De vele voortuinstroken geven uit op een voetpad en groenvoorzieningen langsheen de straat. Op verschillende plaatsen zijn zitbaken en rustpunten ingebouwd. De andere straten van deze wijk hebben grosso modo dezelfde structuur (2 maal 1 rijstrook, groenstrook, voetpad en voortuin) en hebben een louter lokale verkeersfunctie. Ze sluiten dan ook allemaal aan op de centrale Rozenlaan. Vele straten eindigen op kleine rondpunten. Vaak zijn deze voorzien van bankjes en enkele groenaanplantingen (RP15, RP21, RP24). Parkeren gebeurt op de verschillende privé voortuinen of langsheen de rijweg. Er zijn geen gebundelde parkeerterreinen voorzien, behalve bij de voorzieningen centraal in de wijk (kinderopvang, café, school).

Deze residentiële wijk kent een groot centraal plein langsheen de Rozenlaan (RP01). Het grootste deel daarvan is een speelterrein met verschillende speeltoestellen (schommels, glijbanen en heuvel, kabelbaan), en aanliggen een grasveld en een geasfalteerd basketterrein. Er is ook een petanquebaan en er zijn verschillende bankjes.

Rondom het plein bevinden zich een school, kinderopvang, café en buurthuis.

In het noorden bevindt zich een avontuurlijke speelzone (bos, wandelpad, beek; zone RP02 en RP27) en aansluitend een voetbalveld (RP03) en een hondenweide (deel van RP02). Tussen de Leliënlaan en de Salvialaan bevindt zich een kleine kerk en een jeugdlokaal (RP28).

Deze wijk is een voorbeeld van een residentiële tuinwijk. Het is een zeer groene wijk met veel aandacht voor de individuele woning met voor- en achtertuin. Ook langsheen de straten zijn verschillende groenaanplantingen aanwezig. De wijk is omgeven door verschillende velden en akkers en vormt daarom een wooneiland binnen de open ruimte van Rumst.

3.2.7 Terhagen (Rumst)

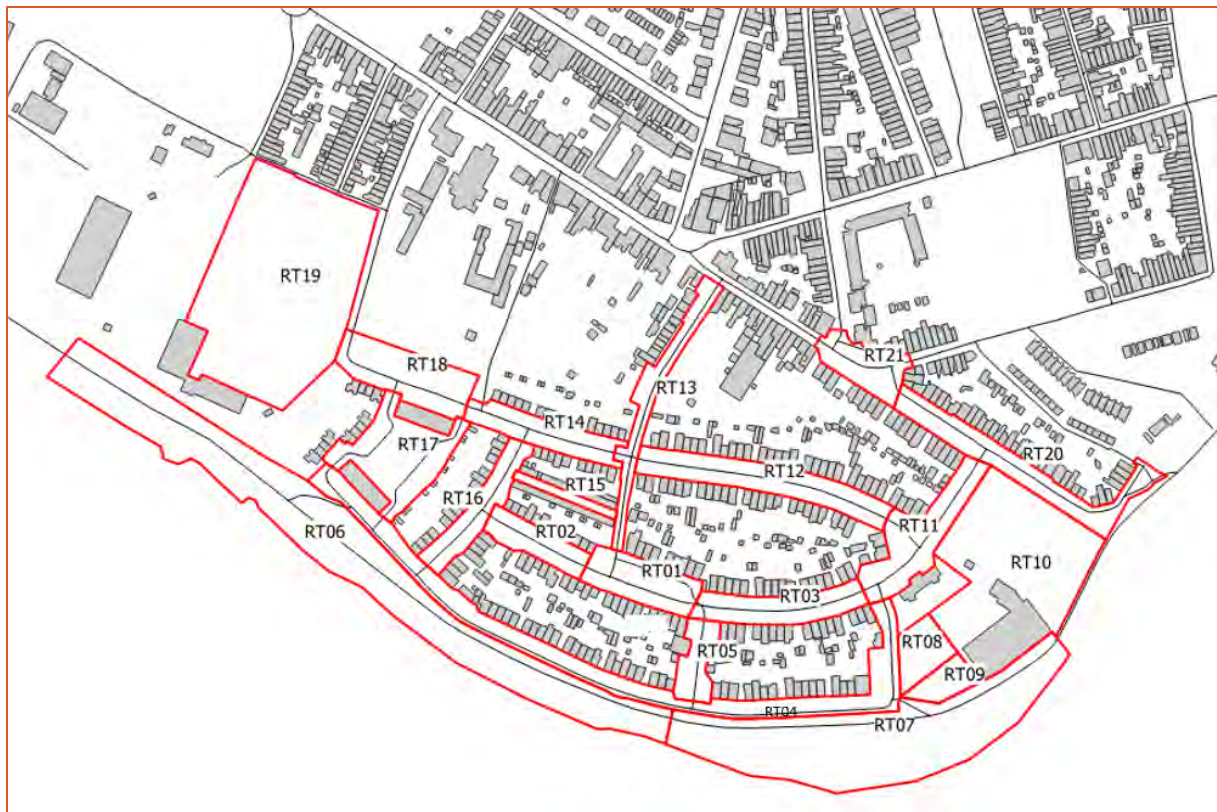
Type: verstedelijkt buitengebied, tuinwijk als woonkern nabij oude industrie.

De wijk Terhagen is gelegen ten zuiden van de dorpskern van Terhagen. Terhagen is een deelgemeente van Rumst, ontstaan als nederzetting rond de kleiontginningen. Ten zuiden van de wijk Terhagen loopt de Rupel, met groene oevers en een jaagpad op de dijk. Ten noorden van de wijk bevinden zich de Cardijnstraat en Nieuwstraat, die verder ontsluiting geven naar de Boomsesteenweg en de E19, en de grote groene zone van de voormalige kleiputten.

Terhagen, kern tussen Rupel, kleiputten en industrie.

Zones en bebouwing van Terhagen.

De zonenummers in Rumst Terhagen zijn (RT): **01** Centraal plein - **02** Overwinningstraat A - **03** Overwinningstraat B - **04** Populierenlaan A - **05** Populierenlaan B - **06** Dijk A - **07** Dijk B - **08** Parking - **09** Speelterrein - **10** Sportzone - **11** Europalaan - **12** Karl Marxstraat - **13** Oude Brouwerijstraat - **14** Uitbreidingsstraat - **15** Garages - **16** Eén-meistraat - **17** Parking appartementen - **18** Groene strook aan kerkhof - **19** Park - **20** Tuinwijklaan - **21** Pleintje aan Oude Baan

De wijk wordt begrensd door:

- de Tuinwijklaan (RT20), Oude Baan (RT21) en Kardinaal Cardijnlaan in het noorden
- de gemeenschapsvoorzieningen (RT08 tot RT10) in het oosten
- de oevers van de Rupel in het zuiden
- het parkgebied aan de Kloosterstraat in het westen (RT19).

De wegstructuur van de woonwijk wordt opgehangen aan de Oude Brouwerijstraat (RT13), en aan de Kardinaal Cardijnstraat en de Oude Baan die Terhagen van west naar oost doorkruisen maar (afgezien van een pleintje aan de Oude Baan, RT21) niet meer in het projectgebied liggen. Deze straten hebben een verbindings- en ontsluitingsfunctie. Doorheen de wijk lopen verschillende straten met voornamelijk lokale verkeersfunctie. Langsheen de meeste straten kan er langseparkeerd worden. Verschillende huizen hebben bovendien een voorerfstrook waar geparkeerd kan worden.

De wijk is in het zuiden en westen omgeven door de oevers van de Rupel. Aan de oever liggen struiken en bosjes (RT06 en RT07). De oever is aanzienlijk opgehoogd: bovenop de dijk ligt een brede geasfalteerde autovrije weg die een belangrijke recreatieve fietsas is. De steile hellingen langs beide zijden zijn van gras.

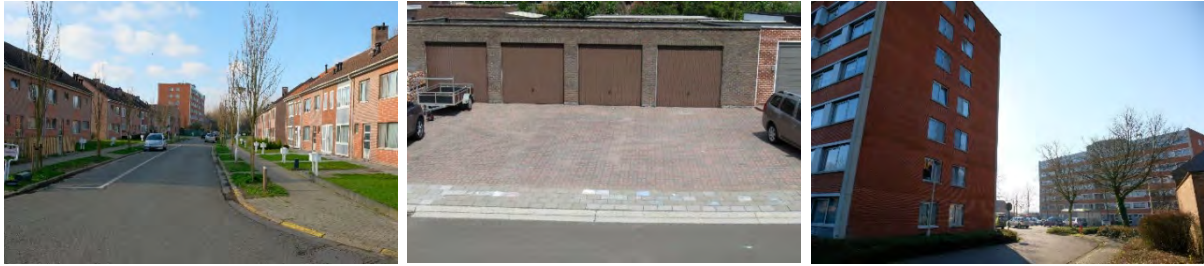
Aan de westelijke zijde bevindt zich een park met kleine bosjes en voetbalgoals (RT19).

Centraal in de wijk is een klein straatpleintje aanwezig, zonder noemenswaardige inrichting (RT01). Aan de oostelijke rand van de wijk bevindt zich een speelterrein (RT09), met daarnaast het gemeentelijk sportcomplex met sporthal en sportvelden (RT10) en een cafetaria. Hier ligt ook een kleuterschool.

Het bebouwingstype van de woonwijk leunt aan bij dit van een klassieke tuinwijk. De meeste huizen hebben een tuin en een voortuin. Vele tuinhuisjes, achterhuizen en garages zijn aanwezig binnen de verschillende binnengebieden.

In het uiterst westelijk deel van de wijk bevinden zich twee appartementsgebouwen. Tussen deze twee gebouwen bevindt zich een parkeerzone voor auto's (RT17). Ook aan de sporthal aan de oostelijke zijde is een groot parkeerterrein (RT08).

3.2.8 Ruimtelijke veranderingen ten opzichte van 2008

Over het algemeen bleven de ruimtelijke wijzigingen in de zeven wijken ten opzichte van 2008 zeer beperkt. De zones die nu anders zijn ingevuld, waren doorgaans ook niet veel bespeeld in 2008. Er zijn geen straten bijgekomen.

- In Terhagen (Rumst) is een bosje (toen zone 22) dat grensde aan pleinzone RT21, verdwenen: het is nu een appartementsblok.
- In Burcht (Zwijndrecht) is een grasveld nu ingenomen door een kinderopvang, zodat van deze zone alleen nog een voorerfje (gras) als publieke ruimte overblijft (ZB01). Een braakliggend terrein (zone ZB08) is veranderd in een terrein met volkstuintjes. Een ander braakliggend terrein is nu ingenomen door woningen, maar dit was ook in 2008 al ontoegankelijk terrein (zonder zonenummer).
- In de wijk Temse Dierckxlaan is het JOP (een hangplek voor jongeren) verdwenen; de zone is nu gewoon een grasveldje (TD11). In het noordoosten van de wijk heeft een groot grasveld (evenwel zonder observaties in 2008) plaats gemaakt voor een nieuwe wijk. We behielden het zonenummer (TD19) voor de parking die er nog steeds ligt.
- In de wijk Stuivenberg (Antwerpen) is een deel van het Stuivenbergplein grondig heraangelegd, waardoor de speeltuin (zone ST31) uitgebreid en avontuurlijker gemaakt is, en speeltoestellen en avontuurlijke elementen nu een bijna volledige diagonaal van het park innemen. Het terrein is groener en minder open dan in 2008.
- Grenzend aan de wijk Seefhoek (Antwerpen) is sinds 2008 het Park Spoor Noord aangelegd. Dit is veruit de belangrijkste wijziging in de wijken, en ze heeft ook een impact op de wijk Seefhoek zelf. De straten rondom het Park zijn heraangelegd om een betere aansluiting op het park te voorzien; enkele straten en een nieuw buurtpleintje waren tijdens de observaties in heraanleg. Het bij het park aansluitende buurtpleintje op het westelijke uiteinde van de Viséstraat (zone 14A in het onderzoek van 2008, nu hernoemd als zone SE42) blijven we rekenen tot de wijk Seefhoek. Het is ten opzichte van 2008 deels behouden, deels heraangelegd en uitgebreid. In 2008 werd ook een braakliggende avontuurlijke zone bij de wijk gerekend (toen zone 20A), die nu volledig is ingenomen door het (nog grotere) Park Spoor Noord. We rekenen deze zone niet langer tot de wijk Seefhoek, maar tot Park Spoor Noord.

De komst van Park Spoor Noord heeft een niet te negeren impact op de aanliggende wijk Seefhoek. Daarom hebben wij ook dit deel van het park in zones opgedeeld en mee geobserveerd, evenwel als aparte 'wijk zonder inwoners', niet als onderdeel van Seefhoek.

Zones van Park Spoor Noord (enkel PS-nummers).

De speciale status van het park verdient hier aandacht. Het gaat niet op om het volledige park nu zomaar bij de wijk Seefhoek te rekenen, omdat het duidelijk van bovenlokaal schaalniveau is. Om de vergelijking te kunnen maken tussen de cijfers van 2008 en 2019 voor Seefhoek, én voor de totalen van de zeven wijken, hebben we Park Spoor Noord terzijde gelaten. Het is uit de observaties vanzelfsprekend niet mogelijk om te zien hoeveel kinderen in Park Spoor Noord vanuit de Seefhoek zijn afgezakt.

Tegelijk zijn er aanwijzingen dat het Park vaak gebruikt wordt door de inwoners van Seefhoek. We zagen regelmatig kinderen en volwassenen richting Park gaan, en we zagen bewoners van de aanliggende straat de oversteek naar het park maken.

Tot slot dient opgemerkt dat de zone Seefhoek 1A uit 2008, de Van Kerckhovenstraat, nu bij de wijk Stuivenberg wordt gerekend (hernoemd als zone ST35). De bewoners van de appartementsblokken in de wijk Stuivenberg wonen immers officieel in deze Van Kerckhovenstraat. Zij waren in 2008 verkeerdelijk gerekend bij de inwoners van de wijk Seefhoek. Wij hebben verderop in het rapport deze inwonerscijfers voor 2008 gecorrigeerd, en de speelindex van 2008 voor beide wijken op basis daarvan herberekend.

Hoofdstuk 4

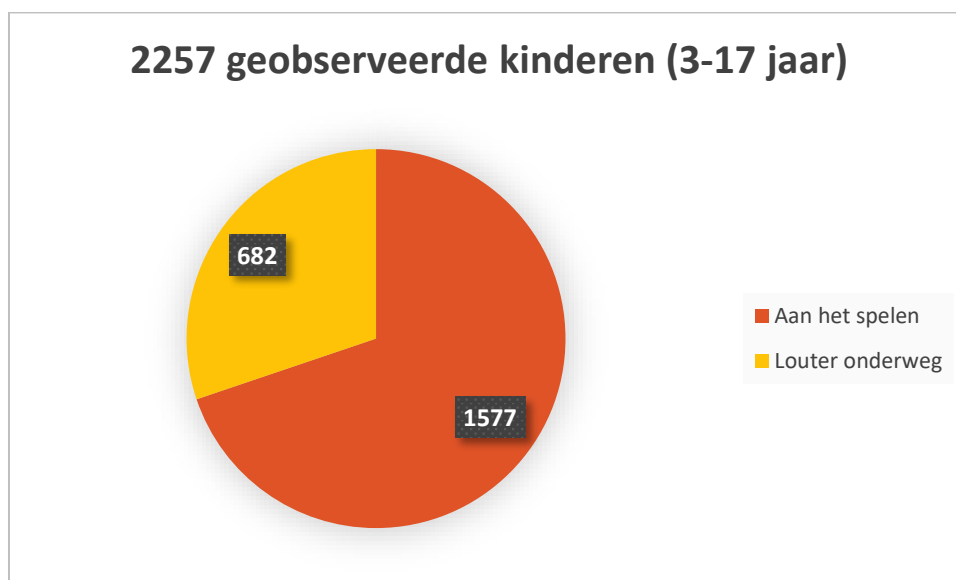
Buitenspelen in de buurt: de resultaten

4.1 Observaties over de wijken heen

4.1.1 Totalen

In totaal deden wij gedurende onze 70 telrondes **933 observaties**: 548 observaties van spelende kinderen, en 385 observaties van kinderen die louter onderweg waren. Dat betekent dat we 548 keer een spelgroepje of een alleen spelend kind en de kenmerken en spelgedrag ervan noteerden. Over alle observaties van spelende kinderen heen, was de gemiddelde groepsgrootte 2,88 kinderen.

We telden tijdens al onze observaties samen **2259 kinderen** van 3 tot 17 jaar. Daarvan waren **1577 kinderen (69,8%) aan het spelen**; de overige 682 kinderen (30,2%) werden gezien als louter onderweg (zich functioneel verplaatsend zonder aanwijzingen voor speels gedrag).¹⁴

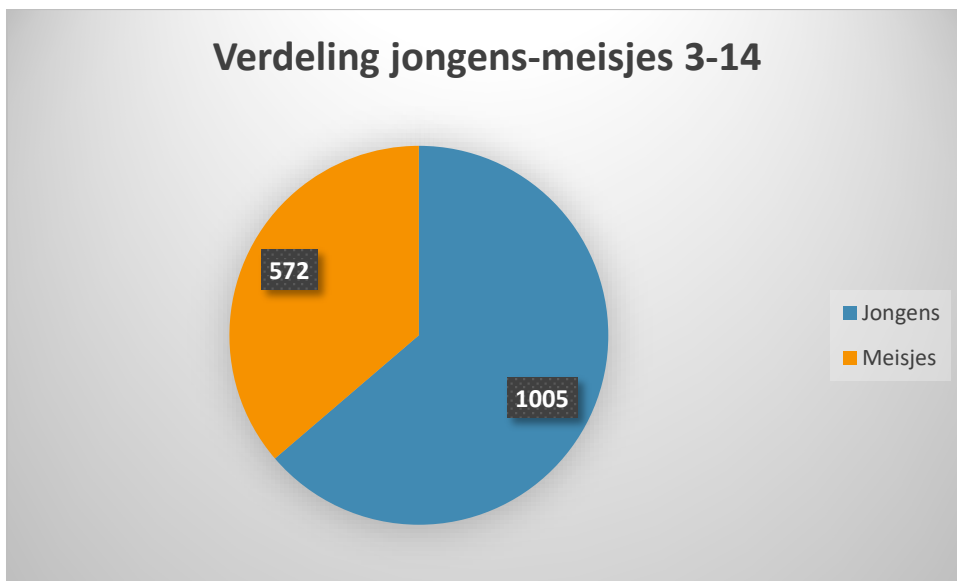
Het overgrote deel van de onderzoeksresultaten uit dit rapport heeft betrekking op de spelende kinderen.

¹⁴ Deze aantallen slaan op de 'getelde' aantallen kinderen, wat niet hetzelfde is als bijvoorbeeld 2259 unieke, individuele kinderen. De getallen slaan op de totalen van de tien telrondes in elke wijk. Dat wil dus ook zeggen dat we sommige kinderen, tijdens verschillende telrondes, ongetwijfeld meer dan één keer hebben geteld.

Het vorige buitenspeelonderzoek uit 2008 ging alleen over de leeftijd 3 tot 14 jaar. Wanneer we de vergelijking maken met 2008, zullen we dus de oudste leeftijdsgroep (15-17 jaar) buiten beschouwing laten en ons beperken tot de groep **3- tot 14-jarige** spelende kinderen. Dit zijn **1448 kinderen**. **Daarvan speelden 1220 kinderen in de zeven wijken; de overige kinderen in Park Spoor Noord.**

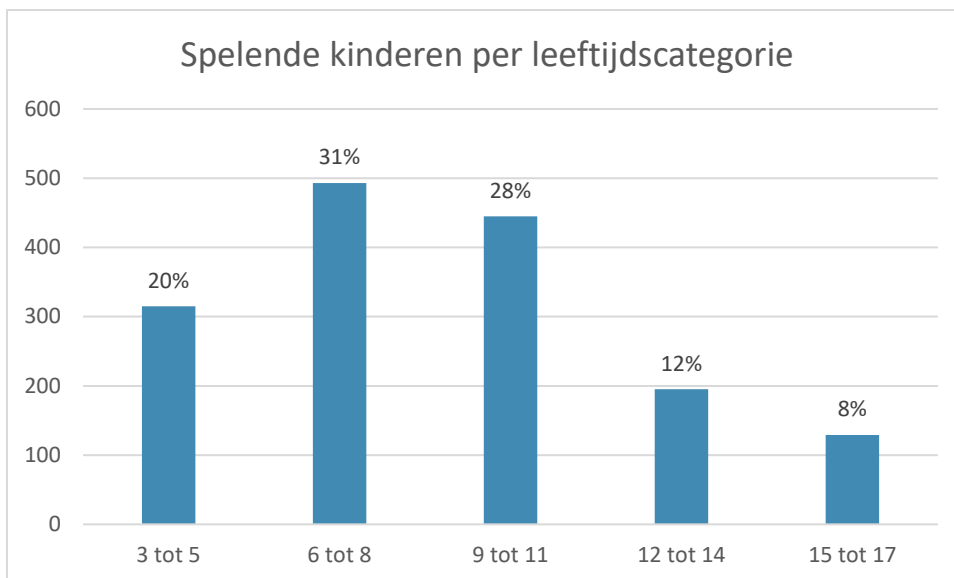
Bij de 682 kinderen die louter **onderweg** waren, waren 596 kinderen tussen 3 en 14 jaar oud (580 in de wijken, 16 in Park Spoor Noord).

We telden duidelijk meer spelende jongens dan spelende meisjes: **1005 jongens** en **572 meisjes**. Dat zijn **63,73% jongens**, en **36,27% meisjes**.

We zagen vooral **kinderen van 6 tot 11** jaar buiten spelen.

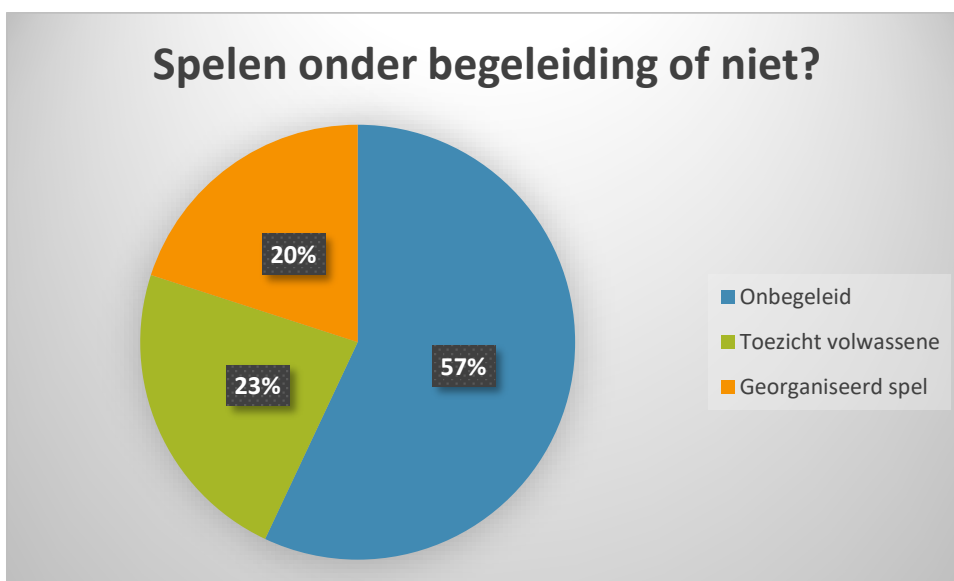
Spelende kinderen		
	n	%
3 tot 5	315	19,97
6 tot 8	493	31,26
9 tot 11	445	28,22
12 tot 14	195	12,37
15 tot 17	129	8,18

De meeste geobserveerde kinderen speelden **onbegeleid**: 893 kinderen of **56,6%** van alle spelende kinderen. Wij zagen hen alleen spelen, of in groepjes met enkel andere (minderjarige) kinderen. Bij deze kinderen horen ook de kinderen die in groepjes spelen waarin bijvoorbeeld een zestienjarige samen speelt met kinderen die veel jonger zijn.

314 kinderen die wij observeerden in de publieke ruimte, speelden in **georganiseerd** verband: in het kader van jeugdwerk, de kinderopvang, een sportkamp Dat is goed voor een aandeel van **19,9%** van alle spelende kinderen.

Naast dit georganiseerd spelen observeerden wij 370 kinderen die speelden onder (identificeerbaar) **toezicht** van een volwassene. Dat is **23,5%** van alle spelende kinderen. We zagen bij 64 kinderen een volwassene meespelen; bij 306 kinderen ging het eerder om louter toezicht van de volwassene(n).

4.1.2 De zeven wijken

De kinderen zijn niet alleen in demografisch opzicht zeer ongelijk verdeeld over de wijken, maar ook wanneer het over de observaties van spelende kinderen gaat. De tabel hieronder toont de aantallen geobserveerde spelende kinderen per wijk, telkens voor tien observatierondes.

Seefhoek	Stuivenberg	Predikheren	Terhagen	Burcht	't Foort	Dierckxlaan
219	513	118	205	116	42	98

Aantal geobserveerde spelende kinderen per wijk, 3-17 jaar.

Wij deden tien telrondes per wijk. In één observatieronde telden wij in Stuivenberg dus gemiddeld 51 spelende kinderen, in 't Foort slechts 4. Bijna één derde van de spelende kinderen werd geobserveerd in de wijk Stuivenberg.

Daarnaast telden wij nog 266 kinderen in Park Spoor Noord, dat aan de wijk Seefhoek grenst en dat in 2008 nog niet was aangelegd.

4.1.3 Vergelijking met de getallen van 2008

In 2008 werden tijdens het observatieonderzoek 1435 spelende kinderen (van 3 tot 14 jaar) geobserveerd in de 7 wijken. In 2019 observeerden we 1448 spelende kinderen tussen 3 en 14 jaar.¹⁵ Dat is dus nagenoeg hetzelfde aantal. Maar dat betekent niet dat er nu ongeveer evenveel kinderen buiten spelen in de wijken.

- Bij de 1448 kinderen uit 2019 zijn ook de kinderen geteld die we in Park Spoor Noord observeerden: een niet te negeren nieuwe groene zone aan de rand van de wijk Seefhoek, die in 2008 echter nog niet als dusdanig aanwezig was. Zonder deze observaties komen we slechts aan 1220 kinderen tussen 3 en 14 jaar.
- Bovendien steeg in de periode 2008-2019 het aantal 3- tot 14-jarige kinderen dat in de zeven wijken woont: van 1827 in 2008 tot 2094 in 2019. Er zijn dus meer potentiële buitenspelers. Dat we nu desondanks minder spelende kinderen tellen, geeft aan dat er verhoudingsgewijs duidelijk minder kinderen buiten spelen dan in 2008.

¹⁵ Het totaal van 1577 spelende kinderen is inclusief de leeftijdsgroep van 15 tot 17 jaar. Die hoogste leeftijdscategorie was in 2008 niet in het onderzoek opgenomen.

We maken hier de vergelijking van het aantal spelende kinderen van 3 tot 14 jaar, voor de zeven wijken zonder Park Spoor Noord.

	Zonder georganiseerd spelen		Met georganiseerd spelen	
	2008	2019	2008	2019
Seefhoek	381	195	381	195
Stuivenberg	494	393	494	482
Predikheren	48	92	48	111
Terhagen	101	114	244	205
Burcht	56	66	81	101
Foort	71	34	71	34
Dierckxlaan	116	92	116	92
Totaal	1267	986	1435	1220

In deze tabel is reeds te zien dat wij in 2019, in dezelfde zeven wijken, duidelijk minder kinderen telden dan in 2008. Hieronder maken we de noodzakelijke koppeling met de demografische gegevens: hoeveel kinderen *spelen* er in vergelijking met hoeveel kinderen in de wijk *wonen*? Pas dan kunnen we betekenisvolle uitspraken doen over de evolutie van het buitenspelen in deze wijken.

4.2 Speelindex: hoe is het buitenspelen geëvolueerd?

Om het aantal kinderen dat in een wijk speelt, te vergelijken met het aantal kinderen dat in diezelfde wijk woont, ontwikkelden we in 2008 de zogenaamde '**publieke-ruimte speelindex**'. Die speelindex berekenen we door het **aantal kinderen dat we in de tien telrondes samengenomen hebben zien spelen**, te **delen** door het **aantal kinderen dat in de wijk woont**.

Bijvoorbeeld:

- Als we tijdens de tien telrondes samen slechts 15 spelende kinderen observeren, en er wonen 100 kinderen in de wijk, dan is de speelindex voor die wijk $15/100 = 0,15$.
- De speelindex wordt 1,00 wanneer we in totaal 100 spelende kinderen observeren in een wijk waar 100 kinderen wonen.
- Zien we op tien telrondes 165 kinderen spelen in een wijk waar 100 kinderen wonen, dan krijgen we een speelindex van 1,65.

De speelindex kan hoger zijn dan 1 omdat we in elke wijk tien telrondes deden en kinderen dus tien kansen hebben om geobserveerd te worden. Die totale aantallen spelende kinderen zetten we af tegenover het aantal kinderen van dezelfde leeftijdscategorie die er in de wijken wonen. Dat we tien telrondes doen, betekent onvermijdelijk ook dat we een aantal kinderen meer dan één keer hebben geteld (evenwel nooit binnen één telronde).

De speelindex is een artificiële maat die op zichzelf niets zegt, aangezien de 'tien telrondes' een willekeurig gekozen ijkpunt is. Maar de speelindex maakt wel **vergelijkingen** mogelijk: tussen de wijken onderling, en over de tijd heen.

Over alle wijken en alle telrondes heen telden we 1220 kinderen tussen 3 en 14 jaar die aan het spelen waren. In deze wijken wonen samen 2094 kinderen van deze leeftijd. **De gezamenlijke speelindex voor de zeven wijken in 2019 bedraagt dan,** inclusief spelen in georganiseerd verband, **0,58:** 1220/2094. De speelindex van 0,58 wil zeggen dat we tijdens de 10 observatierondes samen, gemiddeld 58 spelende kinderen tussen 3 en 14 jaar hebben geteld per 100 inwoners van die leeftijd.¹⁶ **Deze cijfers zijn inclusief het spelen dat wij in de wijken observeerden in georganiseerd verband,** zoals jeugdwerk, een kinderopvang of een sportkamp.

De speelindex is echter een zuiverder instrument wanneer we er enkel de kinderen in opnemen die niet in georganiseerd verband spelen. De index is immers gebaseerd op het aantal kinderen dat in de wijk woont, en gaat er impliciet van uit dat de kinderen die in de wijk spelen, ook in de wijk wonen. Voor kinderen die alleen, met andere kinderen of met een ouder spelen in een wijk, is die kans vrij groot. Voor de kinderen die bijvoorbeeld op een speelterrein spelen als lid van een jeugdbeweging of als deelnemer aan een sportkampje, is dat minder zeker. De speelindex 'inclusief georganiseerd spelen' blijft overigens wel interessant, omdat hij toont hoe aanwezig of zichtbaar spelende kinderen zijn in een wijk.

Bekijken we enkel de kinderen die níét in georganiseerd verband spelen, dan telden wij 986 kinderen tussen 3 en 14. De speelindex voor 2019 zonder georganiseerd spel bedraagt dan 0,47: 986/2094. Per 100 jonge inwoners zagen we gemiddeld dus 47 kinderen spelen over 10 telrondes samengeteld.

In vergelijking met het vorige buitenspeelonderzoek in 2008, dus 11 jaar eerder, zien we een forse daling van de speelindex.

	Exclusief georganiseerd spel	Inclusief georganiseerd spel
2008	0,75	0,84
2019	0,47	0,58

Speelindex voor het totaal van de zeven wijken (3 – 14 jaar)

Voor een zelfde aantal jonge inwoners zien we op 11 jaar tijd maar liefst 37% minder kinderen buiten spelen. Nog anders gezegd: als we in 2008 nog 100 kinderen turfden, dan telden we er in 2019 nog maar 63.

Rekenen we ook de kinderen mee die we zien spelen in georganiseerd verband, dan is de daling iets minder fors – er werd immers méér georganiseerd spelen geobserveerd dan in 2008 –, maar nog steeds zeer aanzienlijk: op 11 jaar tijd zien we dan 32% minder kinderen. Van 100 kinderen in 2008 gaan we dan naar 68 in 2019.

Merk op dat we deze daling vaststellen *in exact dezelfde zeven wijken* als in 2008, en dat we voor deze cijfers rekening houden met de gewijzigde inwonersaantallen in deze wijken.

¹⁶ 'Gemiddeld' betekent hier dat er *over de 7 wijken* heen gemiddeld 58 spelende kinderen werden geteld per 100 inwoners van 3 tot 14 jaar.

4.2.1 Algemene evolutie sinds 1983

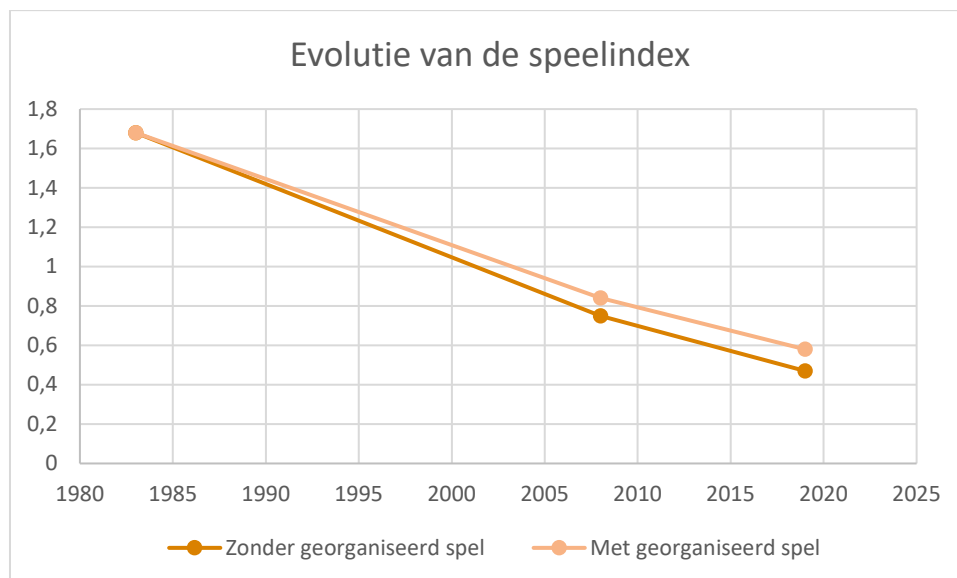
We kunnen, met meer omzichtigheid, ook een vergelijking maken met het onderzoek uit 1983, dus nog 25 jaar vóór 2008. Dit onderzoek gebeurde wel in andere wijken, op twee wijken na: 't Foort in Temse en Seefhoek in Antwerpen werden in de drie onderzoeken bestudeerd.¹⁷ De wijken van 1983 waren in sociaal-ruimtelijk opzicht wel vergelijkbaar met de wijken van 2008 en 2019. Van zeven van de elf wijken die in 1983 werden onderzocht, zijn de demografische gegevens beschikbaar, zodat op basis daarvan een speelindex voor 1983 kon worden berekend.

De speelindex was in 1983 heel wat hoger: 1,68. Het cijfer slaat enkel op kinderen die niet in georganiseerd verband speelden: in 1983 werd geen georganiseerd spel geobserveerd.

Ook al ging het om een onderzoek in andere, weliswaar gelijkaardig wijken, de trend is overduidelijk. Telden we in 1983 100 spelende kinderen, dan zagen we – mét georganiseerd spelen meegerekend – nog 50 kinderen spelen in 2008 (een halvering op 25 jaar), en nog maar 34 in 2019.

Zónder georganiseerd spelen telden we 100 kinderen in 1983, nog 44 in 2008 (méér dan gehalveerd), en nog slechts 28 in 2019.

Louter theoretisch gesteld en enkel gebaseerd op deze totalen over alle wijken heen, zouden we kunnen zeggen dat we aan dit tempo over 20 jaar geen kinderen meer zien spelen in hun buurt.

¹⁷ Van de Seefhoek zijn er voor 1983 geen demografische gegevens beschikbaar, zodat de vergelijking tussen 1983, 2008 en 2019 voor deze wijk niet te maken is. Voor 't Foort waren de demografische gegevens er wel en is de speelindex dus wel te berekenen.

4.2.2 De speelindex in de zeven wijken: 2008 en 2019

In 2008 werd de speelindex enkel berekend op basis van het niet-georganiseerde spel; alleen voor het totaal werd ook een speelindex mét georganiseerd spel gemaakt. Omdat het rapport wel cijfers bevat over hoeveel kinderen per wijk werden geobserveerd in georganiseerd verband, kunnen we die speelindex per wijk toch reconstrueren. Er werden toen 200 kinderen in georganiseerd verband geobserveerd, waarvan er 168 aan het spelen waren (de overige kinderen waren louter onderweg).

	2008					2019				
	inwoners	spelen zonder georg. spel	spelen met georg. spel	speelindex zonder georg. spel	speelindex mét georg. spel	inwoners	spelen zonder georg. spel	spelen mét georg. spel	speelindex zonder georg. spel	speelindex mét georg. spel
Seefhoek	734*	381	381	0,52	0,52	815	195	195	0,24	0,24
Stuivenberg	281*	494	494	1,76	1,76	450	393	482	0,87	1,07
Predikheren	128	48	48	0,38	0,38	125	92	111	0,74	0,88
Terhagen	142	101	244	0,71	1,72	171	114	205	0,67	1,20
Burcht	84	56	81	0,67	0,96	116	66	101	0,57	0,87
t Foort	172	71	71	0,41	0,41	212	34	34	0,16	0,16
Dierckxlaan	166	116	116	0,70	0,70	185	92	92	0,50	0,50
Totaal	1707	1267	1435	0,75	0,84	2094	986	1220	0,47	0,58

Cijfers voor 3-14-jarigen. De speelindex is het aantal geobserveerde kinderen gedeeld door het aantal kinderen dat in de wijk woont.

** De inwonersaantallen van 2008 voor Seefhoek en Stuivenberg zijn gecorrigeerd ten opzichte van het rapport over 2008, omdat de appartementsblokken ten zuiden van de Van Kerckhovenstraat toen verkeerdelijk als inwoners van Seefhoek waren geteld. De inwoners van de appartementsblokken wonen officieel in de Van Kerckhovenstraat. Die straat moet dus bij de wijk Stuivenberg gerekend worden. In 2008 is dat verkeerdelijk niet gebeurd. Als gevolg daarvan was de speelindex in het rapport van 2008 lager voor Seefhoek (381 spelers t.o.v. 847 inwoners = 0,45) en veel hoger voor Stuivenberg (494 spelers t.o.v. 148 inwoners = 3,34).*

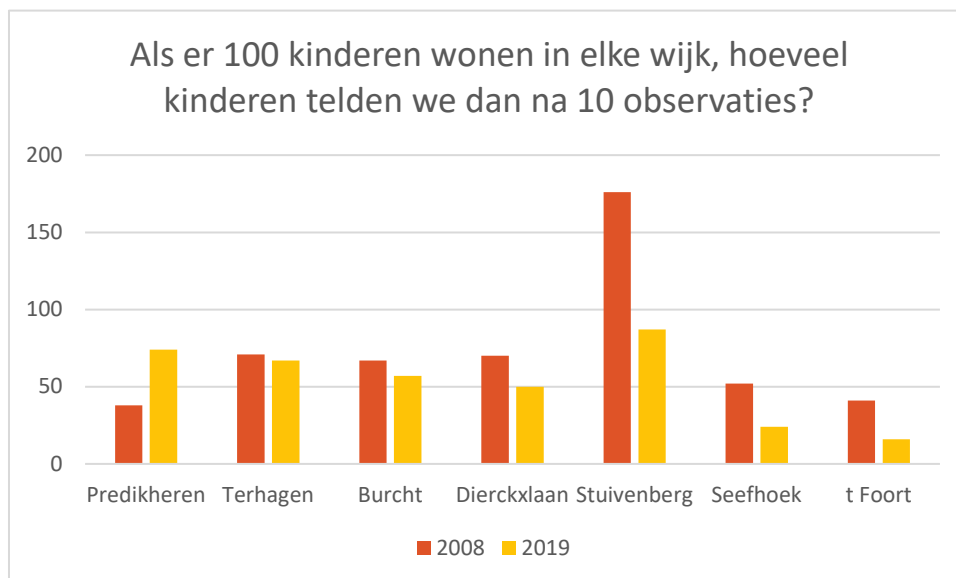
Om de vergelijking tussen 2008 en 2019 op een geldige manier te kunnen maken, hebben wij de cijfers voor 2008 dan ook gecorrigeerd. De speelindex van 2008 voor Seefhoek en Stuivenberg zoals in de tabel hierboven geeft de werkelijkheid correcter weer.

We vatten de evolutie van de speelindex in de zeven wijken samen in onderstaande tabel. Die toont de evolutie voor de spelende kinderen tussen 3 en 14 jaar, exclusief het georganiseerde spel.

	2008	2019	Evolutie
Seefhoek	0,52	0,24	-53,8%
Stuivenberg	1,76	0,87	-50,6%
Predikherenvelden	0,38	0,74	+94,7%
Terhagen	0,71	0,68	-4,2%
Burcht	0,67	0,57	-14,9%
t Foort	0,41	0,16	-61,0%
Dierckxlaan	0,70	0,50	-28,6%
Totaal	0,75	0,47	-37,3%

In de **rangorde** van de wijken is er eigenlijk niet zo veel veranderd ten opzichte van 2008. De wijk Predikherenvelden is de enige wijk die een spectaculair ander resultaat laat zien, ook al is er in de wijk ruimtelijk niets gewijzigd. Wanneer we het georganiseerde spel buiten beschouwing laten, is Predikherenvelden van de laatste (zevende) naar de tweede plaats gestegen. Voorts blijft het beeld van 2008 gehandhaafd:

- een toppositie voor de Antwerpse wijk Stuivenberg, die evenwel veel te maken heeft met het bovenlokale Stuivenbergplein, dat zeer veel kinderen aantrekt. De wijk steekt echter niet langer met kop en schouders boven de andere wijken uit.
- een gemiddelde positie voor de veeleer kleinschalige wijken Terhagen, Burcht en Dierckxlaan
- en een zwakke score voor de zeer stedelijke en dichtbebouwde wijken Seefhoek en 't Foort.

Cijfers voor 3-14 jaar zonder georganiseerd spel.

De evolutie van de speelindex in de zeven wijken is als volgt samen te vatten.

- In de residentiële verkaveling **Predikherenvelden** in Rumst is de **speelindex** ten opzichte van 2008 **bijna verdubbeld**. We zagen nu twee keer meer kinderen spelen in deze wijk. Deze wijk, die in 2008 zeer laag scoorde, gaat evenwel tegen de trend in.
- In de dichtbebouwde, zeer **stedelijke wijken Seefhoek** en **Stuivenberg** in Antwerpen en **'t Foort** in Temse **is de index minstens gehalveerd**. We zien in deze wijken dus nog maar de helft van het aantal kinderen spelen, vergeleken met 2008. Daardoor komen de stedelijke wijken nu duidelijk uit het onderzoek als meest problematische woonomgeving om buiten te spelen. In Stuivenberg mildert de aanwezigheid van jeugdwerk dit ietwat. De speelindex is in Stuivenberg wel de hoogste van alle wijken, maar dat komt omdat het Stuivenbergplein kinderen van een veel wijdere omgeving aantrekt dan alleen van de onderzochte wijk.

- In het verstedelijkte dorp **Burcht** (Zwijndrecht) en de sociale wijk **Dierckxlaan** (Temse) is er een duidelijke **daling**, maar ze is **minder groot** dan in de drie stedelijke wijken. In de tuinvijk **Terhagen** (Rumst) wordt nog **bijna even veel** gespeeld als in 2008. In Burcht en zeker in Terhagen zorgde en zorgen georganiseerd spelen (jeugdwerk, sportkampen) voor een grotere aanwezigheid van kinderen in de publieke ruimte, al blijven de cijfers ook zo onder de speelindex (inclusief georganiseerd spel) van 2008. In 2019 werden ook in de wijken Stuivenberg en Predikherenvelden kinderen geobserveerd in de context van georganiseerd spelen; in 2008 was dat nog niet het geval.

Over Seefhoek en Park Spoor Noord

De cijfers voor de wijk Seefhoek zijn niet zonder meer vergelijkbaar voor 2008 en 2019. Inmiddels is immers het nieuwe Park Spoor Noord aangelegd aan de noordelijke grens van het projectgebied Seefhoek. Het Park loopt nog verder door naar het noorden en het westen: door onder een viaduct door te lopen is onder meer een grote speeltuin en een zomerbar te bereiken. Het aan de Seefhoek grenzende deel is een eerder open ruimte die bestaat uit een reeks grasvelden, sportveldjes, enkele betonnen pleintjes en parkeerruimtes, en een klein speeltuintje. Wij observeerden dit deel van het park ook in onze tellingen van 2019. In deze zones werden 228 spelende kinderen tussen 3 en 14 geobserveerd. Dat is meer dan de 195 spelende kinderen in de wijk Seefhoek zelf.

Dat de speelindex in Seefhoek sterk is gedaald (van 0,52 in 2008 naar 0,24 in 2019), kan deels komen omdat kinderen uit Seefhoek naar het park trekken wanneer ze willen buiten spelen: ze zijn dan minder in de straten en op de pleintjes van de Seefhoek te zien, maar spelen in het park. Wij zagen tijdens de observaties inderdaad regelmatig kinderen van de wijk richting park gaan. Maar het is onmogelijk om in te schatten hoeveel van de kinderen die we telden in Park Spoor Noord ook in de wijk wonen. Het park kan niet zomaar tot de wijk gerekend worden omdat het van een grotere schaalorde is, maar het heeft vanzelfsprekend de speelmogelijkheden van kinderen uit de wijk sterk vergroot en ander soort spel mogelijk gemaakt. Anderzijds mogen we aannemen dat heel wat kinderen uit de Seefhoek, zoals kinderen uit andere wijken, niet zomaar (onbegeleid) mogen gaan spelen in een iets verderaf gelegen park. Heel wat kinderen mogen enkel dicht bij huis spelen, of hebben daar zelf een voorkeur voor.

Tegelijk valt op te merken dat de speelindex van Seefhoek ook niet zou gestegen zijn indien we alle kinderen uit Park Spoor Noord zomaar hadden opgeteld bij de kinderen die we in Seefhoek zelf observeerden. Dan zouden we 423 3- tot 14-jarigen tellen (195 voor Seefhoek + 228 voor Park) inclusief georganiseerd spelen, of 361 kinderen (195 + 166) zonder georganiseerd spelen. Dat zou een speelindex opleveren van 0,52 mét georganiseerd spel, en een speelindex van 0,44 zonder georganiseerd spel. In 2008 was de index voor Seefhoek 0,52; er werd toen geen georganiseerd spel geobserveerd (in 2019 ook niet, wel in Park Spoor Noord).

Over Stuivenberg en het Stuivenbergplein

De hoge score van de wijk Stuivenberg wordt verklaard door de groene zone van het Stuivenbergplein, dat van een grotere schaal is dan een buurtpark en dat, omringd door een denses stedelijk weefsel, heel veel kinderen aantrekt die niet in het projectgebied wonen, ook uit de wijk Seefhoek. Dit was ook in 2008 reeds het geval: ruimtelijk is er sindsdien niets fundamenteel gewijzigd.

Voor Stuivenberg is de speelindex eigenlijk een ongeschikt instrument omdat de index gebaseerd is op het inwonersaantal. Maar de *daling* ervan tegenover 2008 blijft wél overeind als trend. In de wijk Stuivenberg spelen nu minder kinderen dan in 2008. In absolute cijfers is de daling onmiskenbaar maar niet dramatisch (van 494 naar 393 kinderen zonder georganiseerd spelen; van 494 naar 482 mét kinderen in georganiseerd spel). De wijk is dus niet veel minder druk bespeeld dan in 2008. Tegelijk is het aantal jonge inwoners van de wijk zeer sterk gestegen (van 281 naar 450), zodat de speelindex in Stuivenberg toch bovengemiddeld sterk achteruit gaat.

Een alternatieve berekening van de totale speelindex

De speelindex gaat voor het totaal aantal kinderen met 37% achteruit (van 100 naar 62,66). Als we niet het aantal kinderen als maat nemen, maar het gemiddelde berekenen van de zeven speelindices van de aparte wijken, om zo het overwicht van de twee Antwerpse wijken uit te schakelen, blijft de daling zeer gelijkaardig. Het gemiddelde van de 7 speelindices bedroeg in 2008 0,84; in 2019 is dat 0,53. Zo berekend is de daling 36% (van 100 naar 63,56). Dat is nauwelijks verschillend van de berekening vanuit het totaal aantal spelende kinderen.

4.2.3 Hoeveel kinderen zijn aanwezig in de publieke ruimte?

Wanneer we niet enkel naar spelende kinderen kijken, maar gewoon naar de **aanwezigheid** van kinderen in de publieke ruimte, krijgen we een iets genuanceerder beeld. **We nemen dan ook de kinderen die louter onderweg zijn, mee in de tellingen.**

In **2008** telden we in totaal 1964 kinderen tussen 3 en 14. Op 1707 inwoners in deze leeftijdscategorie komen we aan een 'publiekeruimte-index' van **1,15**.

In **2019** waren er 580 kinderen tussen 3 en 14 louter onderweg in de zeven wijken (exclusief de 16 kinderen onderweg in Park Spoor Noord). Samen met de 1220 spelende kinderen (exclusief Park Spoor Noord) komen we aan 1816 kinderen van 3 tot 14 in de publieke ruimte. Afgezet tegen de 2094 inwoners in deze leeftijdscategorie komen we aan een publiekeruimte-index van **0,87**. Dat is **een kwart minder** dan de index van 2008.

De achteruitgang van het aantal kinderen dat in de publieke ruimte aanwezig is, is dus minder sterk dan de achteruitgang in het spelen. Maar de vaststelling blijft wel dat er, rekening houdend met hoeveel kinderen in de wijken wonen, gewoon duidelijk **minder kinderen aanwezig zijn in de publieke ruimte dan in 2008**.

4.2.4 Een terugblik naar de speelindex van 1983

In 1983 werd een eerste buitenspeelonderzoek uitgevoerd door de NDO, een voorloper van Kind & Samenleving. Het onderzoek vond plaats in (grotendeels) andere, maar vergelijkbare woonwijken dan de wijken die wij onderzochten in 2008 en 2019. De zeven woonwijken van 2008 werden gekozen omwille van hun gelijkens met de wijken uit het onderzoek van 1983.

Voor 7 van de 11 onderzochte wijken uit 1983 waren demografische gegevens beschikbaar. Voor die wijken kon dus een speelindex berekend worden. Die bedroeg **1,68** in 1983. Zo werd duidelijk dat in 1983 nog dubbel zoveel kinderen buiten speelden in hun woonomgeving dan in 2008: de speelindex halveerde op 25 jaar tijd.

Een vergelijking met 2019 toont dus een nóg aanzienlijker verschil. In 2019 komt geen enkele wijk nog boven een speelindex van 1,00 (behalve inclusief jeugdwerk; in 1983 werd geen spelen in georganiseerd verband geobserveerd). In 1983 steeg de speelindex in 6 van de 7 wijken boven de 1,00; in 3 wijken was de speelindex zelfs hoger dan 2,00. In een wijk waar 100 kinderen woonden, werden tijdens de 10 telrondes dus meer dan 200 spelende kinderen geobserveerd. Een dergelijke situatie is nu echt ondenkbaar.

Van alle wijken in 2019 komt alleen nog de beste scorende wijk, Stuivenberg, aan een speelindex die hoger ligt dan de slechtst scorende wijk uit 1983.

Die slechtst scorende wijk was in 1983 overigens dezelfde als in 2019: ook toen werd 't Foort in Temse al geobserveerd. De wijk scoorde toen met een speelindex van 0,79 ver onder de andere wijken. In 2008 zakte de speelindex voor 't Foort naar 0,41 in 2008, om nog sneller achteruit te gaan naar 0,16 in 2019.

Wijk	Aantal geobserveerde kinderen	Aantal kinderen die wonen in de wijk	Speelindex
Rumst Beekvelden	441	155	2,84
Puurs Fabiolapark	221	93	2,38
Bornem Brandheide	281	135	2,08
Hove Vogeltjeswijk	318	231	1,38
Sint-Niklaas Stationsbuurt	46	34	1,35
Deurne Langbaanvelden	360	288	1,25
Temse 't Foort	84	106	0,79

Speelindex in zeven wijken, 1983

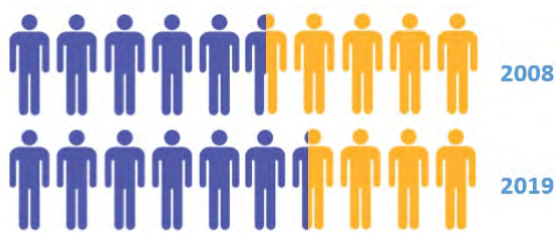
4.3 Gender

4.3.1 Totale cijfers

We telden duidelijk meer spelende jongens dan spelende meisjes (3-17 jaar): **1005 jongens en 572 meisjes**. Slechts 36,2% van alle spelende kinderen zijn meisjes.

Om de vergelijking te maken met de onderzoeken uit 2008 en 1983, beperken we ons tot de kinderen tot 14 jaar. In 2019 telden we in die leeftijden 916 spelende jongens, en 532 spelende meisjes. **Dat betekent dat slechts 36,7% van alle spelende kinderen tussen 3 en 14 jaar meisjes zijn.**

In 2008 waren nog 45% van de spelende kinderen meisjes.

In 2008 was de verhouding jongens-meisjes een pak evenwichtiger dan bij ons onderzoek uit 1983, toen amper één op drie kinderen op straat meisjes bleken te zijn. In 2019 gaan we met 36,7 meisjes op 100 spelende kinderen haast terug naar af.

Meisjes blijken overigens gewoon **minder aanwezig in de publieke ruimte** dan jongens: bij de kinderen die in de wijken louter onderweg waren en dus niet aan het spelen waren, telden we 39 meisjes op 100 kinderen. Dat is amper beter dan bij de spelende kinderen.

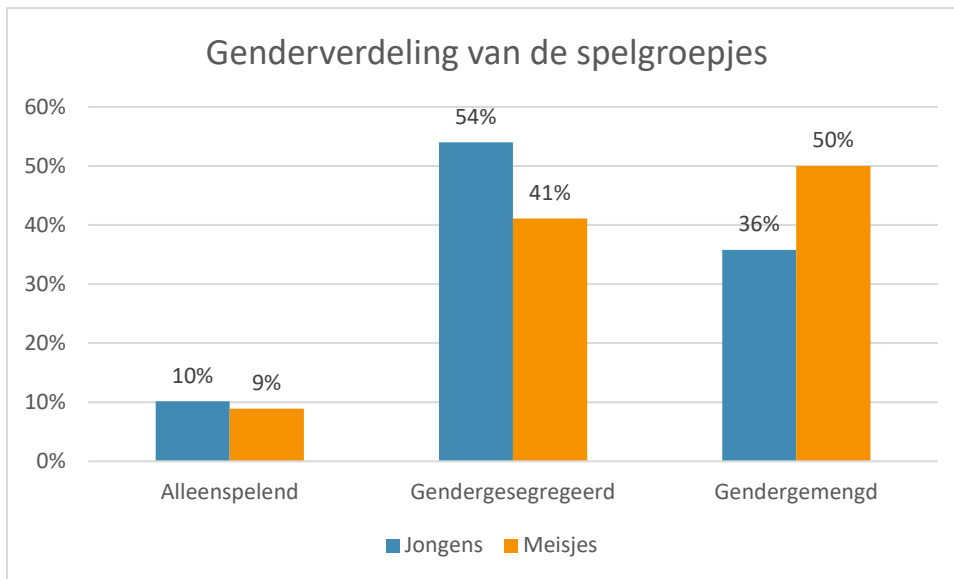
Jongens en meisjes spelen in groepjes iets vaker apart dan in gemengde groepjes.

Van de 1577 geobserveerde kinderen spelen er 153 (10%) alleen. 41% van alle spelende kinderen (n=646) spelen in een groepje met zowel jongens als meisjes. De helft van de geobserveerde kinderen speelt in een groepjes met louter kinderen van het eigen geslacht. 543 jongens speelden in jongensgroepjes, 235 meisjes speelden in meisjesgroepjes.

	Jongens	Meisjes
Alleenspelend	102	51
Gendergesegregeerd	543	235
Gendergemengd	360	286
Totaal	1002	572

Alle kinderen (3 tot 17 jaar), inclusief georganiseerd spel en Park Spoor Noord

In absolute getallen zijn er veel meer jongens dan meisjes die gendergesegregeerd spelen, maar er spelen sowieso meer jongens buiten. Ook in verhouding tot het totale aantal kinderen blijft er een verschil: 54% van de jongens speelt in een groepje met alleen andere jongens; 41% van de meisjes speelt in een groepje met alleen meisjes. Bij het spel in gendergemengde groepjes zien we daarentegen relatief veel meisjes: de helft van alle geobserveerde spelende meisjes was in een gemengd groepje aan het spelen. Zowel bij de jongens als bij de meisjes hebben kinderen die op hun eentje spelen een aandeel van zo'n 10%.

Alle kinderen, inclusief georganiseerd spelen en inclusief Park Spoor Noord. De totalen zijn per geslacht te bekijken.

4.3.2 Gendercijfers per wijk

Voor de totale cijfers kunnen we nog gewoon de verhouding jongens-meisjes bekijken, omdat er in de wijken samen quasi even veel jongens als meisjes wonen. Voor de wijken apart, ligt dat anders. Niet in elke wijk zijn de aantallen jongens en meisjes die er wonen, gelijk verdeeld. 53% van de kinderen die in de wijk Stuivenberg wonen zijn meisjes, terwijl er in de twee wijken in Rumst (Predikherenvelden en Terhagen) slechts 41% meisjes wonen.

Om die verschillen te neutraliseren, hanteren we een **genderscore**. De genderscore corrigeert voor de wisselende verhoudingen tussen jongens en meisjes in de inwonersaantallen. Hij herberekent de verhouding jongens-meisjes **alsof er in elke wijk 50% jongens en 50% meisjes wonen**. Als jongens en meisjes evenveel buiten spelen, verwachten we dus ook een verdeling van 50 – 50 bij de spelende kinderen.

De genderscore zegt hoeveel % van de kinderen die in de wijk spelen, meisjes zijn, gecorrigeerd voor een verhouding 50-50 bij de inwoners van 3 tot 14 jaar.

- Een score boven de 50 betekent dat in de wijk méér meisjes buiten spelen dan we zouden verwachten volgens de inwonersverdeling.
- Een score onder de 50 betekent dat we verhoudingsgewijs *minder* meisjes zien spelen dan er wonen.

De genderscore berekenen we als volgt:

$$\text{Genderscore} = (\% \text{ meisjes geobserveerd} / \% \text{ meisjes die in de wijk wonen}) \times 100 / 2$$

We bekijken dus hoeveel percent van de kinderen die we in de wijk zagen *spelen*, meisjes waren. Dat delen we door het percentage meisjes dat in deze buurt *wohnt*. Om de score

hanteerbaarder te maken, vermenigvuldigen we deze uitkomst met 100. Om het totaal – bijvoorbeeld 45 meisjes, dus 55 jongens – op 100 te brengen, delen we de score door 2.

Op basis van de cijfers uit 2008, konden we ook een genderscore berekenen voor de toenmalige situatie in de wijken.

Wijk	Jongens spelend	Meisjes spelend	Totaal spelend	% meisjes spelend	% meisjes inwoners	Genderscore 2019	Genderscore 2008
Dierckx	68	24	92	26,09	49,73	26,23	39
Stuivenberg	320	162	482	33,61	52,89	31,78	35
Seefhoek	113	82	195	42,05	47,98	43,62	54
Foort	20	14	34	41,18	46,12	44,64	45
Burcht	51	50	101	49,5	50,86	46,66	51
Terhagen	123	82	205	40	40,94	49,39	36
Predikheren	61	50	111	45,05	41,6	52,14	45

Genderscore in de zeven wijken voor 3-14 jaar; tabel volgens olopende genderscore in 2019

De genderscore neutraliseert de invloed van de wisselende verhoudingen tussen jongens en meisjes in de inwonersaantallen. De cijfers van de genderscore willen voor elke wijk zeggen: we *verwachten* 50 spelende meisjes te zien in de wijk, maar we zien er slechts 26 (in de slechtst scorende wijk, Dierckxlaan); of we zien er 52, dus net iets méér dan verwacht (in Predikherenvelden).

- In maar één van de zeven geobserveerde wijken, Predikherenvelden, zagen we net iets méér meisjes buiten spelen dan we zouden verwachten op basis van de inwonersaantallen.
- In twee wijken, Burcht en Terhagen, is het verschil verwaarloosbaar.
- In 't Foort en Seefhoek spelen minder meisjes dan te verwachten volgens de inwonersverhoudingen – we zien er 43 of 44 meisjes spelen terwijl we er 50 mochten verwachten.
- Maar het is vooral in de wijken Stuivenberg en Dierckxlaan dat meisjes dramatisch minder buiten spelen dan jongens. We zouden verwachten om 50 meisjes en 50 jongens te tellen, maar we tellen maar 26 meisjes in Dierckxlaan (en dus 74 jongens!).

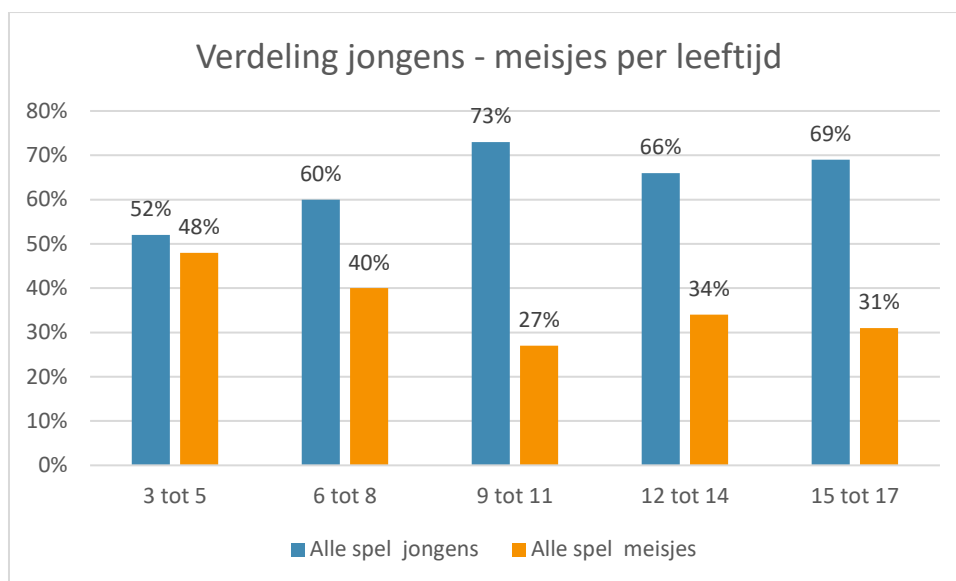
Tegenover 2008 zijn er in de twee wijken in Rumst heel wat meer meisjes te zien; in de wijken Dierckxlaan en Seefhoek is er een forse achteruitgang tegenover 11 jaar geleden. Merk op dat er in de Seefhoek in 2008 nog méér meisjes te zien waren dan te verwachten.

4.3.3 Gender en leeftijd

In de vergelijking tussen spelende meisjes en jongens valt nog iets op: bij jongens zijn de leeftijden van 9 tot 11 en van 6 tot 8 de buitenspeelleeftijden bij uitstek. Bij meisjes is dat anders. We zien vooral jongere meisjes buiten spelen: 6 tot 8 jaar is de leeftijdscategorie waarin

we het meeste meisjes zien, gevolgd door de jongste categorie van 3 tot 5. Juist de groep 9-tot 11-jarige meisjes laat het afweten: we zien slechts 27% spelende meisjes in deze leeftijdscategorie.

	Alle spel			Alleen georganiseerd spel		
	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
3 tot 5	165	150	315	27	38	65
6 tot 8	298	195	493	66	67	133
9 tot 11	324	121	445	55	28	83
12 tot 14	129	66	195	6	9	15
15 tot 17	89	40	129	7	11	18
	1005	572	1577	161	153	314

Cijfers inclusief georganiseerd spel en inclusief Park Spoor Noord.

Georganiseerd spelen, zoals jeugdwerk, blijkt in de genderbalans een milderende invloed te hebben. Als we alleen kijken naar de kinderen die we in georganiseerd verband buiten zagen spelen (jeugdwerk, kinderopvang, sportkamp), tellen we **48% meisjes**. Bij de jongste en de oudste leeftijden zien we hier meer meisjes dan jongens spelen, maar ook hier zien we beduidend minder meisjes in de leeftijd van 9 tot 11 jaar: een aandeel van slechts 34% meisjes.

Verderop in het rapport gaan we ook in op welke types ruimte vooral door jongens dan wel door meisjes worden gebruikt, en in hoeverre bepaalde soorten spel gegenderd zijn.

4.3.4 Gender en leeftijd: verschillen tussen de wijken

De soms aanzienlijke verschillen tussen de zeven wijken bleken al uit de genderscore. Hieronder tonen we de cijfers per wijk, inclusief de cijfers voor de 15- tot 17-jarigen. Het gaat om de cijfers op basis van de absolute aantallen geobserveerde spelende kinderen, dus niet afgezet tegenover de inwonersaantallen.

Stuivenberg

De sterke ondervertegenwoordiging van meisjes in de leeftijd 9 tot 11 jaar valt hier op.

	Jongens	Meisjes	Totaal	% meisjes
3 tot 5	52	39	91	43%
6 tot 8	95	55	150	37%
9 tot 11	129	40	169	24%
12 tot 14	44	28	72	39%
15 tot 17	22	9	31	29%
Totaal	342	171	513	33%

Seefhoek

Hier zijn de meisjes zeker in de leeftijd 12 tot 14 sterk ondervertegenwoordigd.

	Jongens	Meisjes	Totaal	% meisjes
3 tot 5	28	28	56	50%
6 tot 8	41	34	75	45%
9 tot 11	24	14	38	37%
12 tot 14	20	6	26	23%
15 tot 17	14	10	24	42%
Totaal	127	92	219	42%

Terhagen

Meisjes zijn oververtegenwoordigd in de jongste leeftijdscategorie, maar zeer sterk ondervertegenwoordigd bij de 9- tot 11-jarigen.

	Jongens	Meisjes	Totaal	% meisjes
3 tot 5	23	32	55	58%
6 tot 8	39	27	66	41%
9 tot 11	50	13	63	21%
12 tot 14	11	10	21	48%
15 tot 17	0	0	0	-
Totaal	123	82	205	40%

Predikherenvelden

Bij de kleuters zijn de meisjes sterk oververtegenwoordigd; bij de 12- tot 14-jarigen zijn ze quasi afwezig (maar de absolute cijfers zijn in deze categorieën telkens laag).

	Jongens	Meisjes	Totaal	% meisjes
3 tot 5	4	7	11	64%
6 tot 8	19	17	36	47%
9 tot 11	29	25	54	46%
12 tot 14	9	1	10	10%
15 tot 17	5	2	7	29%
Totaal	66	52	118	44%

't Foort

De absolute aantallen zijn hier zeer laag. Er zijn weinig verschillen tussen de leeftijdscategorieën.

	Jongens	Meisjes	Totaal	% meisjes
3 tot 5	3	2	5	40%
6 tot 8	5	4	9	44%
9 tot 11	7	5	12	42%
12 tot 14	5	3	8	38%
15 tot 17	5	3	8	38%
Totaal	25	17	42	40%

P. Dierckxlaan

Meisjes zijn in deze wijk als geheel heel sterk ondervertegenwoordigd. Bij de 9- tot 11-jarigen zijn er nauwelijks meisjes, bij de 15- tot 17-jarigen geen.

	Jongens	Meisjes	Totaal	% meisjes
3 tot 5	13	8	21	38%
6 tot 8	28	10	38	26%
9 tot 11	23	3	26	12%
12 tot 14	4	3	7	43%
15 tot 17	6	0	6	0%
Totaal	74	24	98	24%

Burcht

In Burcht zien we een oververtegenwoordiging van meisjes in de groep 6 tot 8 jaar. Bij de 12- tot 14-jarigen, waar we zeer weinig meisjes zagen, zijn de absolute aantallen zeer laag.

	Jongens	Meisjes	Totaal	% meisjes
3 tot 5	24	19	43	44%
6 tot 8	13	24	37	65%
9 tot 11	7	5	12	42%
12 tot 14	7	2	9	22%
15 tot 17	10	5	15	33%
Totaal	61	55	116	47%

De ondervertegenwoordiging van de iets oudere meisjes is in enkele wijken zeer uitgesproken. Soms spelen in de leeftijdscategorie van 9 tot 11 jaar makkelijk drie keer zoveel jongens buiten als meisjes.

In Stuivenberg zien we in deze leeftijd maar 24% meisjes (40 op 169 kinderen), in Terhagen 21% (13 op 63 kinderen) en in Dierckxlaan slechts 12% (3 op 26 kinderen).

Ook in de net oudere groep van 12 tot 14 zijn de meisjes vaak ondervertegenwoordigd. De absolute aantallen zijn daar wel een heel stuk lager en het is moeilijk om hier uitspraken over te doen, maar de trend is ook hier in enkele wijken opvallend. In Seefhoek zien we bij de 12- tot 14-jarigen maar 23% meisjes (6 op 26), en ook in Burcht (2 op 9 kinderen) en Predikherenvelden (1 op 10 kinderen) zijn de tienermeisjes quasi afwezig.

Het is alleen in de jongste leeftijdsgroepen dat we in sommige wijken meer meisjes dan jongens hebben geobserveerd: in Terhagen en Predikherenvelden zagen we meer 3- tot 5-jarige meisjes dan jongens, in Burcht telden we zelfs een aandeel van 65% meisjes in de leeftijd van 6 tot 8 jaar (24 op 37 kinderen).

Ook al worden de absolute aantallen over de genderverhouding laag wanneer we ze per wijk uitsplitsen naar leeftijd, toch is uit de data duidelijk dat in alle leeftijdscategorieën spelende meisjes bijna nooit vaker in de publieke ruimte te zien zijn dan jongens.

4.3.5 Vergelijking met 2008

We hebben voor 2008 globale cijfers over het totale aantal geobserveerde jongens en meisjes en de aantallen in de zeven wijken, waardoor we de achteruitgang van het aantal meisjes in de publieke ruimte in 2019 in beeld konden brengen.

Een lacune in het onderzoek van 2008 is evenwel dat er geen link is gelegd tussen gender en leeftijd: de kenmerken van de (groepjes) spelende kinderen zijn tijdens de observaties naast elkaar genoteerd en zijn niet met elkaar in verband te brengen. Was de leeftijdscategorie van 9 tot 11 jaar toen ook al zo problematisch voor de meisjes? En hoe verschilde dat per wijk? Daar hebben we helaas het raden naar. Een deel van de verklaring voor het betere genderevenwicht in 2008 kan zeker komen door de jongere samenstelling van de spelende kinderen in de wijken, en dan zeker in de grote wijk Seefhoek. Bij de jongere kinderen zien we immers een groter genderevenwicht. De mate waarin dit speelt, is echter niet goed in te schatten bij gebrek aan cijfermateriaal voor 2008.

4.4 Leeftijd

In 2019 namen we ook de 15- tot 17-jarigen op in onze observaties. We telden 129 spelende jongeren uit deze leeftijdscategorie: 89 jongens en 40 meisjes. Dat is goed voor 8,18% van alle observaties van spelende kinderen. Het is, logischerwijs, de kleinste van de vijf leeftijdscategorieën. Wij observeerden niet in de meer avondlijke uren, om zo goed mogelijk de vergelijking met het onderzoek van 2008 aan te houden. Hierdoor bleef deze groep

ongetwijfeld onderbelicht in het huidige onderzoek. Merk op dat ook bij deze jongeren de meisjes ondervertegenwoordigd blijven: bovengemiddeld zelfs, met slechts 31% meisjes voor 69% jongens.

We focussen ons hier op de 3- tot 14-jarigen: alleen daarvan hebben we demografische gegevens, en alleen voor hen kunnen we de vergelijking met 2008 maken. De percentages hieronder slaan dan ook alleen op het aandeel in de leeftijdsvork 3 tot 14 jaar.

Zoals te verwachten is de leeftijd 6 tot 8 jaar en in mindere mate ook 9 tot 11 jaar de buitenspeelleeftijd bij uitstek.

Leeftijd	Inwoners		Spelende kinderen		Spelende kinderen zonder Park Spoor Noord	
	n	%	n	%	n	%
3 tot 5	526	25,12	315	21,75	282	23,11
6 tot 8	558	26,65	493	34,04	411	33,69
9 tot 11	529	25,26	445	30,73	374	30,66
12 tot 14	481	22,97	195	13,46	153	12,54
15 tot 17			129		91	

Als we deze cijfers gaan uitsplitsen naar de wijken, zien we **dat in alle wijken inderdaad meer 6- tot 8-jarigen buitenspelen dan er in verhouding wonen**; in Terhagen zijn de cijfers gelijk. **Voor de leeftijd 9 tot 11 is het beeld meer verscheiden**. In drie wijken zijn spelende kinderen van deze leeftijd fors oververtegenwoordigd. In alle wijken zien we, weinig verrassend, verhoudingsgewijs minder 12- tot 14-jarigen spelen dan er in de wijk wonen.

		Seefhoek	Stuivenberg	Predikheren	Terhagen	Burcht	't Foort	Dierckxlaan
3 tot 5	Wonen	29%	24%	18%	19%	26%	24%	21%
	Spelen	29%	19%	10%	27%	43%	15%	23%
6 tot 8	Wonen	27%	27%	26%	32%	26%	24%	23%
	Spelen	38%	31%	32%	32%	37%	26%	41%
9 tot 11	Wonen	23%	24%	27%	29%	26%	24%	31%
	Spelen	19%	35%	49%	31%	12%	35%	28%
12 tot 14	Wonen	21%	24%	29%	19%	22%	27%	25%
	Spelen	13%	15%	9%	10%	9%	24%	8%

Verdeling per leeftijdscategorie (4 leeftijdscategorieën, samen telkens 100%) van de woonachtige en de spelende kinderen, in de zeven wijken.

Enkele wijken springen in het oog.

- De wijk met de jongste spelers is zonder meer Burcht. De jonge bevolking is daar zeer gelijkmatig verdeeld onder de leeftijdscategorieën, maar de kinderen van 3 tot 8 jaar maken er samen 80% van de spelende kinderen uit. In deze wijk speelt 65% van de geobserveerde kinderen op het centrale speelpleintje, dat op zeer jonge kinderen is gericht. De vraag blijft dan wel waar de oudere kinderen uit de wijk heen zijn.

- In de wijk Predikherenvelden zijn de middengroepen tussen 6 en 11 jaar oververtegenwoordigd; de kinderen van 9 tot 11 maken ruim een kwart uit van de jonge inwoners, maar vertegenwoordigen de helft van de spelende kinderen.
- In de wijken Dierckxlaan en Seefhoek is vooral de leeftijd 6 tot 8 sterk vertegenwoordigd. In Stuivenberg is de grootste groep de 9- tot 11-jarigen, ook al zijn de meisjes in deze leeftijdscategorie sterk ondervertegenwoordigd.

In vergelijking met 2008 zien we nu een wat evenwichtiger beeld in de leeftijdsverdeling, en zien we nu gemiddeld oudere kinderen spelen.¹⁸ Het grote aandeel 6- tot 8-jarigen in 2008 komt vooral door de grote wijk Seefhoek, waar de helft van de spelende kinderen tot deze leeftijdscategorie behoorde.

Spelende kinderen		
Leeftijd	% 2008	% 2019
3 tot 5	22,30	21,75
6 tot 8	41,25	34,04
9 tot 11	26,48	30,73
12 tot 14	9,97	13,46

Spelende kinderen per leeftijdscategorie in 2008 en 2019, inclusief georganiseerd spel.

4.5 Groepsgrootte

Als we alle spelende kinderen (3-17 jaar) bekijken, **is de gemiddelde grootte van de speelgroepjes 2,88 kinderen**. Als we abstractie maken van de kinderen die alleen spelen en het dus enkel over echte groepjes spelende kinderen hebben, is de gemiddelde grootte van de speelgroepjes **3,6 kinderen**.

Kinderen spelen vooral in kleine groepjes. We deden in totaal 548 observaties: elke observatie is ofwel een kind alleen, ofwel een groepje. **28% van de observaties telden slechts één kind** (bijna de helft daarvan begeleid door een volwassene). In 31% van de gevallen zagen we twee kinderen samen spelen. 17% van de observaties ging over een groepje van drie kinderen.

In grotere groepen wordt er zelden gespeeld. Observaties met groepen van 5 kinderen of meer maken slechts een goeie 15% van alle observaties uit. Bij alle grote groepen van 10 kinderen of meer gaat het ofwel om georganiseerd spel, ofwel om sportwedstrijdjes (m.n. voetbal).

¹⁸ *Buiten Spelen!* Observatieonderzoek Tabel 17a. Er staan diverse percentages voor de leeftijdsverdeling in het rapport, maar alleen deze cijfers tonen de verdeling van de kinderen exclusief de kinderen die louter onderweg waren. Overigens was de leeftijdsverdeling van de spelende kinderen in 2008 quasi identiek aan de leeftijdsverdeling in 1983.

Groepsgrootte (aantal kinderen)	Aantal observaties	Groepsgrootte (aantal kinderen)	Aantal observaties
1	153	11	2
2	171	12	1
3	94	13	1
4	45	14	0
5	31	15	3
6	15	16	1
7	15	17	0
8	7	18	1
9	2	19	0
10	5	20	1

Overzicht van het aantal observaties (= groepjes) per grootte van de speelgroepjes.

Ook per wijk verschilt de gemiddelde groepsgrootte.

- Over de wijken heen bedraagt de gemiddelde groepsgrootte 2,88. In dat gemiddelde zitten ook de kinderen die alleen spelen.
- In 5 van de 7 wijken ligt de groepsgrootte rond de 2,4 kinderen per groepje.
- 't Foort, waar erg weinig kinderen spelen, komt slechts aan 1,9 kinderen per groepje. Het is de enige wijk waar 'kinderen alleen' de meerderheid van de observaties uitmaken (12 van de 22 observaties).
- Het algemeen gemiddelde wordt omhoog getrokken door de grotere groepjes in Stuivenberg (3,1 kinderen), waar de meeste kinderen spelen op de speel- en sportruimte van het Stuivenbergplein, en door de nog grotere groepjes in Park Spoor Noord (gemiddeld 3,8 kinderen).

In niet alle soorten publieke ruimte zijn de groepjes even groot.

- Op formele speelruimtes (speelpleintjes) komt de gemiddelde groepsgrootte net boven de 3 kinderen (2,6 zonder georganiseerd spel), en in groene zones op buurniveau net onder de 3.
- Op avontuurlijke groene ruimtes stijgt het gemiddelde tot 3,4.
- De zones met de grootste groepjes zijn de sportzones, met groepjes van gemiddeld 4 kinderen (3,8 zonder georganiseerd spel).
- Op straten daalt het gemiddelde naar 2,1; op straatpleintjes en parkings bedraagt het slechts 2.

Gemengde groepen kinderen zijn groter dan exclusieve jongens- of meisjesgroepen

De 548 observaties (met 1577 kinderen) bestonden uit

- 153 kinderen die op hun eentje speelden: 102 jongens en 51 meisjes
- 151 **gemengde groepjes** met 2 of meer kinderen, waarin zowel jongens als meisjes speelden. Hierin speelden 646 kinderen, goed voor gemiddeld **4,28 kinderen per groepje**.
- 244 **niet-gemengde groepjes** met 2 of meer kinderen, waarin alleen jongens of alleen meisjes speelden: 166 groepen met alleen jongens, 78 groepen met alleen meisjes. Meisjes spelen gemiddeld in kleinere groepjes dan jongens. Toch is dit verschil beperkt.

- In de 166 **jongensgroepen** speelden 543 jongens: goed voor gemiddeld **3,27** jongens per groepje
- In de 78 **meisjesgroepen** speelden 235 meisjes: goed voor gemiddeld **3,01** meisjes per groepje.

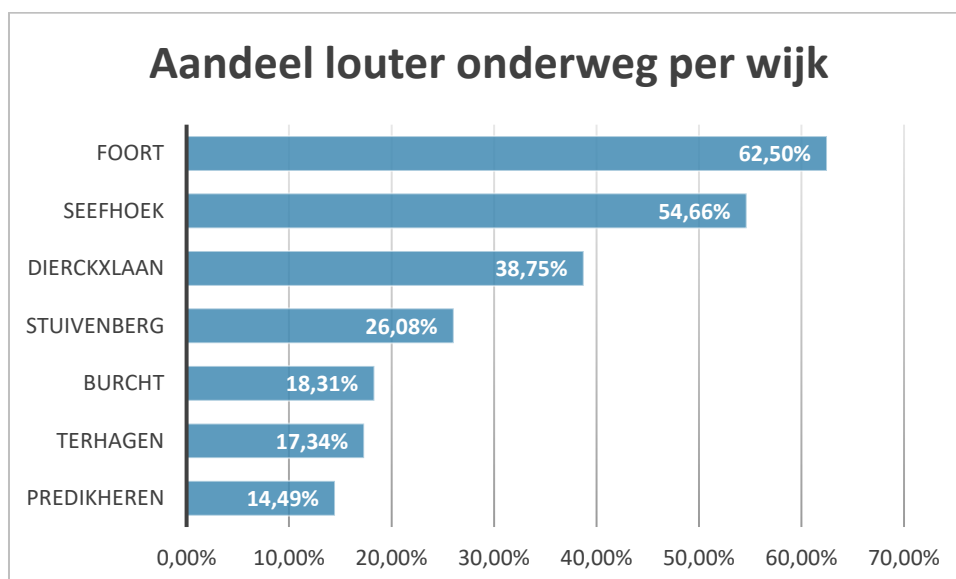
4.6 Onderweg of niet?

Tijdens de observaties – inclusief in Park Spoor Noord – telden wij in totaal 2259 kinderen. Daarvan speelden 1577 kinderen; 682 kinderen werden als ‘louter onderweg’ genoteerd. Zij leken zich functioneel te verplaatsen en toonden geen aanwijzingen voor speels gedrag. **30,19% van alle geobserveerde kinderen waren dus gewoon onderweg.**

Tussen de wijken onderling zijn er zeer grote verschillen (cijfers voor alle leeftijden)

	Seefhoek	Stuivenberg	Predikheren	Terhagen	Burcht	't Foort	Dierckxlaan
Alle kinderen, spelend en onderweg	483	694	138	248	142	112	160
Aantal kinderen louter onderweg	264	181	20	43	26	70	62
Aandeel onderweg	54,66%	26,08%	14,49%	17,34%	18,31%	62,5%	38,75%

Er zijn verplaatsingswijken en verblijfs- of speelwijken. In 't Foort en in Seefhoek, waar er veel straten maar weinig pleinen zijn, is meer dan de helft van de geobserveerde kinderen louter onderweg. In wijken als Predikherenvelden, Terhagen en Burcht is minder dan een vijfde van de geobserveerde kinderen onderweg. Dat zijn wijken waar het spel sterk geconcentreerd is op succesvolle speelruimtes.

Dat betekent ook dat in een wijk als 't Foort, waar we zeer weinig spelende kinderen zagen, wel degelijk kinderen 'op straat' te zien zijn: alleen zijn zij vooral onderweg en niet aan het spelen. Ook in Seefhoek zijn er veel meer kinderen aanwezig op straat dan uit de speelindex af te lezen valt.

Bij de 3- tot 14-jarigen die onderweg zijn, zijn er **38,9% meisjes**; dat is iets meer dan bij de spelende kinderen alleen, maar nog altijd duidelijk minder dan te verwachten. Er *spelen* dus niet alleen minder meisjes dan jongens in de publieke ruimte, er *zijn* gewoon minder meisjes aanwezig.

Om de **vergelijking met 2008** te maken, kijken we enkel naar de 3- tot 14-jarigen en sluiten we ook de geobserveerde kinderen in Park Spoor Noord uit. In 2019 telden wij zo 580 kinderen die louter onderweg waren op een totaal van 1800 geobserveerde kinderen (580 onderweg + 1220 spelend). **32,22% van de 3- tot 14-jarigen in de zeven wijken was dus louter onderweg. Dat is een stuk meer dan in 2008: toen was 26,93% van alle kinderen onderweg.**

Dat was al een implicatie van de eerder gemaakte vaststelling dat de speelindex sterker gedaald is dan de 'publiekeruimte-index'. Er zijn minder kinderen aanwezig in de publieke ruimte dan in 2008, maar vooral zijn er minder spelende kinderen.

Wel valt hierbij op te merken dat het niet altijd eenduidig te interpreteren is of een zich verplaatsend kind (vooral) functioneel onderweg is, dan wel in de eerste plaats aan het spelen is. Die inschatting hebben wij voor elke observatie proberen te maken.

4.7 Georganiseerd spel

In enkele wijken observeerden we regelmatig groepen of groepjes kinderen die aan het spelen waren in georganiseerd verband: in het kader van jeugdwerk, een sportkamp, een buitenschoolse kinderopvang ...

In totaal telden we **314 kinderen die in georganiseerd spel betrokken waren**. Dat is **19,9% van het totaal van 1577 spelende kinderen** (inclusief Park Spoor Noord).¹⁹

Kinderen die spelen in georganiseerd verband			
	Jongens	Meisjes	Samen
3 tot 5	27	38	65
6 tot 8	66	67	133
9 tot 11	55	28	83
12 tot 14	6	9	15
15 tot 17	7	11	18
Totaal	161	153	314

*Cijfers inclusief Park Spoor Noord.

¹⁹ Gerekend zonder Park Spoor Noord telden we 244 kinderen die in georganiseerd verband speelden. Dat is 18,6% is van het totaal van 1311 spelende kinderen in de zeven wijken (dus exclusief Park Spoor Noord).

Dat is bijna een **verdubbeling tegenover 2008**. Toen speelde 11,71% van de kinderen in georganiseerd verband. In het onderzoek uit 1983 werden geen kinderen in georganiseerd spel geobserveerd.²⁰

De wijken met een belangrijke aanwezigheid van jeugdwerk waren zowel in 2008 als in 2019 Terhagen (Rumst), en Burcht (Zwijndrecht). Ook in Park Spoor Noord werd behoorlijk wat georganiseerd spel geobserveerd.

	Aantal kinderen dat in georganiseerd verband speelt	% georganiseerd t.o.v. alle spelende kinderen
Stuivenberg	92	17,93
Seefhoek	0	0
Predikherenvelden	19	16,10
Terhagen	91	44,39
Burcht	42	36,21
't Foort	0	0
Dierckxlaan	0	0
Park Spoor Noord	70	26,32

Zoals hoger uit de tabel blijkt, **zien we bij georganiseerd spelen een beter genderevenwicht** dan gemiddeld. We telden meer dan 48% meisjes (alle kinderen, inclusief Park Spoor Noord).²¹ In 2008 werden in georganiseerd spel zelfs meer meisjes dan jongens geobserveerd (92 jongens, 108 meisjes).

Wél is opmerkelijk dat wij **ook hier veel minder 9- tot 11-jarige meisjes** observeerden dan jongens van dezelfde leeftijdsgroep.

Kenmerkend voor jeugdwerk, kinderopvang, sportkampjes ... is, opnieuw niet verrassend, dat de **speelgroepjes** hier **groter** zijn dan bij spel dat kinderen zelf organiseren. We observeerden gemiddeld 5,7 kinderen per groepje, terwijl de groepsgrootte voor alle speelgroepjes gemiddeld 2,88 bedraagt (alle leeftijden; slechts 2,69 voor 3-14 jaar).

Verderop zullen we ook nog nagaan welke **speltypes** eigen zijn aan het georganiseerde spelen.

²⁰ In 2008 waren er slechts 9 observaties met georganiseerd spel, in 2019 maar liefst 54 (waarvan 9 in Park Spoor Noord). Maar in 2008 werden duidelijk alle kinderen uit een groep samengeteld (7 van de 9 groepen bestonden uit 9 à 16 kinderen), terwijl wij nu meer differentieerden naargelang het eigenlijke speelgedrag. Zo kon één jeugdwerkgroep, bijvoorbeeld, uiteenvallen in meerdere observaties naargelang het geobserveerde spel in kleinere speelgroepjes.

²¹ Zonder Park Spoor Noord blijft de genderbalans quasi ongewijzigd, met 47,8% meisjes.

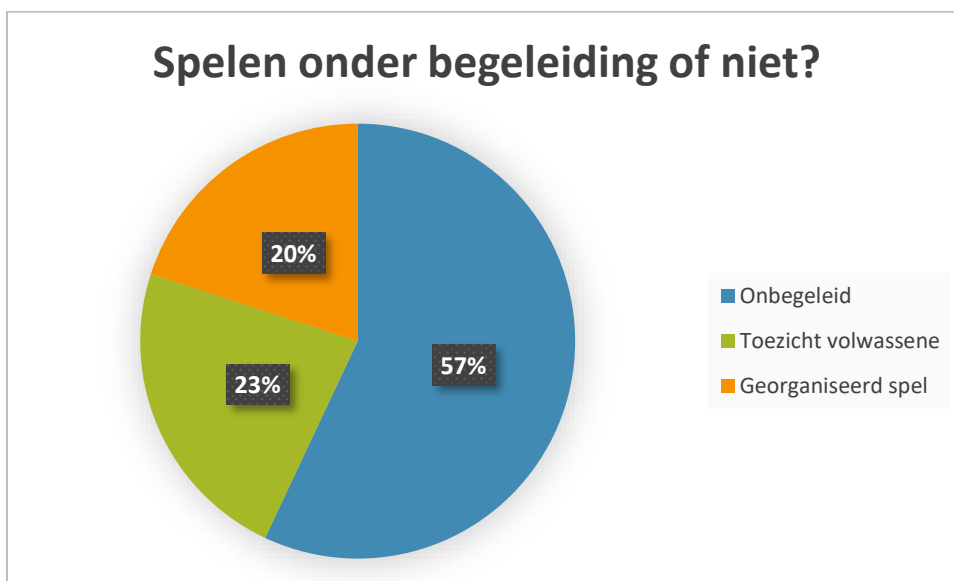
4.8 Begeleid of onbegeleid spelen?

De meeste geobserveerde kinderen (893 kinderen of 56,6%) speelden onbegeleid: alleen of in groepjes met andere (minderjarige) kinderen, zonder meespelende of toezichthoudende volwassene in de buurt. Daarbij horen ook een aantal groepjes waarin bijvoorbeeld een zestienjarige samen speelt met kinderen die veel jonger zijn.

Naast het georganiseerde spelen (19,9%) observeerden wij 370 kinderen die speelden onder (identificeerbaar) **toezicht** van een volwassene. Dat is **23,5% van alle spelende kinderen**. We zagen bij 64 kinderen (4%) een volwassene meespelen; bij 306 kinderen (19,4%) ging het eerder om louter toezicht van de volwassene(n).

	n	%
Onbegeleid	893	56,6
Georganiseerd spel	314	19,9
Toezicht of meespelen	370	23,5
	1577	100

Alle kinderen, inclusief Park Spoor Noord

Als we alleen kijken naar de kinderen die niet in georganiseerd verband spelen, spelen 70,7% van de kinderen onbegeleid, en 29,3% van de kinderen begeleid.

53% van de kinderen die niet met andere kinderen spelen, maar op hun eentje, spelen onbegeleid, dus écht alleen (81 op 153 kinderen). Dat is een behoorlijk groot aandeel. Het gaat hier vooral om 6- tot 11-jarigen; de enkele kleuters die helemaal alleen spelen, doen dat op de stoep voor het huis. De overige kinderen die alleen spelen, doen dat onder het toezicht van een volwassene. Bij 10% van de alleen spelende kinderen werd een meespelende volwassene geobserveerd.

Het spel waarin een volwassene meespeelt (4% van alle observaties), is van diverse aard. Vaak gaat het om balspelen (samen voetballen of tennissen bijvoorbeeld), en om spel waarbij de volwassene het kind helpt, zoals om te fietsen of te schommelen, of om waterballonnen te

maken. Maar we zagen ook ouders en kinderen samen op speeltoestellen klauteren, of een kind grassprietjes zoeken waarop de papa dan kon fluiten.

4.8.1 Gender

Zoals hoger duidelijk werd, is er bijna een evenwicht tussen jongens en meisjes bij de kinderen die in georganiseerd verband spelen: we zagen daar 48% meisjes en 52% jongens.

We filterden deze kinderen eruit en keken naar de 3- tot 14-jarigen die niet in georganiseerd verband speelden.

	Jongens		Meisjes	
	n	%	n	%
Toezicht	170	22	129	33
Meespelen	30	4	28	7
Onbegeleid	562	74	233	60
Totaal	762	100	390	100

Kinderen 3 tot 14 jaar, exclusief georganiseerd spelen.

In totaal zijn er **762 jongens** van 3 tot 14 jaar geobserveerd die niet in georganiseerd verband speelden. Daarvan spelen 30 jongens (4%) terwijl er een volwassene meespeelt, 170 (22%) terwijl er louter toezicht is van een volwassene, en **562 jongens spelen zonder toezicht**. Dat betekent **dat 74% van de spelende jongens die niet in georganiseerd verband spelen, spelen zonder toezicht van een volwassene.**

In totaal zijn er **390 meisjes** van 3 tot 14 jaar geobserveerd die niet in georganiseerd verband speelden. Daarvan spelen 28 meisjes (7%) terwijl er een volwassene meespeelt, 129 (33%) terwijl er louter toezicht is van een volwassene, en **233 meisjes spelen zonder toezicht**. Dat betekent **dat 60% van de spelende meisjes die niet in georganiseerd verband spelen, spelen zonder toezicht van een volwassene.**

Ook de meeste meisjes spelen dus zonder toezicht, maar er spelen duidelijk minder meisjes zonder toezicht dan jongens.

4.8.2 Leeftijd

Zowel bij jongens als bij meisjes spelen kinderen minder begeleid naarmate de leeftijd stijgt. **Alleen de jongste leeftijdscategorie speelt vooral met toezicht.**

Leeftijd	Hoeveel % van de spelende jongens speelt begeleid?	Hoeveel % van de spelende meisjes speelt begeleid?
3-5	62%	67%
6-8	35%	48%
9-11	10%	18%
12-14	5%	8%

Begeleid spelen per leeftijdscategorie, voor jongens en meisjes. Begeleiding door een meespelende volwassene, ofwel louter toezicht. Aandeel exclusief georganiseerd spelen.

Merk ook hier op dat er ook bij de jongste kinderen nog heel wat kinderen 'zonder toezicht' spelen. In de praktijk gaat dit vooral over kinderen die in groepjes spelen waarin ook oudere kinderen zitten, en over kinderen die vlak bij het huis spelen, bijvoorbeeld op de stoep of in het portiek.

Voor alle leeftijdscategorieën is het aandeel meisjes dat speelt onder toezicht groter dan het aandeel jongens (telkens ten opzichte van het totaal aantal meisjes en jongens, exclusief georganiseerd spel).

De **verschillen per wijk** zijn over het algemeen beperkt. De percentages per wijk liggen meestal rond de 20% begeleide kinderen. Het hoge percentage kinderen onder toezicht in Burcht hangt samen met het hoge percentage jonge kinderen in deze wijk. Ook in Temse Dierckxlaan wordt er veel onder toezicht gespeeld; in 2008 was het net omgekeerd.

	Louter toezicht	Meespelen	Samen	% begeleid t.o.v. alle spelende kinderen
Stuivenberg	90	26	116	22,61
Seefhoek	43	3	46	21,00
Predikherenvelden	25	3	28	23,73
Terhagen	32	6	38	18,54
Burcht	42	7	49	42,24
't Foort	5	3	8	19,05
Dierckxlaan	27	4	31	31,63
Park Spoor Noord	42	12	54	20,30
Totaal	306	64	370	23,50

Toezicht en meespelen bij alle spelende kinderen van 15 tot 17 jaar.²²

4.8.3 Vergelijking met 1983 en 2008: onbegeleid spelen

De cijfers over begeleid spelen zijn lastig te vergelijken met die van 2008, omdat toen georganiseerd spelen (b.v. jeugdwerk) meteen werd meegerekend bij het meespelen. In 1983 werd geen georganiseerd spelen geobserveerd.

De eenvoudigste vergelijking is hier om te kijken naar de percentages '**onbegeleid spelen**': de kinderen die noch onder toezicht van een volwassene speelden, noch met een meespelende volwassene, noch in georganiseerd verband.

- In 1983 speelde slechts **35,74%** van alle geobserveerde kinderen onbegeleid.
- In 2008 was dat behoorlijk gestegen, naar **45,78%**.
- Die stijging zet zich nu door: **56,6%** van de kinderen speelt zonder toezicht van volwassenen.

Dat is een opmerkelijke trend, die ingaat tegen het eenvoudige idee dat kinderen nu sterker worden gesurveilleerd dan vroeger. Er spelen dus fors minder kinderen buiten in de publieke ruimte, maar de kinderen die wél buiten spelen, spelen verhoudingsgewijs méér zonder

²² Het verschil met de groep 3 - 14 jaar is verwaarloosbaar: in Stuivenberg en Park Spoor Noord zijn er telkens 3 15-17-jarigen die begeleid spelen, in Seefhoek 1.

volwassene in de buurt dan in 2008 en in 1983: we zien meer kinderen op hun eentje of enkel met leeftijdsgenoten spelen dan toen.

Ten dele is dit te verklaren door de wat jongere samenstelling van de spelende kinderen in 2008. De twee jongste leeftijdscategorieën, die voor het meeste begeleide spel zorgen, waren toen samen goed voor 63% van alle spelende kinderen tussen 3 en 14 jaar: 22,71% voor de kleuters, en 40,43% voor de 6- tot 8-jarigen. In 2019 zijn deze twee categorieën samen goed voor bijna 56% van alle spelende kinderen: 21,75% voor de kleuters, 34,04% voor de 6- tot 8-jarigen. Deze verschillen zijn echter niet zó groot en voor de vaakst begeleide groep, de kleuters, is het verschil minimaal. **De verjonging van het speelpubliek in de wijken kan de toename van het onbegeleide spelen niet volledig verklaren.**

Het grote aantal onbegeleid spelende kinderen is ook op zich merkwaardig. Als we specifiek naar de jongste leeftijdscategorieën (3 tot 8 jaar) kijken, valt het volgende op:

- Op straten wordt er duidelijk meer onbegeleid gespeeld dan op pleinzones zoals speelterreinen, parken en sportvelden. Het gaat dan, voor zover in te schatten, heel overwegend over kinderen die zeer dicht bij huis of voor de deur spelen, vooral op de stoep. Ook wat rondrijden met fiets of step gebeurt daar vaak onbegeleid. Dit soort spel zagen we zeer vaak in de straten (en straatpleintjes) van Seefhoek, Terhagen, 't Foort en Stuivenberg. Het toezicht is hier dus niet zichtbaar en is er wel onrechtstreeks: het spelen gebeurt zeer dicht bij huis en soms staat de voordeur open.
- Op de speelterreinen wordt er door jonge kinderen vooral onder toezicht gespeeld. Maar ook hier werd 'onbegeleid' spel genoteerd van jonge kinderen, ook van kleuters. Zeker in de speelzones van het Stuivenbergplein was dit het geval; maar dan zijn er ook oudere kinderen bij, die als 'begeleider' dienst kunnen doen. Die vorm van begeleiding, die in de observaties niet als zodanig werd geteld omdat de oudere kinderen gewoon deel uitmaken van het speelgroepje, komt op de meeste speelterreinen wel voor, maar in Stuivenberg was dit zeer frequent.

Merk op dat de stijging van het onbegeleide spel samengaat met een toename van het georganiseerde spel dat in de publieke ruimte werd geobserveerd: het aandeel van dat georganiseerde spel was nihil in 1983, 11% in 2008, en 20% in 2019. **Het aandeel van het spel waarbij ouders of andere 'individuele' volwassenen hun kinderen begeleiden** (toezicht houden of meespelen), **is dus fors afgenomen**, ten voordele van het spel van kinderen onderling én van het georganiseerde (groeps)spel zoals in jeugdwerk of vakantiecampjes.

4.9 Welk soort spel spelen kinderen?

Kinderen lopen rond met hun gsm en spelen Pokémon Go alsof het weer 2016 is. Ze broddelen wat in hun kamp in de struiken van het park: 'als ik zo doe met mijn stok, moet jij de poort opendoen'. Ze plukken brede grashalmen, zodat hun papa erop kan fluiten. Ze spelen verstoppertje in het bos, gewapend met echte walkietalkies. Ze blazen zeepbellen en wachten op gevulde waterballonnen. Ze voetballen, elk in een

goaltje ('5-5! Eigenlijk is het al 6-5, maar ja'), terwijl hun zusje toekijkt vanop een speeltoestel dat ongelukkig tussen beide doeltjes is geplaatst. Ze doen dance battles op een verlaten podium. Ze rennen achter elkaar aan om chips te bemachtigen. Ze schelden andere kinderen uit: 'Kom, we gaan ruzie maken!'

We zagen kinderen in de wijken heel diverse soorten spel spelen. Ook dat hebben we in onze observaties proberen te vatten: door het spel te categoriseren in één van de zeven vooraf gedefinieerde types spel, en door telkens een wat meer gedetailleerde woordelijke omschrijving van het spel te noteren.

Zoals reeds gesteld, zijn de observaties van de speltypes om verschillende redenen wankel en dus met de nodige omzichtigheid te bekijken. Speltypes zijn vaak moeilijk te interpreteren, spel houdt meerdere speltypes tegelijk in, en spelen wisselt vaak zeer snel van inhoud en dus van speltype. Die combinatie van een soms te bediscussiëren interpretatie, een floue realiteit en een grotere kans op toeval, maakt dat we de cijfers hieronder met het grootste voorbehoud weergeven. Spelgroepjes (onze observatie-eenheden) zijn veel stabiel(er) dan het spel dat geobserveerd wordt.

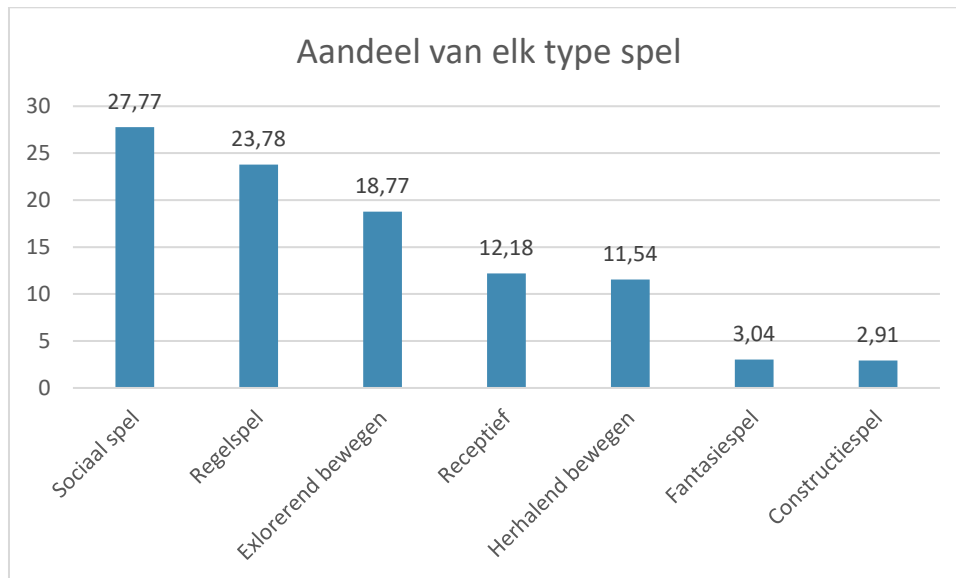
Omdat we per observatie eerst de kinderen identificeerden (aantal jongens en aantal meisjes voor elke leeftijdsgroep) en vervolgens opschreven hoeveel jongens en hoeveel meisjes uit dit groepje welk type spel speelden, hebben we geen leeftijden genoteerd wanneer het over speltypes ging. De cijfers voor de speltypes zijn voor 2019 altijd voor alle leeftijden samen, dus inclusief de leeftijd 15-17 jaar.

4.9.1 Speltypes en hun aandeel

Speltype			Jongens	Meisjes	Totaal
Receptief spel	Eerder passief kijken of luisteren naar de omgeving, rondhangen, zich vervelen ...	%	11,54	13,29	12,18
		n	116	76	192
Sociaal spel	Babbelen, samen op gsm kijken, spelen dat allereerst op interactie is gericht	%	24,58	33,39	27,77
		n	247	191	438
Fantasiespel	Rollenspel, imitatiespel, doen-alsof	%	2,99	3,15	3,04
		n	30	18	48
Constructie-spel	Met losse elementen spelen of bouwen, met zand spelen ...	%	2,09	4,37	2,91
		n	21	25	46
Herhalend bewegen	Laagintensief bewegen: beetje schommelen, wat rondfietsen, wat tegen een bal trappen ...	%	11,94	10,84	11,54
		n	120	62	182
Explorerend bewegen	Intensief bewegen, grenzen opzoeken: rennen, klimmen, balanceren, hevig schommelen ...	%	17,71	20,63	18,77
		n	178	118	296
Regelspel	Spel met duidelijke regels: voetbalmatch, verstoppertje, groepsspelletjes	%	29,15	14,34	23,78
		n	293	82	375
Totaal		n	1005	572	1577

Over alle spelende kinderen genomen, zijn het sociaal spel (babbelen, op interactie gericht spel) en het regelspel (voetbal, tikkertje) de populairste speltypes. Daarna komt het explorerend bewegen (klimmen, hard schommelen, hard rennen of fietsen ...).

Fantasiespel en constructiespel zijn zeer weinig geobserveerd en er zijn, door de lage aantallen, verder weinig zinvolle uitspraken over te doen.

Waarover gaat het bij deze speltypes?

- **Sociaal spel** is het meest geobserveerde type spel: het is overwegend babbelen, vaak gemengd met ander, doorgaans laagintensief spel. Af en toe gaat het om iets anders: hints spelen, selfies nemen, samen op de gsm kijken, elkaar filmen, ruzie maken.²³
- **Regelspel** is zeker bij de jongens erg populair. Heel vaak gaat het dan om voetbal, en in mindere mate om andere balspelen (baseball, cricket, basket). Regelspel is ook wel eens tikkertje, klapspelletjes of dikke bertha (jeugdwerk). Voetbal is bij regelspel het spel bij uitstek in grotere groepen, zonder dat dit in georganiseerd verband hoeft te zijn.
- **Explorerend bewegen** is het hoogintensief bewegingsspel waarbij het lichaam wordt uitgedaagd en grenzen worden verkend. Het gebeurt zowel in groep als (in mindere mate) alleen. Het is vaak een gelijkaardig soort spel als 'herhalend bewegen' (rondrijden of schommelen bijvoorbeeld), maar dan veel intensiever.
- **Receptief spel** gebeurt vaak maar niet altijd door kinderen die op hun eentje spelen. Het is toekijken, staren, rondkijken, wachten, zich vervelen. Ook wel: kijken naar voetballers of naar spelende, skatende kinderen, kijken naar een filmpje op gsm ...
- **Herhalend bewegen** gebeurt zeer vaak alleen. Wat rondrijden, rondslechteren, een bal vooruittrappen, wat schommelen ... Vaak is het een laagintensieve variant van sportachtig spel.
- Het geobserveerde **constructiespel** is vooral van het kleinere type: schilderen, ballonnen blazen, in het zand graven, spelen met water of met steentjes, met krijt

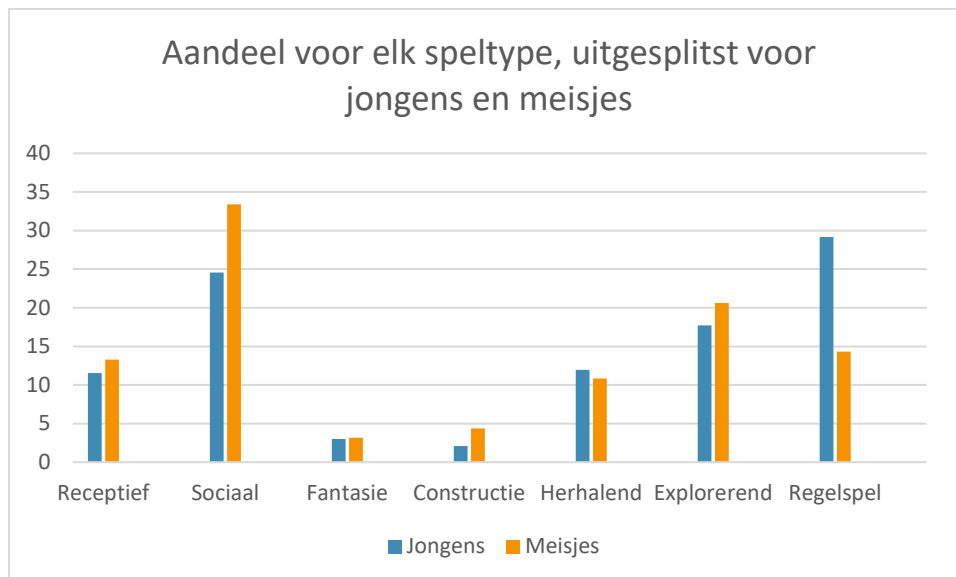
²³ Soms zijn er ook 'alleen spelende' kinderen genoteerd die toch sociaal spel spelen: dan gaat het om babbelen met een begeleidende (en dus meespelende) volwassene.

tekenen, zand op een schommel leggen. We zagen ook zandkastelen bouwen, maar hebben geen groter constructiespel geobserveerd, zoals kampen bouwen. Wel hebben we kampen gezien, en we zagen er ook een paar keer kinderen in spelen (fantasiespel ...).

- **Fantasiespel** gebeurde vaak met materiaal (pop, bezem, winkelkarretje, met stokken vechten, vogelveren, walkie-talkies, gsm met Pokémon Go, telegeleide auto...). Ook 'op het strand spelen' in de zandbak, en dansen en zingen horen hier (soms) bij.

4.9.2 Gender en speltypes

Bij de meisjes is sociaal spel veruit het populairst; bij de jongens is regelspel populairder dan sociaal spel. Het is ook in die twee meest voorkomende spelvormen dat de belangrijkste verschillen tussen jongens en meisjes te zien zijn. Het aandeel van regelspel is bij de jongens dubbel zo groot als bij de meisjes; bij de meisjes is een derde van alle spel sociaal spel, bij de jongens is dat een kwart.

Los daarvan is er qua speltypes niet zoveel verschil tussen jongens en meisjes.

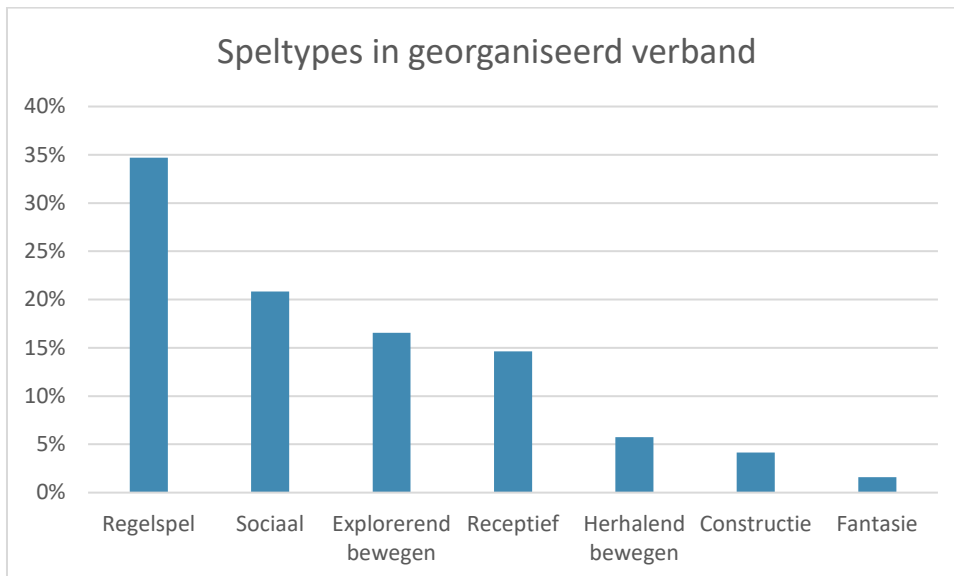
Jongens		Meisjes	
Regelspel	29,15%	Sociaal spel	33,39%
Sociaal spel	24,58%	Explorierend bewegen	20,63%
Explorierend bewegen	17,71%	Regelspel	14,34%

Top 3 speltypes bij jongens en meisjes. Aandeel van de speltypes in alle jongensspel en alle meisjesspel.

Meisjes zijn vaker betrokken in sociaal spel (voornamelijk babbelen, al wordt dat zowel bij jongens al bij meisjes vaak gecombineerd met ander, laagintensief spel). Ze doen niet onder voor jongens als het gaat over wat wij explorierend bewegen noemen: je eigen grenzen opzoeken door te klimmen, hard te schommelen, te balanceren... Het duidelijkste verschil tussen jongens en meisjes zit in het spel dat aan duidelijke regels gebonden is, zoals voetbal of tikkertje. Slechts één op de vijf kinderen die dit regelspel spelen is een meisje, en dan gaat het bij hen vaker om bijvoorbeeld verstoppertje dan om sport.

4.9.3 Types spel in georganiseerd verband

Zoals te verwachten is regelspel dominant in het georganiseerde spelen. Het is ook het type spel dat in de grootste groepen gebeurt: allerlei groepsspelen en balspelen, al dan niet in twee teams. Maar er is ook veel explorerend bewegen te zien: veel van het geobserveerde georganiseerde spel vond plaats op spelterreinen, die zich bij uitstek tot dit soort spel lenen. Bij het regelspel en explorerend bewegen zijn de jongens in de meerderheid; bij het sociaal spel, dat we vooral op rust- en wachtmomenten zagen tijdens de georganiseerde activiteiten, zagen we beduidend meer meisjes. Het geobserveerde constructiespel was vooral knutselen en schilderen.

Los van de wachtmomenten – er is ook een behoorlijk aandeel receptief spel, waarbij kinderen kijken naar andere kinderen of gewoon wat voor zich uit zitten te staren – is het spelen in georganiseerd verband meestal heel actief van aard, en er is veel meer materiaal in betrokken dan in het door kinderen zelf georganiseerde spel: ballen, netten, kegels, een springkussen, knutselmateriaal ...

Op één observatie na speelde al het georganiseerde spel zich af in de recreatieve zones: spelterreinen, sportzones, groene buurtruimte.

4.9.4 Soorten spel in de zeven wijken

De verschillende wijken laten de soorten spel in verschillende verhoudingen zien.

Sociaal spel is in alle wijken erg belangrijk. In vier wijken is dit het belangrijkste speltype (Seefhoek, Predikerenvelden, 't Foort, Dierckxlaan); in de andere wijken staat het op de tweede plaats.

Verder reflecteren de veel voorkomende speltypes vaak de dominante ruimte in de wijk. In de wijken waar de sportzones dominant zijn, of waar veel georganiseerd spel gezien werd, is regelspel het meest voorkomende speltype: dat is het geval voor Stuivenberg, Terhagen en zeer uitdrukkelijk in Park Spoor Noord. In de andere wijken is regelspel eerder matig aanwezig.

Dat is een belangrijk verschil tussen de twee meest voorkomende speltypes: sociaal spel is in alle wijken en in heel wat soorten ruimtes belangrijk; regelspel hangt veel meer af van de wijk, de belangrijke soorten ruimte in de wijk en het al dan niet voorkomen van spel in georganiseerd verband.

In Burcht is explorierend bewegen het meest frequente speltype: het centrale speelpleintje is daar dan ook de belangrijkste zone. Ook in Predikherenvelden en Stuivenberg zien we veel dergelijk spel door de succesvolle speelterreinen daar.

Seefhoek is de wijk waar straatspel veruit het vaakst voorkomt. Dat toont zich enerzijds in het feit dat dit de wijk is met het meeste fantasiespel, en anderzijds in een tweede plaats voor receptief spel, waarbij kinderen rondkijken of niksen.

	Receptief	Sociaal	Fantasie	Constructie	Herhaald bewegen	Explorierend bewegen	Regelspel	
Stuivenberg	13%	26%	1%	4%	9%	19%	28%	100%
Seefhoek	21%	31%	9%	4%	16%	10%	9%	100%
Predikherenvelden	8%	31%	5%	3%	19%	31%	3%	100%
Terhagen	3%	24%	3%	0%	18%	22%	30%	100%
Burcht	22%	28%	0%	4%	8%	33%	6%	100%
't Foort	14%	50%	0%	0%	10%	5%	21%	100%
Dierckxlaan	3%	38%	8%	5%	12%	15%	18%	100%
Park Spoor Noord	11%	24%	1%	2%	6%	14%	44%	100%

Alle spelende kinderen, 3-17 jaar (n=1577), aandeel speltypes per wijk.

4.9.5 Vergelijking met 2008 en 1983

De vergelijking met 1983 en 2008 is om diverse redenen alleen met de grootste omzichtigheid te maken. Allereerst zijn speltypes moeilijk te observeren en zeer wisselend van aard, zodat ook een vergelijking met het vorige onderzoek zich moeilijk laat maken. Daarnaast hebben we in 2019 ook de 15- tot 17-jarigen mee in de observaties opgenomen. Omdat we per spelgroepje (of observatie) eerst leeftijden en geslacht van de kinderen noteerden, en daarnaast geslacht en speltype, kunnen we de speltypes niet exact tellen voor enkel de leeftijd 3 tot 14.

	Receptief	Sociaal	Fantasie	Constructie	Herhalend	Explorierend	Regelspel
1983	15,80	18,60	12,90	6,10	19,60	16,60	7,40
2008	7,32	26,55	3,07	6,62	20,84	6,13	29,48
2019	12,18	27,77	3,04	2,91	11,54	18,77	23,78

- Waar we in 2008 heel wat meer herhalend dan explorierend bewegen zagen, is dat nu omgekeerd. Dit kan zeker deels te wijten zijn aan een andere interpretatie: hoe hard moet je schommelen voor het 'herhalend' bewegen (rustig heen en weer schommelen)

verandert in 'explorerend' bewegen (intens, hard schommelen)? Merk op dat in 1983 dan weer meer explorerend (16,60%) dan herhalend (6,13%) bewegen gezien werd.

- We zagen in 2019 minder kinderen passief om zich heen kijken dan in 2008, maar in 1983 was dat nog meer dan in 2019.
- De lage cijfers voor fantasiespel en constructiespel die we in 2008 zagen, blijven er ook nu; constructiespel gaat nog verder achteruit. In 1983 haalde fantasiespel nog een aandeel van 12,90%.
- In 1983 werd zeer weinig regelspel geobserveerd (7,40%), terwijl het in 2008 de belangrijkste spelvorm was, en in 2019 de op één na belangrijkste.

Hoofdstuk 5

Spelen en de publieke ruimte

5.1 16 types publieke ruimte en hun verdeling over de wijken

Elk van de zeven wijken werd in 2008 in een aantal zones onderverdeeld: zones die ruimtelijk homogeen, samenhangend en te overzien waren – een straat of stuk straat, een pleintje, een braakliggend terrein ... Deze zones zijn allemaal onder te brengen in een bepaald type publieke ruimte: pleinen, groene ruimtes, gemeenschapsvoorzieningen, en straten. Deze types werden verder onderverdeeld naar schaalniveau, inrichting of functie. In totaal werden zo 16 types publieke ruimte onderscheiden. Elk van de zones uit de wijken valt onder één van deze 16 categorieën.

We hebben de indeling én de zonering per wijk overgenomen uit het onderzoek van 2008, om ook hier een zo groot mogelijke vergelijkbaarheid na te streven. Wel hebben we gecontroleerd of elke zone nog in het juiste type ruimte valt: er waren enkele ruimtelijke wijzigingen in de wijk; enkele zones zijn ook verdwenen (omdat ze sinds 2008 bebouwd werden); zie hoger, 3.2.8.²⁴ Ook aan het nieuwe Park Spoor Noord werden zonenummers toegekend en werden de zones ingedeeld in types publieke ruimte.

De opdeling in types publieke ruimte maakt het mogelijk om, over de wijken heen, te zien hoeveel kinderen er bijvoorbeeld spelen in groene ruimtes zoals parken, hoeveel op speelpleintjes, en hoeveel kinderen op straat spelen. Deze cijfers zijn op zich interessant; wel zijn ze moeilijk te veralgemenen omdat we altijd rekening moeten houden met de (ongelijke) verdeling van de diverse soorten ruimte in deze zeven specifieke wijken. Door de relatie te leggen tussen wie in welke types ruimte speelt, of welk soort spel er wordt gespeeld, kunnen we bovendien bekijken hoeveel meisjes in de sportzones spelen, welk soort spel de overhand heeft op de speelterreinen, en of de kinderen die op straat spelen eerder jong zijn, of net wat ouder.

Maar met name de vergelijking tussen 2008 en 2019 is hier bijzonder waardevol: aangezien de wijken in ruimtelijk opzicht grotendeels onveranderd zijn gebleven, zijn mogelijke evoluties in waar kinderen spelen betekenisvol. Welke soorten publieke ruimte worden nu meer of net minder bespeeld, en is daar een lijn in te vinden?

²⁴ Een beperkt aantal zonenummers is ook gewijzigd om ze allemaal louter numeriek te maken en aanduidingen als 'zone 14A' te vermijden.

De verschillende soorten publieke ruimte werden, na een ruimtelijke analyse van de wijken in 2008, als volgt ingedeeld.

De types 9 tot 14 zijn allemaal straten en zullen in eerste instantie samengeteld worden.

		Burcht	't Foort	Dierckx- laan	Predik- heren	Terhagen	Stuiven- berg	Seef- hoek	Park Spoor Noord
PLEINZONES									
1	Buurt- of wijkplein	23	11 16 30				26	19 42 43	
2	Straatpleintje		23		15 21 24	1 21	28	5 40 41 44	51 55 67 69
GROENE RUIMTES zonder gemeenschapsvoorzieningen									
3	Avontuurlijke groene ruimte	20 21	21	3 4	2 27	7	30		
4	Groene ruimte straatniveau	1		8			25		57 61
5	Groene ruimte buurt- of wijkniveau	5 8		11		6 19	24 29		50 52 62 63 64 65
GEMEENSCHAPSVOORZIENINGEN									
6	Formele speelruimte	13 19	20	1 20 14 21 18	1	9	31		68
7	Sportvoorziening			2	3	8 10	32 33 34		54 58 59 60
8	(Omgeving van) buurthuis, jeugdlokalen, parochiezaal			10	28				
STRATEN ENKEL LOKAAL VERKEER									
9	Lokale straat, autogericht profiel zonder maatregelen	18	1 6 8	9 13	8 11 12 13 14 17 18 20 22 23 25 26	4 5 11		2 7 8 11 12	
10	Lokale straat, autogericht profiel, puntsgewijze maatregelen			6	7	2 3 12 14 16		4 6 9 10	
11	Lokale straat, inrichting uitdrukkelijke aandacht voetgangers	3 7 9 10 12 15	2 3 17 18 19 25 29	15		20		15 16 17 18 45 46	
STRAAT MET VERBINDINGS- EN ONTSLUITINGSFUNCTIE									
12	Straat met verbindings- en ontsluitingsfunctie, autogericht profiel zonder maatregelen	16 17	4 5 7 15			13		20	
13	Straat met verbindings- en ontsluitingsfunctie, autogericht profiel, puntsgewijze maatregelen			5 12	4 5 6 9			3	
14	Straat met verbindings- en ontsluitingsfunctie, inrichting uitdrukkelijke aandacht voetgangers		10 12	16		18	22 35	13	
OVERIGE									
15	Trage weg of uitdrukkelijk beperkt verkeer			22	10 19	15			
16	Parkeerterrein	2 4 6 11 22	9 13 14 22 24 26 27 28 31	7 17 19		17	21 23 27		53 56 66

Tabel met per wijk de verdeling van de zones (zonenummers) over de 16 types publieke ruimte

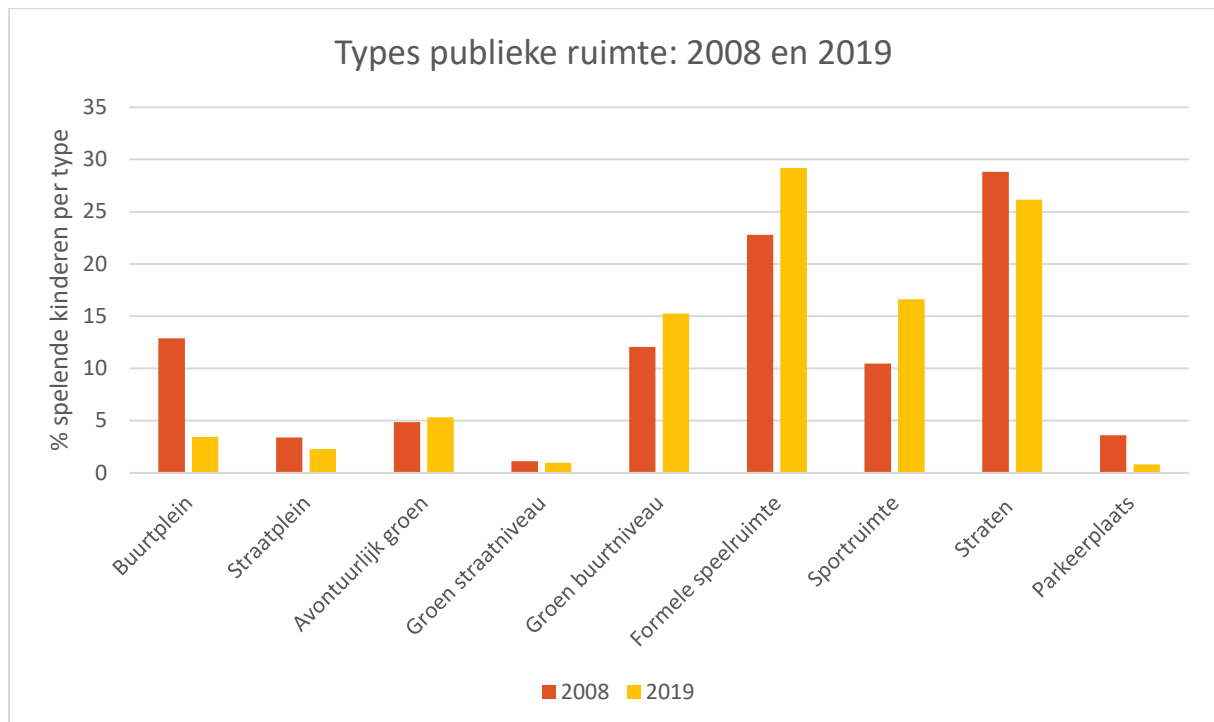
5.2 Algemene cijfers per type publieke ruimte

Om de vergelijking met 2008 te maken, laten we de cijfers voor Park Spoor Noord buiten beschouwing.

		n	% in 2019	% in 2008	n 15 tot 17
1	Buurtplein	42	3,44	12,88	16
2	Straatpleintje	28	2,29	3,39	2
3	Avontuurlijk groen	65	5,32	4,85	8
4	Groen straatniveau	12	0,98	1,11	0
5	Groen buurniveau	186	15,25	12,05	15
6	Formele speelruimte	347	29,18	22,78	9
7	Sportruimte	203	16,61	10,46	14
8	Buurt/jeugdvoorziening	7	0,57	0,07	0
9-14	Straat	319	26,14	28,81	24
15	Trage weg	3	0,25	0,00	0
16	Parkeerplaats	10	0,82	3,6	1

Cijfers voor 3-14 jaar inclusief jeugdwerk, over alle wijken heen, zonder Park Spoor Noord.

De formele speelruimte en de straat zijn met voorsprong de meeste bespeelde types publieke ruimte in 2019. Dat was ook al zo in 2008, maar de verhoudingen zijn gewijzigd.

De types buurt/jeugdvoorzieningen en aparte trage wegen kwamen niet boven 1% uit en zijn niet in deze grafiek opgenomen. Ook parkeerplaatsen zijn in 2019 quasi verdwenen als speelruimte in de wijken.

De meest bespeelde zones zijn de formele speelruimtes en de straten.

- **Het meest bespeelde type publieke ruimte is in 2019 de formele speelruimte** (speelpleintjes): 29% van alle spelende kinderen tussen 3 en 14 werd daar aangetroffen, en dat is flink meer dan in 2008. Toen waren de straten nog het meest bespeelde type ruimte, met dien verstande dat er in de wijken natuurlijk veel meer straatzones zijn dan speelruimtes.
- **Straten** worden nog altijd veel bespeeld: we zagen daar 26% van de spelende kinderen.
- Met stip gestegen, van 5 naar 3, zijn de **sportruimtes**. Die zijn nu goed voor meer dan 16% van de geobserveerde spelende kinderen; in 2008 was dat nog 10%.
- Ook **groene zones op buurniveau** (15%) zijn een belangrijke soort ruimte voor spelende kinderen.

Vergeleken met 2008 zien we heel wat minder kinderen spelen op **pleinen van buurniveau**: een daling van bijna 13 naar 3%. We zien daar wel vrij veel 15- tot 17-jarigen.

De **evoluties tussen 2008 en 2019** leggen een helder **patroon** bloot.

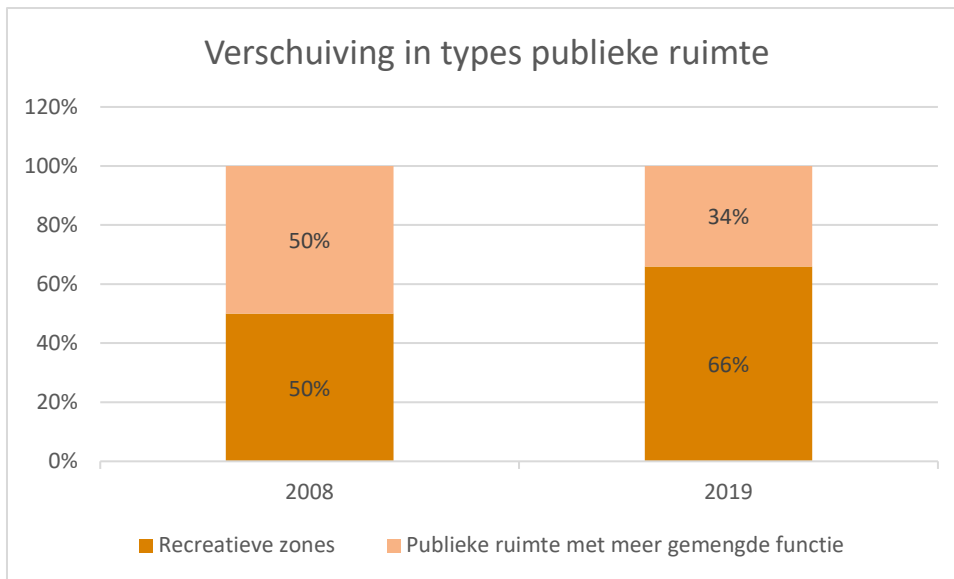
- **Zones die bedoeld zijn om te spelen, te sporten of zich te ontspannen, gaan erop vooruit**: formele speelruimte, sportzones, groene zones op buurniveau en (in mindere mate) avontuurlijk groen.²⁵ In **2019** waren maar liefst **2 op 3 van de kinderen** op deze recreatieve zones aan het spelen. In **2008** was dat **nog maar de helft** van de spelende kinderen.
- **Zones die een minder eenduidige functie hebben** en waar spelen of zich ontspannen in elk geval niet centraal staan, **worden minder bespeeld**. Die daling is uitgesproken voor buurtpleinen en parkeerplaatsen, maar is er ook – in mindere mate weliswaar – voor straten en voor pleintjes en groen op straatniveau.²⁶ In **2019** vinden we **34%** van alle spelende kinderen (3-14 jaar) terug in deze zones. In 2008 was dat nog 50%.

De verschuiving in de richting van de recreatief bedoelde zones komt vooral omdat er meer kinderen spelen in sportruimtes en in formele speelruimte, en anderzijds een pak minder op buurtpleinen, en ook minder op straten en parkings.

	2008	2019
Duidelijk recreatief	50,14	65,83
Zeer gemengde functie	49,86	34,17

²⁵ Ook buurt- en jeugdvoorzieningen (waar nauwelijks observaties werden gedaan) horen bij deze op ontspanning gerichte voorzieningen.

²⁶ Ook aparte trage wegen, waar bijna niemand werd gezien, horen hierbij.

5.3 Leeftijden en types publieke ruimte

Om beter te begrijpen wie voor welke soort ruimtes kiest om te spelen, bekijken we voor de gender- en leeftijdsverdeling enkel de kinderen die niet in georganiseerd verband spelen. Spelen in de publieke ruimte in het kader van jeugdwerk, sportkampen of kinderopvang zagen wij quasi uitsluitend in specifieke, recreatief ingerichte zones.

Waar zijn kinderen, al dan niet begeleid door bijvoorbeeld hun ouders, te vinden in hun zelfgeorganiseerde spel?

		3 - 5 jaar	6 - 8 jaar	9 - 11 jaar	12 - 14 jaar	Totaal	Totaal aandeel
1	Buurtplein	12	10	15	5	42	4,26%
2	Straatpleintje	8	7	7	6	28	2,84%
3	Avontuurlijk groen	10	7	21	9	47	4,77%
4	Groen straatniveau	4	3	3	0	10	1,01%
5	Groen buurniveau	25	43	27	21	116	11,76%
6	Formele speelruimte	74	85	58	23	240	24,34%
7	Sportruimte	11	37	74	42	164	16,63%
8	Buurt/jeugdvoorziening	0	0	0	0	0	0%
9-14	Straten	71	122	91	35	319	32,35%
15	Trage weg	0	2	1	0	3	0,03%
16	Parkeerplaats	2	2	9	4	17	0,17%
	Totaal	217	318	306	145	986	

Absolute cijfers per type publieke ruimte voor de verschillende leeftijden, en aandeel per publieke ruimte. 3 tot 14 jaar, exclusief spelen in georganiseerd verband.

- De 3- tot 5-jarigen zijn vooral op de formele speelruimtes te vinden (34% van deze kinderen speelt daar), en bijna zo vaak op straat (32,5%). Buurtgroen staat voor hen op 3 (11,5%).

- De 6- tot 8-jarigen zijn veruit het vaakst op straat te vinden (38%). Bij hen komt formele speelruimte op 2 (27%), duidelijk voor buurtgroen (13,5%) en sport (11,5%).
- De 9- tot 11-jarigen zijn het vaakst te vinden op straat (29,5%). Maar ze spelen ook veel in sportzones (24%) en in formele speelruimte (19%).
- De 12- tot 14-jarigen zijn meest te vinden in de sportzones (29%), gevolgd door de straat (24%) en formele speelruimte (16%) en buurtgroen (14,5%).
- Voor de oudste groep, de 15- tot 17-jarigen, blijft de straat het meest frequent bespeeld, voor de buurtpleinen en buurtgroen, en de sportzones.

De blik op de verschillende leeftijden toont wel hoe de straat, ondanks het groeiende belang van speel-, sport- en groene zones, voor alle leeftijdsgroepen een bijzonder belangrijke zone blijft. Voor de lagereschoolkinderen en de 15-plussers is de straat het vaakst bespeelde type ruimte, en voor de anderen (kleuters en jonge tieners) staat de straat op 2. Formele speelruimtes staan zeker in de top 2 voor de jongere leeftijden (3 tot 8), sportzones scoren goed bij de oudere leeftijden (9+). Maar voor die laatste zones speelt gender een cruciale rol.

5.4 Gender en types publieke ruimte

Ook voor de analyse van de verdeling jongens-meisjes beperken we ons tot de kinderen die niet in georganiseerd verband spelen. Jeugdwerk, sportkampen of kinderopvang richten zich in hun spel in de publieke ruimte immers bijna uitsluitend op specifieke, recreatief ingerichte zones.

Waar zijn jongens en meisjes, al dan niet begeleid door bijvoorbeeld hun ouders, te vinden in hun zelfgeorganiseerde spel?

		Jongens	Meisjes	Totaal	Totaal aandeel
1	Buurtplein	28	14	42	4,26%
2	Straatpleintje	20	8	28	2,84%
3	Avontuurlijk groen	27	20	47	4,77%
4	Groen straatniveau	5	5	10	1,01%
5	Groen buurniveau	73	43	116	11,76%
6	Formele speelruimte	133	107	240	24,34%
7	Sportruimte	144	20	164	16,63%
8	Buurt/jeugdvoorziening	0	0	0	0%
9- 14	Straten	190	129	319	32,35%
15	Trage weg	1	2	3	0,03%
16	Parkeerplaats	13	4	17	0,17%
		634	352	986	

Absolute cijfers per type publieke ruimte voor jongens en meisjes, en aandeel per publieke ruimte. 3 tot 14 jaar, exclusief spelen in georganiseerd verband.

- Bij jongens is de straat de meest bespeelde zone (30% van de jongens speelt op straat), vóór sportzones (22,5%) en spelterreinen (21%).

- Meisjes spelen verhoudingsgewijs meer op straat. Ook voor hen is de straat de meest bespeelde zone (36,5% van de meisjes speelt op straat), maar zij spelen ook erg veel op speelterreinen (30,5%), verhoudingsgewijs een stuk meer dan jongens. Sportzones komen bij meisjes maar op ruim 5,5% (na buurtgroen, op een gedeelde vierde plaats met avontuurlijk groen).

Jongensplekken, maar geen meisjesplekken

- Kinderen spelen niet overal evenveel in een wijk. Er zijn straten, pleintjes, groene zones, speelpleinen, sportvelden. En daarbij zijn er 'jongensplekken', maar geen meisjesplekken.
- In drie van de zeven wijken is er **sportruimte**. Slechts 15% van de kinderen die daar aan het spelen waren, waren meisjes; we vinden zelfs maar 12% meisjes als we alleen kijken naar de kinderen die niet in georganiseerd verband spelen. Sportzones zijn dus uitgesproken jongensplekken.
- Die 12 of 15% is beter dan de amper 5% meisjes die we op dezelfde terreinen telden in 2008, maar het blijft nog altijd bijzonder weinig. Bovendien zien we op de sportterreinen minder meisjes naarmate ze ouder worden. Overigens: ook in de andere types publieke ruimte in de wijken blijken sporten en sportachtig spel heel overwegend een jongenszaak.
- **De andere soorten publieke ruimte zijn veel minder gegenderd.**
- In 2008 zagen we nog een enorm overwicht van jongens (90%) in de **avontuurlijke groene ruimtes** (bosjes, wat ruige groene zones, maar ook groene zones die er uitzien als speelpleintjes). Dat is nu veranderd: we telden daar 41% meisjes (net iets meer zonder georganiseerd spel), en we zagen er veel diverser spel dan in de sportzones.
- In de **formele speelruimte** in de wijken zien we juist relatief veel meisjes (44,58% zonder georganiseerd spel), en bij de groep 6- tot 8-jarigen telden we op speelpleintjes zelfs méér meisjes dan jongens. Meisjes scoren dus relatief goed op de speelpleintjes, maar de groep 9- tot 11-jarige meisjes scoort daar – anders dan in de straat – wel weer slechter.
- Op **straten** vinden we 40% meisjes en 60% jongens (3 tot 14 jaar); dat is iets evenwichtiger dan het algemene gemiddelde. In de straten met enkel lokaal verkeer zien we 42% meisjes; in de wat drukkere straten met verbindings- en ontsluitingsfunctie zijn 36% van de spelende kinderen meisjes.

5.5 Bespreking per type ruimte

We bespreken hieronder meer in detail hoe het buitenspelen eruit ziet voor elk van de 16 types publieke ruimte, met aandacht voor de verschillen tussen 2008 en 2019, en met meer uitgebreide aandacht voor de belangrijkste ruimtes, zoals formele speelruimte, sportruimte en straten.

Type 1. Pleinzones buurtniveau

Op pleinen van buurt- en wijkniveau zijn 58 kinderen geobserveerd. Het aandeel kinderen dat hier speelt, is sterk gedaald: van 12,88% in 2008 naar 3,44% in 2019.

Anders dan de straatpleintjes (type 2) zijn dit meer duidelijk identificeerbare, afgescheiden pleinen. Het gaat hier maar om een beperkt aantal pleinen, in de wijken Seefhoek, Stuivenberg en 't Foort. Op twee stenige pleinen vlak bij Park Spoor Noord in de wijk Seefhoek werden in 2008 75 kinderen geteld, nu slechts 25 (zones SE19 en SE42). In de wijk Stuivenberg is er een stenig pleintje (zone ST26) achter de appartementsblokken: in 2008 werden op het vrij kleine plein 70 kinderen geobserveerd, in 2019 slechts 15. In 't Foort in Temse verdwenen de kinderen op dit type ruimte: van 30 naar 2.

Stuivenberg

Seefhoek: buurtpleintje bij Park Spoor Noord

Marktpluin, 't Foort

Opvallend is dat hier de oudste leeftijdsgroep, de 15- tot 17-jarigen, ook de grootste leeftijdscategorie is. De buurtpleinen zijn het enige type ruimte waar dit zo is. Weliswaar zijn de absolute aantallen klein: met 16 kinderen (bijna allen in Seefhoek) blijven deze oudste kinderen de 9- tot 11-jarigen en de twee jongste leeftijdscategorieën net voor. De buurtpleinen trekken vooral jongens aan: we zagen hier bijna geen meisjes van 9 tot 11 en van 12 tot 14. Het spel in deze zones is nochtans geen 'typisch jongensspel'; we zien in de eerste plaats sociaal spel (babbelen) en explorerend bewegen (rondrennen, op een hoge hellende muur langs trappen klimmen, skateboarden ...). Er is veel spel dat in het verlengde ligt van het spel dat we op straten en stoepen zien.

Type 2. Straatpleintjes

Op straatpleintjes werden slechts 30 kinderen geobserveerd; dat is maar 2% van alle spelende kinderen. Het gaat om kleine pleintjes die, behalve een voorpleintje voor een kerk (Seefhoek) en een centraal graspleintje (Terhagen), geïntegreerd zijn in de straten van de wijk: ze liggen in een bocht of op een kruispunt van straten. We observeerden enkel kinderen in de wijken

Predikherenvelden, Terhagen en Seefhoek. Het spel dat op deze pleintjes te zien is, is eigenlijk zonder meer straat- en stoepspeel. Het is verdeeld over alle leeftijden en er zijn allerlei soorten spel te zien: babbelen en rondkijken, rondjes rijden, verstoppertje spelen, tegen een bal trappen...

Predikherenvelden

Terhagen

Seefhoek

Type 3. Avontuurlijke groene ruimte

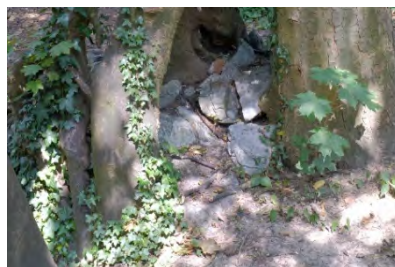
Op de avontuurlijke groene ruimtes in de wijken werden 73 kinderen geobserveerd, goed voor een aandeel van ruim 5%. Dat is een zeer lichte, haast verwaarloosbare stijging ten opzichte van 2008. Wél een duidelijk verschil gaat over het enorme overwicht van de jongens dat toen werd vastgesteld in deze zones. In 2008 waren er maar 10% meisjes te zien in dit type ruimte; in 2019 is dat 41% geworden. Anders dan in de sportzones (type 7) verdwijnen de meisjes hier niet naarmate ze ouder worden.

De avontuurlijke ruimtes trekken vooral de 6- tot 11-jarigen aan.

Ook hier zagen we kinderen in een zeer beperkt aantal zones: vier zones in drie wijken (Predikherenvelden, 't Foort en Stuivenberg). Daarbij valt op te merken dat de observaties in Stuivenberg, die het grootste deel voor dit type uitmaken, eigenlijk op de rand van het speelterrein daar gebeuren, waardoor het spel voornamelijk dat van het speelplein is.

Bos in Predikherenvelden

Bosje naast speelterreintje in 't Foort

Stuivenbergpark

Kinderen maken gebruik van de avontuurlijke en groene elementen in deze zones: de bulten in de avontuurlijke zone op het Stuivenbergplein worden gebruikt om op te klimmen en van te glijden, en ook een jeugdwerkspel in twee teams ('aanvallen!') maakt er handig gebruik van. In Predikherenvelden zagen we kinderen in een boom klimmen en met walkie-talkies in het bos lopen en er zich verstoppertje spelen. In 't Foort waren jongeren stoer aan het doen met hun moto's in het bosje.

Van de 21 observaties in de avontuurlijke zones lieten er 13 voornamelijk fysiek actief spel zien (rondlopen, klimmen, glijden ...) en 8 veeleer passief spel (babbelen, hangen, toekijken ...).

Type 4. Groen op straatniveau

In de kleinschalige groene zones op straatniveau zijn amper kinderen geobserveerd: 12 kinderen, die we observeerden op slechts twee plekken in de wijken Dierckxlaan en Stuivenberg. Het gaat om straatspel (met go-carts rijden of racen), op een bankje babbelen, een filmpje maken voor de deur, of rondhangen.

Type 5. Groene ruimte op buurniveau

Met 201 kinderen (186 tussen 3 en 14 jaar), of 15,25% van alle spelende kinderen, zijn de grotere groene ruimtes een belangrijk type ruimte. Er spelen verhoudingsgewijs wat meer kinderen in groene ruimtes op buurniveau dan in 2008.

Het park van het Stuivenbergplein neemt hier het grootste aandeel in. Verder gaat het onder meer om een park in Terhagen, een grasveld tussen appartementsblokken in Stuivenberg, en enkele losse observaties in twee andere wijken.

Stuivenbergplein

Tussen de appartementsblokken, Stuivenberg

Het 'bospark' in Terhagen

Elke leeftijdsgroep is hier goed vertegenwoordigd, zeker de middengroepen. Er zijn in de leeftijd van 9 tot 11 jaar opvallend weinig meisjes (nog geen 30%). Over alle leeftijden heen hebben meisjes in de groene zones op buurniveau een aandeel van 40%.

Hier zijn heel uiteenlopende types spel geobserveerd, met sociaal spel (n=63), regelspel (n=53) en explorerend bewegen (n=29) als belangrijkste soorten. Constructiespel is in deze zones, ook al zijn ze groen, eigenlijk afwezig.

In het algemeen moet opgemerkt worden dat de groene en avontuurlijke ruimtes zoals ze voorhanden zijn in de wijken, weinig kansen bieden voor echt 'avontuurlijk natuurlijk spelen'. Het bos in Predikherenvelden, het park in Terhagen en het bos in 't Foort zijn hier de uitzonderingen. Het aan het speelpleintje grenzende bosje in 't Foort werd niet echt gebruikt door kinderen; wellicht is het eerder een plek van jongeren. Andere avontuurlijke stukjes, zoals

de dijk in Terhagen, worden niet of nauwelijks gebruikt door kinderen.²⁷ Het ontbreken van ruige avontuurlijke ruimte zorgt er ook voor dat we weinig ruig natuurspel of weinig constructiespel hebben geobserveerd.

Van de 66 observaties in dit type ruimte waren er 47 met veeleer actief spel, en 19 eerder passief (babbelen, hangen, rondkijken).

Type 6. Formele speelruimte

Op formele speelruimtes werden in de zeven wijken 356 spelende kinderen geobserveerd: goed voor een aandeel van 29,18% van alle spelende kinderen. Dat is een duidelijke stijging ten opzichte van 2008, toen bijna 23% van de kinderen op formele speelruimtes werd gezien. In 2019 is formele speelruimte het frequentst bespeelde type publieke ruimte.

Stuivenberg

Terhagen

Predikherenvelden

Dierckxlaan

Burcht

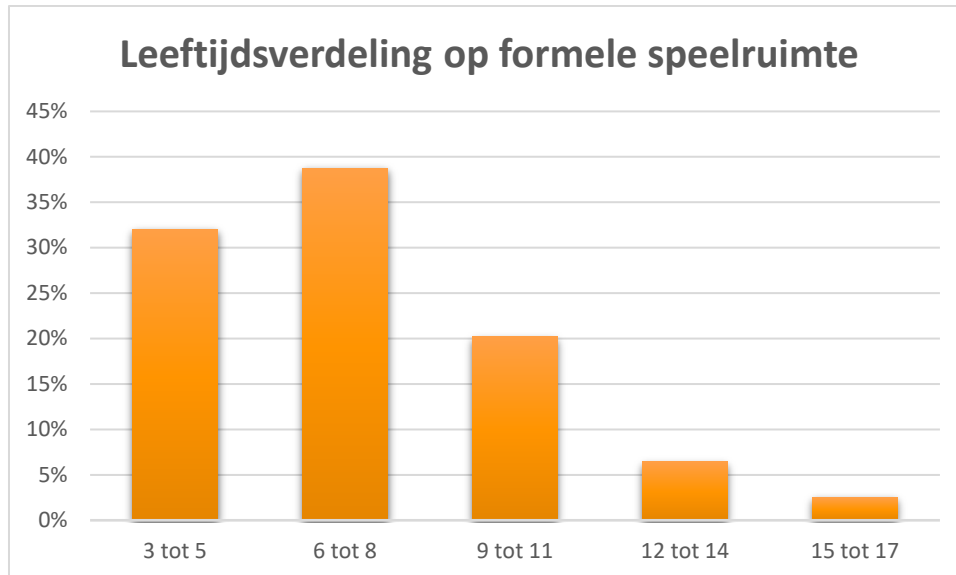
't Foort

Behalve de wijk Seefhoek beschikt elke wijk over één of meerdere speelterreinen; in totaal zijn er 11 speelterreinen. Op één daarvan werden geen kinderen aangetroffen; op de overige 10 speelterreinen werden meer kinderen geteld dan op alle straten samen. In 2008 waren de straten nog duidelijk de meest bespeelde ruimte.

Formele speelterreinen zijn het geliefkoosde terrein voor georganiseerd spel dat in de publieke ruimte plaatsvindt, zoals jeugdwerk of kinderopvang. Bijna een derde van de geobserveerde kinderen op speelterreinen speelde in georganiseerd verband. Dit verklaart deels de stijging van dit type ruimte, vergeleken met 2008, maar zeker niet volledig. Er werden in 2008 78 kinderen op speelruimte gezien in georganiseerd verband (allemaal in de wijk Terhagen); nu waren dat er – veel meer verspreid in de wijken – 107. Ook zonder jeugdwerk stijgt het aandeel van de formele speelruimte.

²⁷ Het struikgewas op deze dijk, dat kansen op avontuurlijk spel zou kunnen bieden, ligt echt op de oever van de Rupel en wordt door de kinderen van de wijk dan ook als te gevaarlijk om te spelen beschouwd.

Het grotere aandeel van de speelterreinen komt er in weerwil van de wat oudere leeftijdsamenstelling van de spelende kinderen in 2019. Het zijn immers vooral de jongere kinderen die op de speelpleintjes spelen. De 3- tot 5-jarigen en de 6- tot 8-jarigen maken samen 71% van alle kinderen op de speelterreinen uit. De 12-plussers zijn er, althans op de observatiemomenten (overwegend in de namiddag), zeer sterk in de minderheid.

Als we het spelen in georganiseerd verband buiten beschouwing laten, blijven deze verhoudingen grotendeels overeind. We zien wel net iets minder jongere kinderen, en iets meer kinderen bij de 9-plussers.

	Inclusief georganiseerd spel	Exclusief georganiseerd spel
3 tot 5	32%	30%
6 tot 8	39%	34%
9 tot 11	20%	23%
12 tot 14	6%	9%
15 tot 17	3%	4%

Op de formele speelruimte zien we veel meisjes: een aandeel van 47,5% bij de 3- tot 14-jarigen. In de groep 6- tot 8-jarigen spelen zelfs meer meisjes dan jongens op de speelterreinen, al is dat alleen zo als we georganiseerd spel meerekenen. Maar ook wanneer we het georganiseerde spelen buiten beschouwing laten, blijven er bovengemiddeld veel meisjes op de speelpleinen: 44,5% van de spelende 3- tot 14-jarigen zijn daar meisjes.

	3 tot 5	6 tot 8	9 tot 11	12 tot 14	15 tot 17
Jongens (n)	63	64	44	11	7
Meisjes (n)	51	74	28	12	2
% meisjes	45%	54%	39%	52%	22%

Genderverdeling per leeftijd op formele speelruimte, inclusief georganiseerd spel.

Op de speelpleinen zien we vooral actief spel. Explorerend bewegen is het meest voorkomende speltype (36% van alle spel; exclusief georganiseerd spel wordt dat zelfs 40%). Dat mag niet verbazen omdat de meeste speeltoestellen juist bedoeld zijn om op een uitdagende manier te klimmen, te glijden, rond te draaien, te schommelen ... Ook sociaal spel (26%; zonder georganiseerd spel 24%) komt veel voor, zowel op de speeltoestellen (schommels, klimtoestellen) als op de vaak aanwezige bankjes en bijvoorbeeld gewoon op het gras.

Dat hier veel georganiseerd spel werd geobserveerd, wil hier niet zeggen dat er veel regelspel is: dat blijft op de formele spelterreinen beperkt tot 6% van alle spel.

Type 7. Sportruimte

Op sportruimtes werden in de zeven wijken in totaal 217 kinderen geobserveerd (203 kinderen van 3 tot 14 jaar). Dat is goed voor 16,64% van alle spelende kinderen van 3 tot 14. Daarmee maken de sportruimtes een forse vooruitgang: in 2008 bedroeg het aandeel van deze zones slechts 10,46%. Niet alle wijken hebben sportruimte. De observaties gaan voor 2008 en voor 2019 telkens over dezelfde drie wijken (plus één observatie in Predikherenvelden in 2019): Dierckxlaan, Terhagen en Stuivenberg.

Centrale sportzone met basket- en voetbalveld, Dierckxlaan

Pannaveldje, Stuivenbergplein

Voetbalzone, Stuivenbergplein

De sportruimtes zijn echt jongensplekken. We zagen in deze zones 185 jongens en 32 meisjes. Dat is een aandeel van slechts 14,8% meisjes, of 15,8% voor 3 tot 14 jaar. Dat is zeker beter dan in 2008, toen er in deze zones amper 5% meisjes speelden, maar het is nog altijd heel weinig. In de jongste leeftijdscategorie is er nog een genderevenwicht, maar zeker in de leeftijd van 9 tot 11 jaar (en in de leeftijd 15-17 jaar, waar we 14 jongens zagen maar geen enkel meisje), zijn meisjes bijna afwezig.

	3 tot 5	6 tot 8	9 tot 11	12 tot 14	15 tot 17
Jongens (n)	13	43	79	36	14
Meisjes (n)	12	8	6	6	0
% meisjes	48%	16%	7%	14%	0%

Genderverdeling per leeftijd op sportruimte, inclusief georganiseerd spel.

Als we het georganiseerd spelen negeren, daalt het aandeel meisjes in de sportzones nog naar 12,19%.

Georganiseerd spel werd wel geobserveerd in de sportzones, maar het heeft er al bij al een beperkt aandeel: 39 van de 203 kinderen speelden in georganiseerd verband.

Regelspel is op deze ruimtes buitengewoon dominant: 66% van alle spel is hier regelspel. In deze spelcategorie is het genderonevenwicht zeer uitgesproken: 127 jongens spelen regelspel, tegenover 16 meisjes. Negeren we het georganiseerde spel, dan zien we 102 jongens en slechts 7 meisjes regelspel spelen.

Kijken we van naderbij wat jongens en meisjes in de sportruimtes effectief doen, dan zien we slechts 12 van de 32 meisjes echt ook sporten (waarvan 4 in georganiseerd verband); dat wil zeggen dat we 37% van de meisjes in sportzones ook echt zagen sporten. Van de 185 jongens zijn er 122 ook echt aan het sporten (waarvan 20 in georganiseerd verband); dat is 66%. Het gaat bij dit sporten bijna steeds om balspel.

Zoals op sportzones verwacht mag worden, is hier vooral fysiek actief spel te zien. Van de 54 observaties in sportruimtes waren er 41 met (voornamelijk) actief spel, en 13 eerder passief: babbelen of kijken naar sportende kinderen.

Type 8. Buurt- en jeugdvoorzieningen

In dit type publieke ruimte werden in 2019 slechts 7 kinderen geobserveerd: 9- tot 11 jarige kinderen, babbelend en schilderend bij een Chirolokaal in Predikherenvelden. Ook in 2008 was dit een te verwaarlozen categorie.

Types 9 tot 14. Straten

Op de straten, die vanzelfsprekend het merendeel van de zones in de wijken uitmaken, zijn alles samen 343 spelende kinderen geobserveerd; daarvan zijn er 319 uit de leeftijd van 3 tot 14 jaar. Dat is goed voor een aandeel van 26,14% van de spelende kinderen tussen 3 en 14. Ten opzichte van 2008 is dat een lichte daling; toen speelden nog 28,8% van de kinderen in de straatzones. In 2019 spelen net iets meer kinderen op formele speelterreinen dan in de straten.

Er spelen verhoudingsgewijs net iets meer meisjes op straat dan gemiddeld over alle zones heen: een aandeel van 40% meisjes (3 tot 14 jaar).

De straten werden op basis van hun functie ingedeeld in lokale straten enerzijds, en straten met een verbindings- en ontsluitingsfunctie anderzijds. Beide types werden nog verder onderverdeeld naargelang de inrichting, meer specifiek de ingrepen voor voetgangers.

In 2019 telden we 216 spelende kinderen van 3 tot 14 jaar in de lokale straten, en 103 in de (minder talrijke) straten met verbindings- en ontsluitingsfunctie. In 2008 was dat nog heel anders: toen werden er 356 kinderen geteld in de lokale straten, en slechts 56 in de straten met verbindings- en ontsluitingsfunctie. Er wordt dus meer dan vroeger op de straten gespeeld waarop ook verkeer komt dat doorheen de wijk rijdt of de wijk in- of uitrijdt. Het aandeel van

de verbindings- en ontsluitingsstraten steeg in de wijken van bijna 14% in 2008 naar bijna een derde van het aantal observaties op straten in 2019.

In 2008 was nog duidelijk dat de *inrichting* van de straat er niet zoveel toe deed, maar de *wegcategorisering* (verbindings- en ontsluitingsfunctie versus louter lokaal verkeer) wél. Nu is dat veel minder duidelijk het geval. Er wordt wél meer op straat zélf gespeeld in de lokale straten, en daar spelen ook meer meisjes (aandeel van 42%) dan in de straten met verbindings- en ontsluitingsfunctie (36%).

Type 9-11. Lokale straten

In de straten bestemd voor lokaal verkeer telden we in totaal 230 spelende kinderen (216 tussen 3 en 14 jaar). Dat is goed voor een aandeel van 17,5% van alle spelende kinderen tussen 3 en 14.

Wanneer we het hebben over spelen op straat, gaat het in de praktijk eigenlijk vooral over spelen op de stoep. Bij de observaties van speelgroepjes in de lokale straten waren er 60 observaties (dus 60 speelgroepjes of kinderen alleen) met spel op de stoep, 14 in de deur- of raamopening, en een dertigtal observaties met spel dat zich echt op straat afspeelde (al wisselen straat en stoep bij veel spel voortdurend af).

- Als we het spel op de stoep van naderbij bekijken, zien we in de lokale straten veel kinderen rondkijken (11 observaties) of babbelen (8 observaties) of op de gsm bezig zijn (6); meer actief spel op de stoep is rondrijden op voertuigen met wielmpjes (9 observaties), met de bal aan de voet lopen (6), echt met de bal spelen (5) en spelen met materiaal (5) zoals krijt, springtouw, zeepbellen, een winkelwagentje.
- In de lokale straten wordt verhoudingsgewijs wel meer op straat zelf gespeeld dan in straten met verbindings- en ontsluitingsfunctie. Er is op de straat zelf bijvoorbeeld balspel te zien (6 observaties), maar vooral spel op wielmpjes (17 observaties): rondrijden met de step, fiets, go-cart, skates. Babbelen is goed voor 6 observaties.
- In de portieken zien we vooral passief spel: babbelen, zich vervelen, op de gsm bezig zijn.

Type 12-14. Straten met verbindings- en ontsluitingsfunctie

Op de straten die een wijk ontsluiten of die verkeer van buiten de wijk verbinden met de omliggende kernen of met grotere wegen, werden 113 kinderen geobserveerd (103 kinderen tussen 3 en 14 jaar). Dat is goed voor 8,44% van alle spelende kinderen tussen 3 en 14.

Op het eerste zicht zien we geen groot verschil tussen het spel op de straten voor lokaal verkeer en de straten met ontsluitings- en verbindingfunctie. In het laatste type spelen wel minder meisjes (36%) dan in de lokale straten (42%).

Dat het verkeer in deze straten toch iets nadrukkelijker aanwezig is, zien we vooral omdat er nog meer dan in de lokale straten op de stoep gespeeld wordt in de verbinding- en ontsluitingsstraten.

- We deden hier 35 observaties (we zagen dus 35 speelgroepjes of kinderen alleen) op de stoep, en 4 in een portiek of raam. Het spel op de stoep is voornamelijk spel op wieltjes (10 observaties), babbelen (7) en met de bal spelen. Daarnaast zagen we kinderen met water spelen, dansen, rennen, klimmen, op de gsm kijken...
- In 8 observaties zagen we de kinderen echt op straat spelen; bij 6 observaties ging het om zich voortbewegen op wieltjes.
- Daarnaast zagen we ook straatspel op kleine pleintjes, grasveldjes, of bankjes langs deze straten.

Dat straatspel eigenlijk vaak stoepspeel is, wil niet zeggen dat het spel vooral passief is. In de verbinding- en ontsluitingsstraten zien we zelfs meer 'actief' spel dan in de lokale straten. Heel veel spel op de stoep is actief: rijden op wieltjes, spelen met een bal. Ook het kleine spel dat we zien vlak voor de deur blijft actief spel, behalve als het echt gaat over portieken: dan is het zeer overwegend passief spel zoals rondkijken, babbelen, met de gsm bezig zijn.

De inrichting van de straten

Net zoals in 2008 lijkt de inrichting van een straat niet veel impact te hebben op hoeveel kinderen er spelen. Een straat die ingericht is met veel aandacht voor voetgangers wil noch bij de verbindingstraten, noch bij de lokale straten zeggen dat er dan meer op straat zelf gespeeld wordt.

Er blijkt in deze wijken heel weinig samenhang te zijn tussen inrichting en spelgedrag. Binnen de observaties van elk type zien we in de verhouding tussen straat- en stoepspeel geen samenhang. Ook als we de beschrijvingen van het spelgedrag van naderbij bekijken, is er tussen de diverse inrichtingstypes geen verschil te merken. Dat komt deels omdat er ook volop – en zelfs vooral – op de stoep gespeeld wordt. Maar ook op de autogerichte straten wordt volop gereden met fiets, go-cart, step...

Hierbij dient wel opgemerkt dat er weinig échte doorgangsstraten zijn opgenomen in de zeven wijken. Meestal werden drukkere wegen buiten het projectgebied gehouden. De steenweg die Terhagen doorkruist ligt buiten het projectgebied; in Predikherenvelden is er alleen wijkverkeer; de wijk Dierckxlaan heeft niet echt een doorgangsstraat. De dorpsstraat in Burcht is een uitzondering, al werden ook daar fietsende kinderen (zelfs zonder handen fietsend) op straat geobserveerd. Ook de stedelijke wijk 't Foort heeft een aantal doorgangsstraten, waardoor het aantal kinderen dat louter onderweg is in de wijk veel hoger is dan het aantal spelende kinderen. In de stedelijke wijken Seefhoek en Stuivenberg is er sprake van echte doorgangsstraten, en ook daar werden veel meer kinderen onderweg geteld dan spelende kinderen. In de drukke verbindingstraat Van Kerckhovenstraat (de grens tussen Stuivenberg en Seefhoek) zijn er bijvoorbeeld 5 observaties van spelende kinderen, en 20 van kinderen die louter onderweg zijn; in een andere drukke verbindingstraat, de Dambruggestraat (Seefhoek), deden wij 6 observaties van spelende kinderen, en 24 van kinderen die onderweg waren. Die échte doorgangsstraten, waar je wel veel kinderen ziet, maar dan vooral onderweg, leveren dus weinig spel op.

Dorpsstraat, Burcht

Van Kerckhovestraat, tussen Seefhoek en Stuivenberg

Dambruggestraat, Seefhoek

Type 15. Trage wegen

In enkele speelterreinen, parken en bosjes zijn paden die als trage wegen zouden kunnen gelden. De kinderen op deze paden werden echter gewoon gerekend tot het park of het speelterrein waarin ze zich bevonden. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor de dijk in Terhagen, die tegelijk een trage weg is – een druk gebruikte recreatieve fietsroute overigens – en een groene zone. Er zijn in de wijken weinig aparte trage wegen, en daar werden, net als in 2008, amper kinderen geobserveerd: 3 in 2019. Door de gehanteerde wijze van zonering is dit een weinig zinvolle categorie.²⁸ In 1983 werden er op trage wegen overigens wél nog kinderen geobserveerd.

²⁸ De paden in de parken, bosjes of op speelterreinen en in sportzones zijn wel degelijk trage wegen. Maar ze als aparte zones beschouwen zou voor de observaties onhaalbaar geweest zijn, én zinloos voor het onderzoek, aangezien het hun spel in een park of op een speelplein is dat ertoe doet, niet of ze al dan niet op een pad lopen.

Type 16. Parkeerzones

De parkeerzones, nochtans overvloedig aanwezig in de wijken, zijn een bijna verwaarloosbare categorie geworden. Er werden 18 kinderen geobserveerd. Omdat het eigenlijk vaak gaat om stukjes straat, is het geobserveerde spel ook eerder straat- en stoepspel. In 2008 waren de parkeerzones nog goed voor 3,60% van alle spelende kinderen; nu is dat gedaald tot 0,82%. Op de talrijke gegroepede parkingzones in de wijk 't Foort werden geen kinderen geobserveerd.

De stevige daling van het aandeel spelende kinderen op parkeerterreinen heeft echter vooral te maken met de afwezigheid van kinderen op het parkeerterrein aan de sporthal in Terhagen. In 2008 werden daar nog 30 kinderen geteld, nu geen enkele. In 2008 bevond zich op het terrein een nu verdwenen skateramp.

Hoofdstuk 6

Spelen in de zeven wijken

Hoe een specifieke wijk er precies uit ziet, bepaalt de mogelijkheden van kinderen om te spelen in zeer grote mate. We gaan daarom dieper in op elk van de zeven wijken en de manier waarop de specifieke plekken daar en andere kenmerken van de wijken het spelen beïnvloeden.

Los van de meer specifieke eigenheden van elke wijk, willen we nog eerst benadrukken hoe deze wijken als woon- en speelomgeving onderling fundamenteel van elkaar kunnen verschillen. Het aantal jonge inwoners per oppervlakte-eenheid laat dit zeer scherp zien. In de dichtstbevolkte wijk, Stuivenberg, die gekenmerkt wordt door een aantal hoogbouwblokken, wonen per hectare bijna twintig keer meer kinderen dan in de dunst bevolkte wijk, Predikherenvelden. Wonen in Stuivenberg of in de eveneens zeer dicht bevolkte wijk Seefhoek is dus alleen al daardoor iets volkomen anders dan wonen in wijken zoals Predikherenvelden of Terhagen.

We zien dat de verschillen tussen de wijken ietwat worden afgevlakt wanneer het gaat over de dichtheid van spelende kinderen in de buitenruimte. In de qua dichtheid vergelijkbare wijken Terhagen, Burcht en Dierckxlaan *wonen* per hectare 5 à 6 keer minder kinderen dan in de grootstedelijke wijk Seefhoek. Maar er *spelen* per hectare maar ongeveer de helft minder kinderen (zonder georganiseerd spel). De dunner bevolkte wijken blijven nog altijd rustiger als het over buitenspelen op straat gaat, maar de verschillen met de drukbebouwde en dichtbevolkte wijken worden minder groot.

Uit deze tabel is ook te zien hoezeer Stuivenberg in dit onderzoek een buitenbeentje is, met het extreem druk bespeelde Stuivenbergplein.

	Oppervlakte (ha)	Inwoners 3 tot 14 jaar		Spelend zonder georganiseerd		Spelend met georganiseerd	
		Aantal	Per ha	Aantal	Per ha	Aantal	Per ha
Seefhoek	14,5	815	56,2	195	13,5	195	13,5
Stuivenberg	5,4	450	83,3	393	72,7	482	89,3
Predikheren	29	125	4,3	92	3,2	111	3,8
Terhagen	18	171	9,5	114	6,3	205	11,4
Burcht	10,1	116	11,5	66	6,5	101	10
Foort	10	212	21,2	34	3,4	34	3,4
Dierckxlaan	15,7	185	11,8	92	5,9	92	5,9

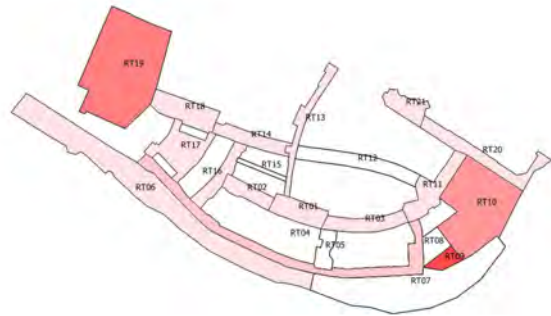
Aantal wonende en spelende kinderen in de wijken, per hectare (2019).

Hoe het spelen verdeeld is over de woonomgeving, verschilt van buurt tot buurt.

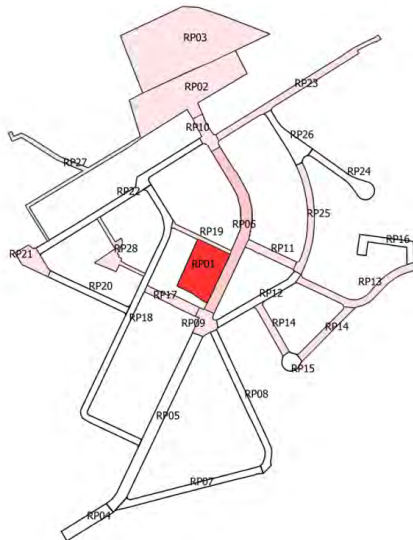
Stuivenberg, Seefhoek en Park Spoor Noord: dominantie van het Stuivenbergplein, spel verspreid over heel de wijk Seefhoek, druk bespeeld Park Spoor Noord.

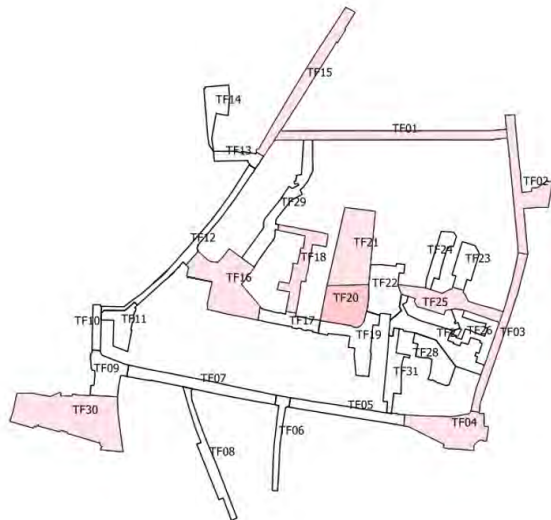
Terhagen: het speelterrein is duidelijk de drukste plek in de wijk, samen met de sportzone, en het park in het westen.

Predikherenvelden: het centrale speelplein is zeer dominant.

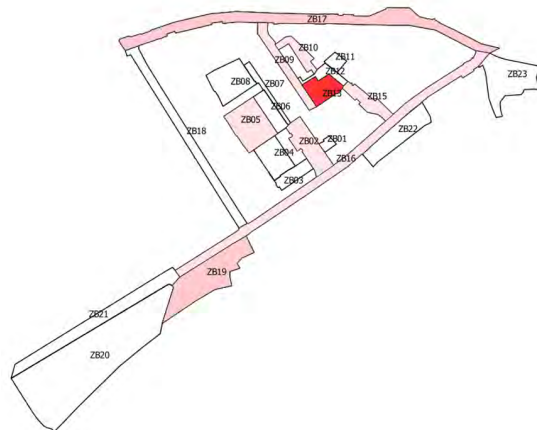
t Foort: er wordt nergens veel gespeeld in de wijk.

Dierckxlaan: de centrale sportzone trekt de meeste kinderen aan, maar het spel is erg verspreid over de wijk.

Burcht: het centrale speelterrein is duidelijk de meest succesvolle plek in de wijk.

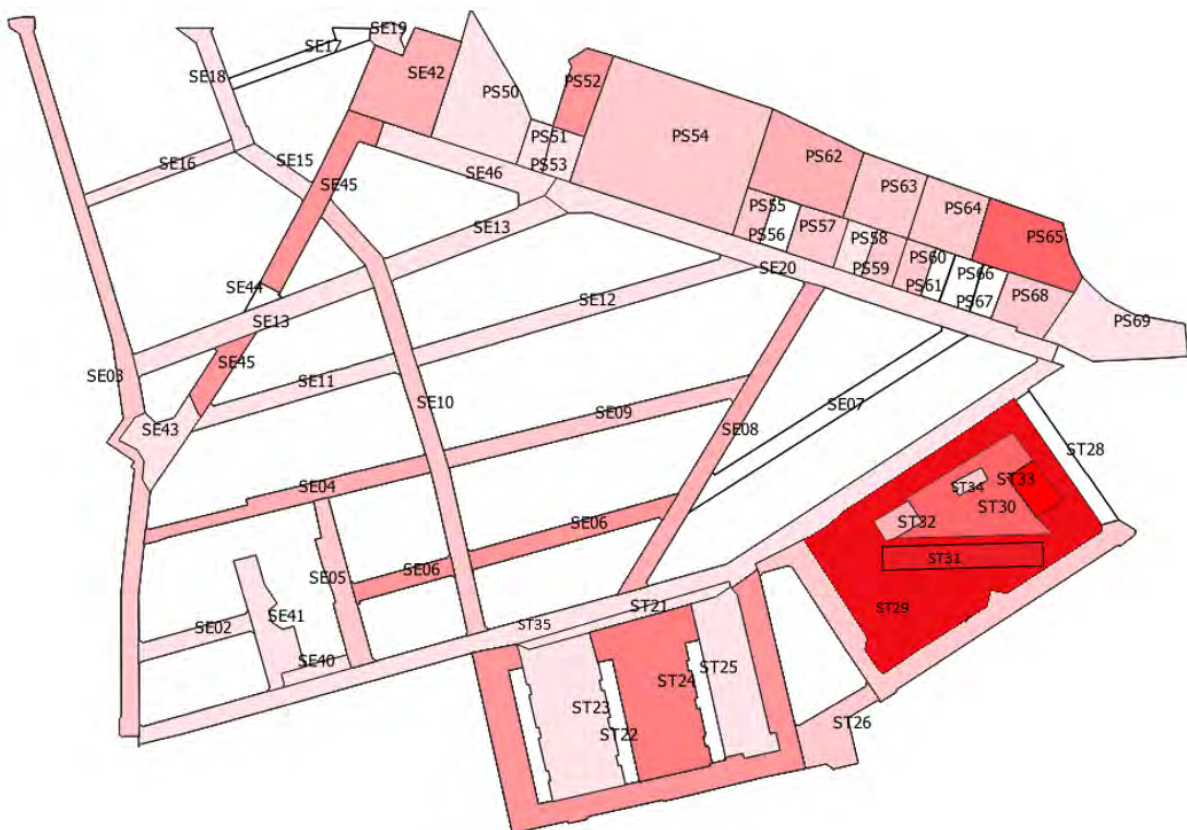
6.1 Seefhoek

De wijk Seefhoek is een grootstedelijke, zeer dichtbebouwde en dichtbevolkte wijk in het noorden van Antwerpen met vooral 19de-eeuwse woningen en weinig publieke (verblijfs)ruimte. Het is, op de hoogbouwwijk Stuivenberg na, de wijk met de hoogste bevolkingsdichtheid bij de jonge inwoners.

De speelindex van de wijk Seefhoek is zeer laag en bedraagt 0,24. We kunnen er wel van uitgaan dat een aantal kinderen uit Seefhoek ook speelt op het Stuivenbergplein en in Park Spoor Noord. Er is in de wijk geen spel in georganiseerd verband geobserveerd. De speelindex is gehalveerd ten opzichte van 2008.

Seefhoek is de wijk met veruit het meeste inwoners: er wonen 815 kinderen tussen 3 en 14 jaar. De wijk heeft een jonge bevolking; hoe jonger, hoe groter het aandeel van de leeftijdscategorie. Bij de spelende kinderen is de groep 6- tot 8-jarigen de grootste (38%). De genderscore bedraagt 43,62: er spelen minder meisjes dan te verwachten volgens de jongens-meisjesverdeling bij de inwoners.

Waar wordt er wel en niet gespeeld?

Er werden kinderen geobserveerd in 22 van de 25 zones in de wijk. Er zijn dus nauwelijks plekken in de wijk die niet werden bespeeld.

Er werden 219 spelende kinderen geteld in de Seefhoek. 56 kinderen spelen op 'pleinzones' (straatpleintjes en het buurtpleintje dat grenst aan Park Spoor Noord); de overige 163 spelen

verspreid over de straten in de wijk. Daarmee is Seefhoek de wijk waar verhoudingsgewijs het meest op de straten wordt gespeeld (74%).

Mede als gevolg hiervan, én van het gebrek aan (grotere) pleinzones, zijn er geen dominante plekken in de wijk. De drukst bespeelde zone is zone 42, het buurtpleintje dat grenst aan Park Spoor Noord. Daar speelden 28 kinderen. Dat is slechts 13% van alle spelende kinderen in de wijk.

Ook in de straten zijn vaak meerdere kinderen geteld:

- 24 kinderen in zone SE04 (Everaertstraat west)
- 23 kinderen in zone SE08 (Klamperstraat)
- 17 kinderen in zone SE06 (Tulpstraat)
- 17 kinderen in zone SE45 (Trapstraat)
- 15 kinderen in zone SE05 (Sint-Amandusstraat, straat/pleintje naast de kerk)
- 15 kinderen in zone SE09 (Everaertstraat oost)
- 15 kinderen in zone SE10 (Gasstraat)
- 11 kinderen in zone SE03 (Dambruggestraat)
- 9 kinderen in zone SE12 (Biekorfstraat oost)
- 8 kinderen in zone SE11 (Biekorfstraat west)
- 8 kinderen in zone SE15 (Sint-Jobstraat zuid)

Everaertstraat, kruispunt Sint-Amandusstraat

Trapstraat, woonerfgedeelte

Dambruggestraat

De vrij hogere aantallen verbergen tegelijk dat er in de dichtbevolkte wijk verhoudingsgewijs weinig wordt gespeeld: de speelindex voor Seefhoek bedraagt 0,24. In 2008 was dat nog meer dan dubbel zoveel: 0,52.

Wel dient opgemerkt dat het gebrek aan echte speelplekken niet betekent dat er slechts armzalig spel te zien is. De speltypes zijn wel duidelijk anders dan in wijken met formele

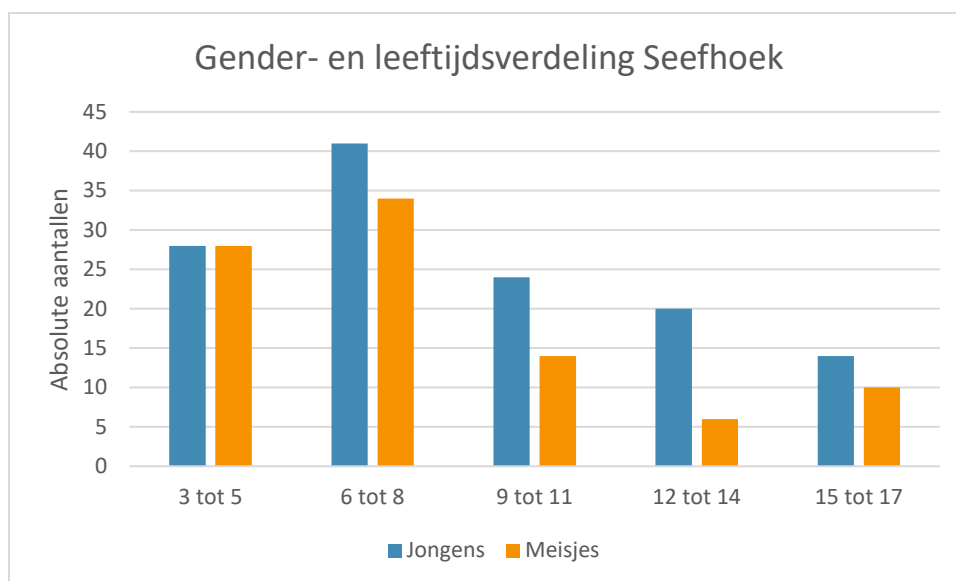
speelruimte of sportzones: er is minder explorerend bewegen (typisch voor speelterreinen) en minder regelspel (typisch voor sportzones).

- Wel is er veel sociaal spel: 31% van de observaties. Dat is babbelen, samen op de gsm kijken, armbandjes of chips uitwisselen ...
- Er is ook veel receptief spel: 21% van alle spelobservaties. Dat gaat over op de gsm kijken, niks en rondhangen, kijken naar spelende kinderen of naar wat er gebeurt in de straat ...
- Herhaald bewegen heeft een aandeel van 16%: heen en weer fietsen of stappen, met een bal aan de voet lopen, wat met de bal shotten of stuiten ...
- Explorerend bewegen scoort 10%: klimmen op een muur, voetballen, skateboarden en skeeleren, rondrennen ...
- Er is bovengemiddeld veel fantasiespel: 9%. Dat is dansen, met een bezemsteel of een winkelwagentje spelen, goochelen ...
- Ook 9% van het spel is regelspel (cricket op het buurtpleintje, verstoppertje, basketbal)
- Tot slot is er 4% constructiespel: spelen met steentjes, met krijt, puzzelen ...

Overige vaststellingen

54,66% van de geobserveerde kinderen in de wijk Seefhoek is louter onderweg. Dat is de op één na hoogste score bij de zeven wijken. Het gebrek aan pleisterplekken in de wijk doet zich hier dus voelen. Tegelijk wil dit zeggen dat in de publieke ruimte van Seefhoek een pak meer kinderen aanwezig zijn dan de lage spelindex doet vermoeden.

De grafiek met de leeftijds- en genderverdeling laat zien dat er vooral door de jongere kinderen gespeeld wordt in deze wijk. Er wonen ook vooral jonge kinderen in de wijk, maar de leeftijd van 6 tot 8 jaar is bij de spelende kinderen wel oververtegenwoordigd. Met de stijgende leeftijd neemt het onevenwicht tussen jongens en meisjes toe: niet alleen in de categorie 9 tot 11 jaar, maar zeker ook in de leeftijd van 12 tot 14 jaar is de genderverdeling erg onevenwichtig. In totaal spelen er 92 meisjes en 127 jongens in de wijk.

Vergeleken met 2008

De Klamperstraat en Tulpstraat (zone SE06, SE07 en SE08) waren in 2008 de drukste bespeelde straten. Ook in het buitenspeelonderzoek van 1983 werd reeds in Seefhoek geobserveerd (evenwel zonder demografische gegevens ter controle, zodat er geen speelindex kon berekend worden); ook toen waren dit de drukst bespeelde straten. In 2019 worden zone SE06 en SE08 nog altijd veel bespeeld, maar de concentratie van het spel op het kruispunt van deze straten is nu verdwenen. Ook de Trapstraat en de straatpleintjes die daar liggen (zones SE43, SE44 en SE45) werden zowel in 1983 als in 2008 druk bespeeld; dat is nu minder het geval. Net als in 2019 was het meest succesvolle pleintje in 1983 en 2008 het buurtpleintje dat nu grenst aan Park Spoor Noord (zone SE42).

In het algemeen lijkt het erop dat het spel in Seefhoek nu iets meer gespreid is over de gehele wijk, maar er zijn minder straten die uitgesproken druk bespeeld worden.

Ook zeer opmerkelijk is dat deze wijk in 2008 nog een genderscore van 54 had en tegen de algemene trend in méér buitenspelende meisjes dan jongens liet zien: gesteld dat er in de wijk 50 jongens en 50 meisjes wonen, waren er in 2008 54 spelende meisjes en 46 spelende jongens. Nu zien we 44 meisjes en 56 jongens.

6.2 Stuivenberg

De wijk Stuivenberg is een grootstedelijke wijk in het noorden van Antwerpen, gekenmerkt door bewoning in een aantal appartementsblokken, en door het grote, bovenlokale Stuivenbergplein. Het is de wijk met de kleinste oppervlakte. Door de hoogbouwbevolking, en ondanks de grote groene zone van het Stuivenbergplein, is het de dichtstbevolkte van de zeven wijken.

De wijk is een buitenbeentje in het onderzoek, omdat het gekozen gebied voor 40% van de oppervlakte bestaat uit het grote Stuivenbergplein. Dat trekt kinderen aan uit een veel groter gebied dan de geobserveerde wijk, waardoor de speelindex ook zeer hoog is.

In Stuivenberg werden veruit de meeste kinderen geobserveerd: 513. Dat is bijna één derde van alle spelende kinderen uit dit onderzoek. De speelindex van de wijk Stuivenberg is de hoogste van alle wijken en bedraagt 0,87. Met het spel in georganiseerd verband meegerekend stijgt de index naar 1,07. De speelindex is weliswaar hoog, maar toch gehalveerd ten opzichte van 2008.

Stuivenberg is de wijk met het op één na hoogste aantal jonge inwoners: er wonen 450 kinderen tussen 3 en 14 jaar. De leeftijdscategorieën zijn vrij evenredig verdeeld onder de jonge inwoners in de wijk; wel zien we er meer 6- tot 8-jarigen en vooral 9- tot 11-jarigen spelen. De genderscore in deze wijk is bijzonder laag en bedraagt amper 31,78. Er spelen dus veel minder meisjes in de wijk dan te verwachten.

Waar wordt er wel en niet gespeeld?

Zie 6.1 Seefhoek voor de overzichtskaart.

De wijk Stuivenberg is, niet verrassend, de wijk waar het minst op de straten wordt gespeeld, en het meest in de pleinzones. De grote groene recreatieve zone van het Stuivenbergplein beheerst de observaties in de wijk. 59 kinderen speelden op de straten (slechts 11,5% van de observaties in de wijk), 454 kinderen speelden in de pleinzones.

Kinderen spelen op 14 van de 15 zones. Daarmee is Stuivenberg de wijk die het meest 'volledig' wordt bespeeld.

Op het Stuivenbergplein zelf spelen 388 kinderen (3-17 jaar). Dat is 75% van het totaal aantal geobserveerde kinderen in de wijk. Het plein is onderverdeeld in verschillende zones. Er speelden

- 95 kinderen in het park (zone ST29)
- 57 kinderen in de avontuurlijke zone (zone ST30)
- 100 kinderen op het speelterrein (zone ST31)
- 27 kinderen in de basketzone (zone ST32)
- 98 kinderen in de voetbalzone (zone ST33)
- 11 kinderen op het pannaveldje (zone ST34)

Het plein kan opgedeeld worden in twee soorten zones. Ruim een derde van de kinderen speelt in sportzones; de overige twee derden in de groene zone van park en speelplein.

- In de sportzones (zone ST32, ST33 en ST34) zien we zeer overwegend jongens: 119 jongens en 17 meisjes. Bijna de helft van de kinderen is 9 à 11 jaar oud; er spelen ook iets jongere en iets oudere kinderen. Er wordt ook echt gesport in deze zones: 78% van het spel is regelspel, en dan gaat het alleen om voetballen, basket en hockey. Op slechts enkele rondlopende of rondrijdende kinderen na, zijn ook de andere kinderen bij de sport betrokken: omdat ze toekijken of in afwachting staan babbelen aan de rand van het veld. Deze sportzones zijn zonder meer de meest '(mono)functionele' van alle zones in de wijken.

- In de groene recreatieve zones (zone ST29, ST30 en ST31) spelen vooral de 6- tot 8-jarigen, al zijn er ook veel kinderen van 9 tot 11 en van 3 tot 5. De genderbalans is hier relatief in evenwicht; er spelen 136 jongens en 116 meisjes. Er is in deze zones vooral sociaal spel (een derde van het spel in deze zones) en explorierend bewegen (een vierde van het spel).

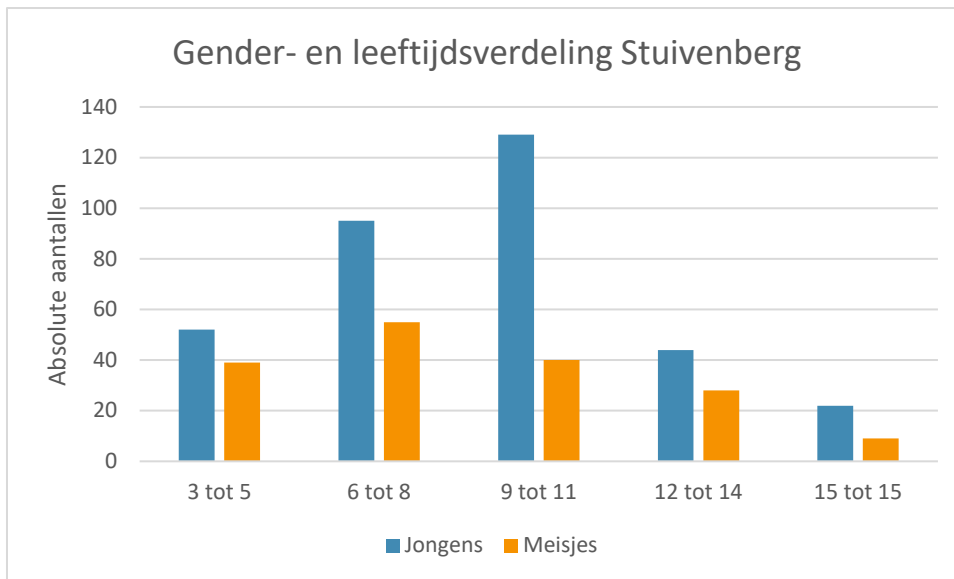
Kinderen spelen in de wijk ook op andere plekken dan op het Stuivenbergplein zelf.

- Op de straten rondom de appartementen spelen 36 kinderen. Op de andere straten in de wijk spelen wel kinderen, maar in minder grote getale.
- Op het middelste grasveld tussen de appartementsblokken (zone ST24) spelen 42 kinderen, vooral jongere kinderen (8 jaar of jonger): ze voetballen op het gras, proberen elkaar met een bal aan te schieten, dansen op een podiumpje, klimmen op de bankjes, babbelen, spelen met poppen.
- 15 kinderen spelen op het stenige buurtpleintje aan de Korte Scholierenstraat (zone ST26). Er is divers straatspel (wachten, wat rondfietsen en elkaar aanrijden, de bal gooien, chips eten, rondrennen ...). Dit pleintje was in 2008 zeer druk bespeeld; nu is dat niet langer het geval.

92 kinderen spelen in deze wijk in georganiseerd verband. Ook hier is een genderonevenwicht: 59 jongens en 33 meisjes. Dat is bijna volledig toe te schrijven aan het onevenwicht in de leeftijd 9 tot 11 jaar: 28 jongens, 6 meisjes. Een derde van het spel in georganiseerd verband is regelspel: wanneer dit sport is (voetbal, hockey) verdwijnen de meisjes hier uit beeld.

Uit de grafiek met de gender- en leeftijdsverdeling blijkt hoezeer vooral jongens van 6 tot 8 en zeker van 9 tot 11 het spelen in de wijk domineren. Meisjes van 9 tot 11 zijn hier opvallend afwezig (129 jongens tegenover 40 meisjes).

Vergelijking met 2008

Het speelterrein op het Stuivenbergplein is sedert 2008 vernieuwd. Het is nu groter en is onder meer door zandheuvelds een stuk avontuurlijker geworden. Het speelplein is binnen het plein verschoven naar het oosten van het park, en het is nu meer dan voordien in het park en de paden daarin geïntegreerd.

In vergelijking met 2008 valt op dat het belang van het Stuivenbergplein nog is toegenomen. Er zijn nu nog meer kinderen geteld op het plein dan toen, ook al werd het toen al door veel kinderen erg druk gevonden. De verhouding tussen sportzone en groene zone blijft ongeveer gelijk; er spelen nu net iets meer kinderen op de sportzone. Op het formele speelterrein waren meisjes in 2008 nog sterk in de meerderheid. Nu zijn de jongens ook op het speelplein in de meerderheid.

Het grasveld tussen de middelste appartementsblokken was ook in 2008 een druk bespeelde zone. Het buurtpleintje in het zuiden van de wijk trok in 2008 nog 60 kinderen; nu zijn dat er nog maar 15.

6.3 Predikherenvelden

Een groepje van een tiental kinderen zit op het centrale (speel)plein in de wijk als ik aankom. Een uur later, als de observatieronde is afgelopen, zijn de meesten er nog steeds. Ze hebben een paar go-carts en een aanhangwagen, en op het plein slingeren nog een step, een skateboard en twee ballen rond. Een flesje water keilen ze hoog in de lucht en door de basketbalring op het plein. Ze wijzen naar iets in de boom en gaan erover vertellen aan de oudere man op het bankje, die samen met twee jonge kinderen naar het speelplein is gekomen. Als ze uitgespeeld zijn, verzamelen ze hun boeltje en vertrekken op de go-carts en de aanhangwagen naar huis. Een paar dagen later zie ik hen terug: zelfde tijd, zelfde plaats, zelfde kinderen.

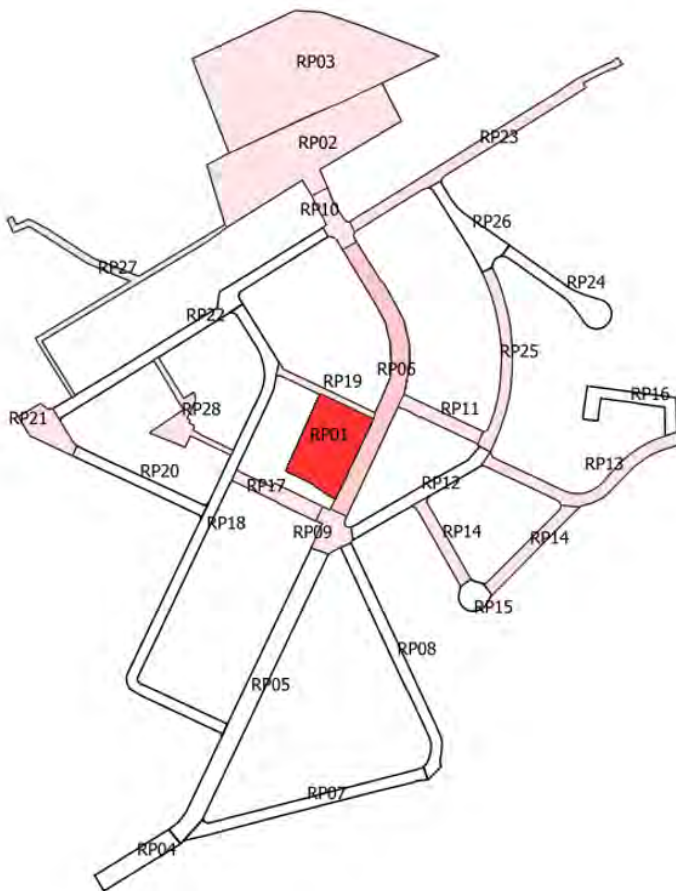

De wijk Predikherenvelden in Rumst is een rustige, wat afgezonderde verkaveling in de deelgemeente Reet, met veel groen en met open of halfopen bebouwing met voor- en achtertuinen. Centraal in de wijk ligt een ruim plein met speeltuin en omliggende voorzieningen.

Er werden 118 spelende kinderen geobserveerd in de wijk. De speelindex van de wijk Predikherenvelden bedraagt 0,74 zonder georganiseerd spel, en stijgt nog behoorlijk wanneer spelen in georganiseerd verband wordt meegerekend: dan bedraagt de index 0,88.

Predikherenvelden is de wijk met veruit de grootste oppervlakte van de zeven wijken, maar ook met het op één na laagste aantal jonge inwoners: er wonen 125 kinderen tussen 3 en 14 jaar. De wijk telt vooral iets oudere kinderen. Er spelen heel veel kinderen van 9 tot 11 jaar: zij maken de helft van alle spelende kinderen uit. Predikherenvelden is de enige wijk met een genderscore boven de 50: er spelen net iets méér meisjes dan te verwachten volgens de jongens-meisjesverdeling bij de inwoners (genderscore van 52,14).

Waar wordt er wel en niet gespeeld?

Er werden spelende kinderen geobserveerd in 16 van de 28 zones. In de pleinzones werden 93 spelende kinderen geobserveerd (waarvan 73 op het centrale plein), op de straten 25. Zowel in de pleinzones als in de straten zijn de middengroepen van 6 tot 11 jaar duidelijk oververtegenwoordigd.

Het grote, centrale speelterrein in de wijk (zone RP01) is goed voor 73 van de 118 geobserveerde kinderen (62%) en is dus bijzonder dominant in de wijk. Dat de wijk zo goed scoort, is aan dit plein te danken. Het plein is ingericht met een grasveld, een basketbalveld en een speelplein met klimtoestel en glijbaan, diverse schommels en een kabelbaan. Opzij van het speelpleintje staan een aantal bankjes, en er is een petanquebaan. De verschillende speeltoestellen, bankjes en zones in het plein worden allemaal gebruikt.

In het noordelijke stuk van de Rozenlaan (zone RP06) werden 12 kinderen geobserveerd. Dit is het deel van de straat dat grenst aan het centrale plein, en de meeste observaties werden ook ter hoogte van dit plein gedaan.

De overige observaties zijn zeer verspreid over de wijk. De andere zones met meer dan een handvol kinderen waren de zone bij het jeugdwerklokaal (zone RP28) met 8 kinderen, en het straatpleintje op de hoek van de Azalealaan (zone RP21) en het bos (zone RP27), telkens met 5 kinderen.

Er is in de wijk vooral sociaal spel (37 kinderen) en explorerend bewegen (36 kinderen) te zien; de dominantie van het centrale plein is daarbij duidelijk. Er wordt in deze wijk veel 'op wiel'tjes' gespeeld: fietsen, go-cart, step ...

Overige vaststellingen

Predikherenvelden is de wijk waar het aandeel zich (louter) verplaatsende kinderen het kleinst was: slechts 14,49% van alle geobserveerde kinderen in de wijk waren onderweg zonder te spelen. Er werden wel veel volwassenen gezien die zich per fiets doorheen de wijk verplaatsten.

De vergelijking met 2008 toont voor Predikherenvelden frappante verschillen. In 2008 had deze wijk de laagste speelindex. Die is nu verdubbeld, van 0,38 naar 0,74; zelfs 0,88 met georganiseerd spelen meegerekend. In 2008 werd geen spel in georganiseerd verband geobserveerd.

Ook in 2008 was het centrale plein de speelplek bij uitstek in de wijk; maar toen speelden er slechts 12 kinderen. Nu waren dat er 73, terwijl het inwonersaantal in de wijk vrijwel gelijk bleef. Hoewel de inrichting van het plein sindsdien is vernieuwd – er zijn nieuwe speeltoestellen – was het plein toen ook al op een gelijkaardige manier aangelegd en lag het vanzelfsprekend net zo centraal in de wijk, omgeven door diverse voorzieningen. Het overige spel in de wijk was in 2008 zeer verspreid.

6.4 Terhagen

De wijk Terhagen is een klassieke tuinvijk, onderdeel van een kleine kern langs de Rupel. Er zijn vooral eengezinswoningen en enkele appartementsblokken. In het westen van de wijk ligt een park, in het oosten een speelterrein, een sporthal en enkele voorzieningen.

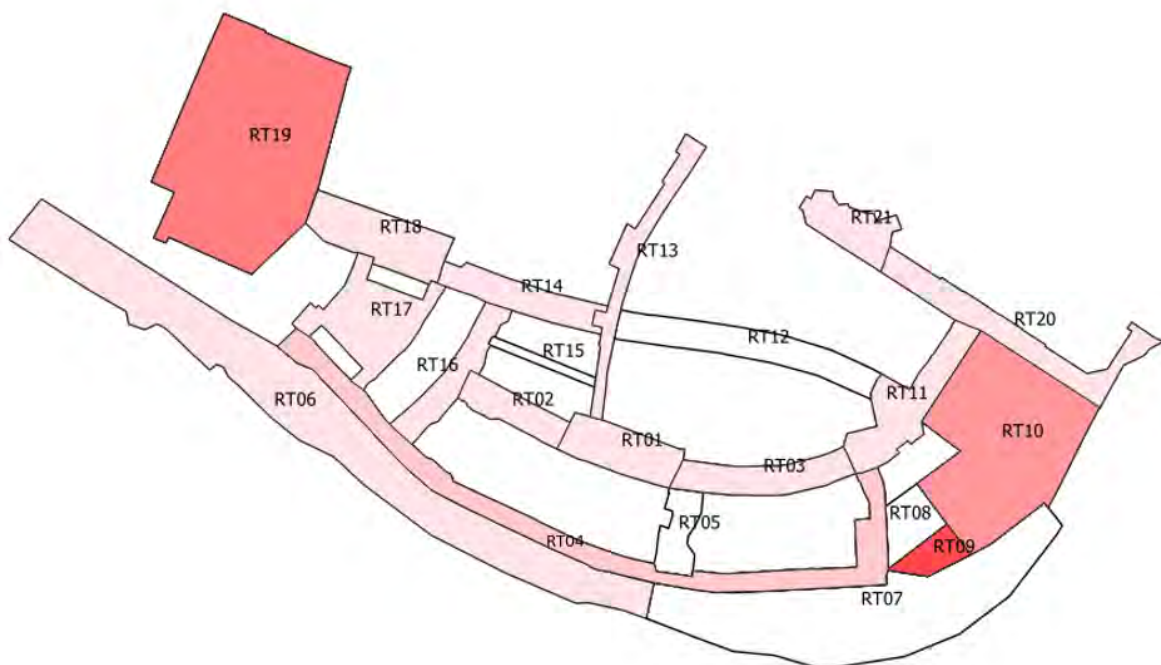
De speelindex van de wijk Terhagen bedraagt 0,67, en stijgt bijzonder fors wanneer het spel in georganiseerd verband wordt meegerekend: dan bedraagt hij 1,20.

In Terhagen wonen 171 kinderen tussen 3 en 14 jaar. Er wonen iets meer kinderen uit de middencategorieën (6 tot 11 jaar), en zij spelen ook het vaakst buiten. De genderscore in deze wijk bedraagt 49,39: er spelen evenveel meisjes in de wijk als te verwachten. Die goede score

is evenwel te danken aan het zeer sterk aanwezige georganiseerde spel in de wijk. In de groep 9- tot 11-jarigen zijn er bijzonder weinig buiten spelende meisjes (50 jongens, 13 meisjes).

De grote zichtbaarheid van sportkampjes en jeugdwerk verdient in deze wijk extra aandacht. Van de 205 spelende kinderen waren er 91 kinderen in georganiseerd verband aan het spelen: dat is maar liefst 44%, het hoogste aandeel bij de zeven wijken. Al deze kinderen waren van lagerschoolleeftijd. Indien we alleen naar het georganiseerde spelen kijken, zien we méér meisjes dan jongens bij de jongste leeftijden (3 tot 8 jaar), maar minder meisjes in de leeftijd van 9 tot 11 (20 jongens, 6 meisjes). Kijken we alleen naar de kinderen die níét in georganiseerd verband spelen, dan zien we hier grote verschillen tussen jongens en meisjes in de middengroepen: 27 versus 11 bij 6 tot 8 jaar, en 30 versus 7 bij de 9- tot 11-jarigen.²⁹

Waar wordt er wel en niet gespeeld?

Er werden kinderen geobserveerd in 16 van de 21 zones: het spel is in de wijk dus zeer gespreid. We telden in de wijk 205 spelende kinderen: 157 in de pleinzones (vnl. speelruimte, sportzone, park) en 48 in de straten.

Het speelplein in het oosten van de wijk, dat grenst aan de sporthal en de sportvelden, is de drukst bespeelde zone in Terhagen (zone RT09). Met 68 van de 205 geobserveerde kinderen speelt één derde van de kinderen in de wijk op deze ene zone. Het speelplein trekt zeer overwegend de jongste kinderen (van 3 tot 8 jaar) aan; oudere kinderen zijn er weinig te zien. 33 kinderen, dus bijna de helft van de kinderen op het speelplein, spelen in georganiseerd

²⁹ Merk bij deze cijfers wel op dat in Terhagen slechts 41% van de jonge inwoners meisjes zijn.

verband. Op het speelplein domineren, vanzelfsprekend, de types explorerend en (in mindere mate) herhalend bewegen.

31 kinderen spelen op de daarnaast gelegen sportzone (zone RT10). 19 van hen deden dat in georganiseerd verband. Er zijn kinderen van allerlei leeftijden te zien. De sportzone ligt naast de sporthal en omvat een verhard plein, fitnessstoestellen, een voetbalpleintje en een paar tennisvelden. Er is ook een echt voetbalveld waar geen kinderen werden gezien. Regelspel is in deze sportzone dominant. Er zijn meer jongens dan meisjes (20 tegenover 11), maar dankzij het georganiseerd spelen is dit geen exclusieve jongenszone.

Aan de westzijde van de wijk ligt een park, dat de kinderen uit de wijk 'het bospark' noemen (zone RT19). 48 kinderen speelden in dit park. 39 van hen deden dat in georganiseerd verband. Hier zien we – in tegenstelling tot op het speelplein – veel meer oudere kinderen, vanaf 9 jaar; er zijn nauwelijks kinderen jonger dan 8. Hier gaat het dus wel overwegend om kinderen die in georganiseerd verband spelen.

In de meest bespeelde zones, het speelplein en het park, houden jongens en meisjes elkaar in evenwicht. Voor het speelplein geldt dat ook wanneer we het georganiseerd spelen negeren; in het park (waar nog weinig kinderen spelen zonder jeugdwerk of sportkampjes) zijn er dan 8 jongens en 1 meisje.

16 kinderen speelden op de straat langs de dijk (zone RT04, Populierenlaan). Dit is veruit de meest bespeelde straat.

In het straatpleintje aan de Oude Baan (RT21), waar wat groen en een bushokje is, zagen we 6 kinderen.

Op de grasveldjes aan het kerkhof (zone RT18) speelden 5 kinderen. Deze veldjes maken de verbinding tussen de appartementsblokken (en eigenlijk de rest van de wijk) en het park.

Overige vaststellingen

Opvallend is dat in deze wijk het vaakst regelspel wordt gespeeld (61 op 205 spelende kinderen), meer dan sociaal spel (50) en dan explorerend (45) en herhaald (37) bewegen. Dat er zoveel regelspel is, is volledig op het conto te schrijven van het spel in de sportzone (zowel voetballen als georganiseerde groepsspelletjes) en van het spel in het park (vooral georganiseerde groepsspellen, en enkele meer individueel voetballende kinderen).

In de wijk zijn weinig kinderen gezien die zich louter verplaatsten zonder te spelen: 17,34% van alle geobserveerde kinderen in de wijk waren onderweg. De dijk langs de Rupel in Terhagen is een druk gebruikte recreatieve fietsas, maar die wordt vooral door volwassenen gebruikt.

De vergelijking met 2008 levert voor Terhagen een tamelijk gelijkaardig beeld op. Er spelen in 2019 iets minder kinderen in de wijk dan in 2008 wanneer het om individuele kinderen gaat (speelindex van 0,71 naar 0,67), maar de index is toch behoorlijk achteruitgegaan wanneer het georganiseerd spelen wordt meegerekend: van een index van 1,72 naar 1,20. Wel blijven jeugdwerk en sportkampjes bijzonder zichtbaar in de wijk.

Het speelplein in het oosten (toen 111 kinderen) en het park in het westen van de wijk (toen 73 kinderen) waren ook in 2008 al de belangrijkste speelplekken. De toestellen op het speelplein zijn sindsdien vernieuwd en de uitrusting is uitgebreid (een groter combinatietoestel, een nestschommel). Op beide plekken werden, zowel in 2008 als in 2019, meer kinderen in georganiseerd verband gezien dan individueel spelende kinderen.

Op de dijkzone (jaagpad met grashellingen) werden in 2008 geen kinderen gezien; in 2019 slechts twee.

Er is wel een duidelijke verschuiving rondom de sporthal. In 2008 speelden 30 kinderen op de parking die grenst aan het speelplein en de sportzone. Daar werd nu geen enkel kind gezien. De skateramp die hier in 2008 nog was, is intussen verdwenen. De sportzone daarentegen is nu een belangrijke speelplek geworden, weliswaar vooral dankzij de sportkampjes die plaatsvonden in en rond de sporthal.

Kinderen aan het woord

Wij konden in basisschool De Wingerd praten met een groepje van acht kinderen uit het vijfde en zesde leerjaar die in het projectgebied wonen.

Voor de bevraagde kinderen uit deze wijk is (kunnen) buitenspelen duidelijk iets vanzelfsprekends. Ze zeggen regelmatig buiten te gaan, spreken daarvoor met elkaar af, noemen veel plekken op, en alle kinderen vinden hun buurt ook heel geschikt om buiten te spelen.

- 'Ik vind dat gewoon leuk, het is niet te groot ook, ik vind dat niet meer leuk als het te groot is.'
- 'Het is hier ook veel rustiger als je wil buiten spelen'.

- 'Ik vind het leuk om in deze buurt te spelen want ik heb veel vrienden die wonen in het gebied waar ik mag spelen', zegt een jongen die niet ver van huis mag.
- Vooral bij de sporthal zijn er veel kinderen, en daar kan je de kinderen ook leren kennen. 'Zoals ik had L. leren kennen en dat is nu mijn vriendin, en dan zien wij elkaar elk jaar in de zomer weer in de speeltuin.' *'Niet tijdens een zomerkampje of zo, maar gewoon zo?'* 'Nee, gewoon naar de sporthal gaan. Buiten.'

Deze wat oudere kinderen spelen ook liever in de buurt dan in de tuin, ook al heeft bijna iedereen een tuin waarin je kan spelen. 'In een tuin kan je echt niets doen', 'je wordt het heel snel beu om achter opgesloten hekjes te zitten, buiten kan je overal gaan, daar ben je meer vrij en heb je niet je mama die heel de tijd aan je kop zit te zeuren.' 'Als je buiten speelt kan je meer vrienden gaan halen', 'helemaal alleen is een beetje saai.'

Ook de straat wordt vaak genoemd als speelplek: ze spelen er tikkertje, fantasiespel, beyblade of gaan gewoon wat rondfietsen. 'Ik speel hier, dicht bij huis, daar wonen ook vrienden van mij, en dat is waar ik meestal tikkertje speel. Of soms op de dijk.'

Op het voetbalveld werden geen kinderen geobserveerd, maar de bevroegde kinderen uit de wijk duiden het wel meteen aan als speelplek waar ze wel eens informeel gaan voetballen. 'Daar komen er altijd van het vijfde. Vooral jongens: hier op het speelplein zijn er meisjes en jongens, hier op het voetbalveld meer jongens.'

Het struikgewas aan de oevers van de Rupel is 'gezellig' maar het is duidelijk geen speelplek omdat de sterk aflopende oever gevaarlijk is; daarover zijn de kinderen het allemaal eens. 'Nee, nee, dat is zo water en dat gaat zo naar beneden. Ik ben altijd bang dat ik naar beneden ga gaan. Daarom blijf ik altijd aan de andere kant.'

Het gras op de dijk geeft wel tijdelijke speelkansen die de kinderen zich goed herinneren: 'Soms in de zomer, hier [grasdijk ter hoogte van de appartementsblokken], dan komen die maaien en dan heb je zo van die rollen van hooi of zo' 'en dat is keileuk, ja!!' 'Dat is keileuk, dan springen wij daarop.' 'Dan gaan wij daarop. Ik denk niet dat dat mag, maar dat is keileuk.'

Er zijn in de wijk duidelijk diverse speelplekken met elk eigen mogelijkheden. Waar kinderen spelen hangt af van wat ze willen spelen of met wie ze spelen. Niet iedereen in de wijk heeft een even grote actieradius en andere kinderen passen zich daaraan aan. 'Ik speel vooral dicht bij huis als het niet zo goed weer is, en anders ga ik ook naar de sporthal. Ik heb ook een vriendin die dicht bij mij woont, en zij mag daar alleen naartoe om te gaan dansen en omdat haar oma daar woont. Maar zij mag anders niet zo ver, dus dan speel ik ook liever dicht bij huis.'

Daarom vragen sommige kinderen naar een meer centrale speelplek. 'Ik weet niet of dat gaat, want er is niet zoveel ruimte in Terhagen, maar of er een derde speeltuin kan komen. Zo midden in Terhagen.'

'Ik speel soms ook voor mijn deur, want ik mag soms niet ver gaan, en dan moet ik ook op mijn broer letten en dan speel ik gewoon voor de deur, of ga ik naar het bospark [dicht bij haar huis]. Ik ga meestal naar de sporthal met vriendinnen.'

Behalve dat sommige kinderen zeggen weinig buiten te mogen spelen, is de grootste beperking voor kinderen in de wijk dat zij niet altijd een heel grote actieradius hebben. De Kardinaal Cardijnstraat is voor sommige kinderen van het vijfde en zesde leerjaar nog een barrière waar ze niet alleen over mogen. Aan de overkant van deze straat, net buiten het projectgebied, liggen nog een klein speelpleintje waar sommige kinderen vroeger soms naartoe gingen, en een groot natuurgebied (vroegere kleiputten) waar enkelen wel eens gaan wandelen of fietsen.

Bij de drempels om buiten te gaan spelen noemen kinderen voorts eerst huiswerk moeten maken of studeren, en veeleer triviale redenen zoals het te koude of te warme weer. Er is weinig autoverkeer in de wijk, en ook sociale onveiligheid wordt niet veel genoemd als een beperking voor het buiten spelen. Er is alleen een paar keer sprake van een buurtbewoner die vaak kinderen tracht weg te sturen.

'Maar er komt dan altijd een meneer en die zegt dat dat niet mag [spelen op de oevers van de dijk, toen daar gras gemaaid was].' 'Ja, een meneer in de appartementen, die zegt altijd dat dat niet mag, die vond dat frustrerend dat wij daar spelen.' Deze man staat bij de kinderen bekend als iemand die altijd roept dat ze op het speelplein moeten gaan spelen. 'Er is daar een berg aan de dijk waar je van af kan lopen of glijden. En die zit dan in zijn appartement en zegt dan altijd, hé, dáár is het speelplein, ga daar spelen. Maar wij doen dat niet, wij blijven daar en dan is die keigefrustreerd en zegt, 'ik ga de politie bellen hé.'

6.5 Burcht

De wijk Burcht is een kleine dorpskern in de gemeente Zwijndrecht, met oudere doorgangsstraten en een recente wooninbreiding waarin ook een centraal speelterrein en een aantal voorzieningen liggen.

De speelindex van de wijk Burcht bedraagt 0,57 zonder georganiseerd spel, en stijgt behoorlijk fors wanneer spelen in georganiseerd verband wordt meegerekend: dan bedraagt de index 0,87. De speelindex is er sinds 2008 met ongeveer 0,10 op achteruitgegaan, zowel inclusief als exclusief het georganiseerd spelen.

Burcht is de wijk met het kleinste aantal inwoners: er wonen 116 kinderen tussen 3 en 14 jaar, ongeveer gelijk verdeeld onder de leeftijdscategorieën. We zien in Burcht wel opvallend meer jonge kinderen *spelen*. Er spelen net iets minder meisjes dan te verwachten volgens de inwonersverdeling, maar niet veel minder (genderscore van 46,66).

18% van de geobserveerde kinderen in deze wijk waren louter onderweg (niet aan het spelen): dat is weinig. Burcht is eerder een verblijfs- dan een doorgangswijk.

Waar wordt er wel en niet gespeeld?

Er werd spel geobserveerd in 9 van de 23 zones. Op heel wat plekken in de wijk zagen we dus geen kinderen. 90 kinderen spelen op de pleinzones (hier is dat quasi alleen speelruimte), 26 in de straten.

Veruit de meest bespeelde zone is het zeer centrale speelterrein in de wijk (zone ZB13), dicht bij de overige voorzieningen zoals de kinderopvang en de bibliotheek. Maar liefst 76 van de 116 kinderen die we in de wijk zagen spelen, speelden hier: dat is 65%. Daarmee is het over alle wijken heen de meest dominante zone: geen enkele andere zone neemt op zijn eentje zo'n groot aandeel van alle spelende kinderen in een wijk in beslag. Op zes kinderen na gaat het hier bovendien allemaal om kinderen tussen 3 en 8 jaar. Het speelterrein is dan ook duidelijk op jonge kinderen gericht. Het spel gebeurt vooral op de speeltoestellen (klimmen, schommelen) en in het zand. Explorierend bewegen is het dominante speltype: in deze zone, maar ook in de wijk in het algemeen.

35 van de 76 kinderen op het centrale speelpleintje waren daar in georganiseerd verband; daarbij was één groep van 20 kleuters aan wie eerst een boekje werd voorgelezen (genoteerd als receptief spel), waarna ze op de speeltoestellen gingen spelen (niet in de tellingen opgenomen). Er waren ook activiteiten van de Pretcamionet.

Op het andere speelterrein (zone ZB19), een ouderwets speelterrein voor wat oudere kinderen aan de rand van de wijk en dicht bij de Schelde, zagen we 12 kinderen van diverse leeftijden, maar geen kleuters. Het speelplein ligt op de fietsroute langs de Schelde en enkele kinderen speelden hier passagespel: even spelen en dan weer verder onderweg.

We zagen ook 12 kinderen, allemaal boven 9 jaar, in de Dorpstraat (ZB17), die de noordelijke zijde van de wijk afboordt en die de aansluiting naar de E17 maakt. Het gaat vooral om praten op de stoep en fietsen op de straat.

De overige observaties zijn eerder verspreid; wel zijn er nog zes kinderen in het woonerf van zone ZB09. Toch is het – net als in 2008 – niet zo dat er in het verkeersluwe binnengebied, met woonerfachtige inrichting en doodlopende straten, meer gespeeld wordt dan in de andere, meer klassieke straten.

Overige vaststellingen

Het is merkwaardig hoe de kinderen die in Burcht *wonen* bijna evenwichtig zijn verspreid over de leeftijdscategorieën, terwijl de kinderen die er *spelen* heel overwegend de jongste kinderen zijn: maar liefst 80% van de spelende kinderen is 3 tot 8 jaar oud. De oudere kinderen zijn in deze wijk bijna onzichtbaar.

Vergeleken met 2008 is het spel in deze wijk van aanzien veranderd. De spelindex is er in beperkte mate achteruitgegaan, maar het spel is in de wijk aanzienlijk verschoven. In 2008 was de drukst bespeelde zone het oudere speelplein aan de rand van de wijk (ZB19), dicht bij de Scheldeoevers (18 kinderen). In de aangrenzende groene zone (ZB20) werd een jeugdwerkgroep van 25 kinderen geobserveerd (maar geen individuele kinderen); in 2019 zagen wij daar niemand. Ook op het plein bij de kerk (ZB23) werden toen 11 kinderen gezien; in 2019 telden wij er geen kinderen. Het nu zo dominante centrale speelpleintje trok toen

slechts 9 kinderen aan; in 2019 waren dat er 76. Het speelpleintje is sinds 2008 wel heringericht en biedt een pak meer speelmogelijkheden.

6.6 't Foort

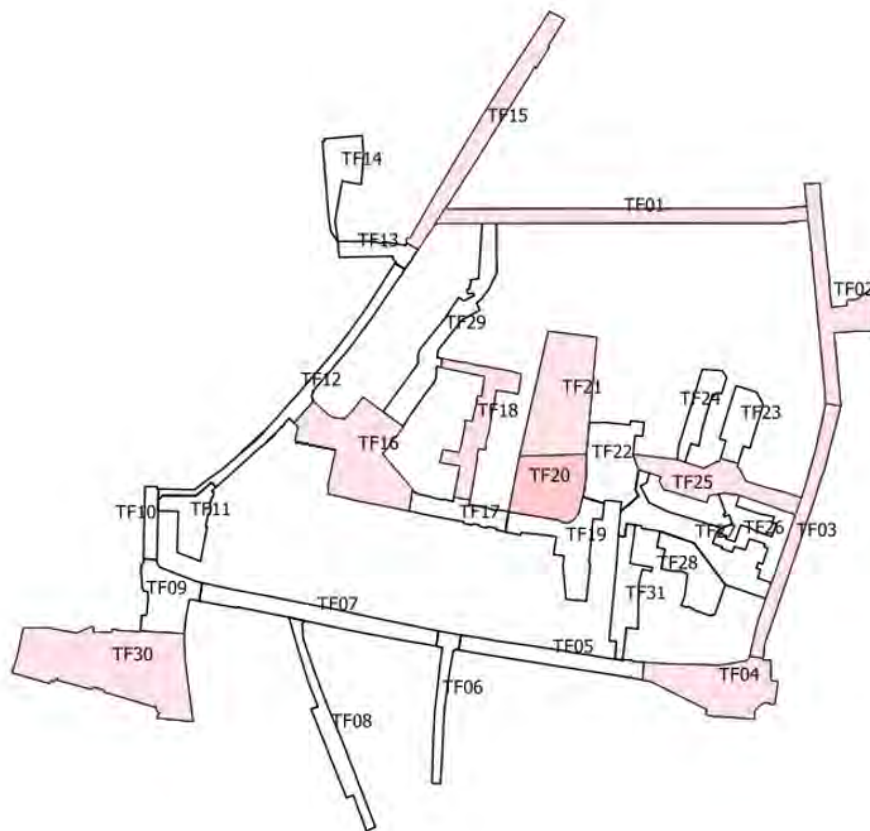
't Foort is een verstedelijkte wijk in het centrum van Temse. De kern van de wijk is een inbreidingszone met als woonerf ingerichte straten, met daarrond oudere straten met rijhuizen. De meeste kinderen wonen in deze straten met rijhuizen aan de rand van het projectgebied: in de inbreiding centraal in de wijk wonen weinig kinderen.

De speelindex van de wijk 't Foort is de laagste van alle wijken. Hij bedraagt amper 0,16. Dat is een zeer sterke daling vergeleken met de ook al zwakke score van 0,41 in 2008. Ook in 1983 werd deze wijk al geobserveerd en toen scoorde 't Foort veruit het laagst van alle wijken.

Er is in de wijk geen spel in georganiseerd verband geobserveerd. We zagen op tien observatierondes slechts 42 kinderen spelen in de wijk. Weliswaar zagen we meer kinderen: 't Foort kenmerkt zich niet alleen door zijn lage speelindex, het is ook de wijk waar het hoogste aandeel kinderen 'louter onderweg' werd geobserveerd. 62% van de geobserveerde kinderen in de wijk waren niet aan het spelen, maar stapten of reden ergens naartoe.

In 't Foort wonen vrij veel kinderen: er zijn 212 kinderen tussen 3 en 14 jaar, overwegend in de straten met rijhuizen, heel wat minder in het inbreidingsgebied. Ze zijn evenredig verdeeld over de leeftijdscategorieën. Die verschillende leeftijden spelen ook allemaal (weliswaar zeer weinig) buiten, zij het met een zeker overwicht van de 9- tot 11-jarigen. Er spelen iets minder meisjes dan te verwachten volgens de inwonersverdeling, maar niet veel minder (genderscore van 44,64).

Waar wordt er wel en niet gespeeld?

Er werden op 11 van de 31 zones kinderen geobserveerd. Er zijn, niet verrassend, heel wat plekken waar we geen kinderen zagen, maar gezien het kleine aantal spelende kinderen in de wijk, is het spelen toch nog behoorlijk gespreid. Al kan dit natuurlijk ook wijzen op een duidelijk gebrek aan een centrale plek in de wijk. 't Foort is ook de wijk waar de groepjes kinderen het kleinst zijn.

Er werden 24 kinderen op 'pleinzones' geobserveerd (speelruimte, groene zones, pleinen), en 18 op straten en stoepen. Er werden wel meer observaties gedaan op de straten dan in de pleinzones, maar op straat gaat het enkel om kinderen op hun eentje of per twee.

Op het wat afgeleefde, veeleer kleine speelterreintje (TF20) midden in de inbreidingszone werden 11 kinderen aangetroffen (26% van alle spelende kinderen). Het zijn eerder oudere kinderen, vooral tussen 9 en 14 jaar. Het speelpleintje, van waaruit je het aanliggende bosje kan inlopen, staat bij de kinderen uit de wijk bekend als het Daccapark. Er zijn twee goaltjes, een wipstoestel en een schommel. Op die meest bespeelde plek werden slechts drie observaties gedaan: twee jongens die

voetballen terwijl een zusje toekijkt; een groepje van 5 tieners dat verstoppertje speelt; en drie kinderen die babbelen op een bankje.

In het bosje naast het speelpleintje (TF21) werden alleen oudere kinderen (9 kinderen, 12 tot 17 jaar) geteld: een groepje dat stoer staat te doen rond een moto, en een babbelend groepje.

In de Boodtsstraat (TF01) zagen we 6 kinderen, die vooral babbelden en rondkeken. In een aantal andere straten werden ook kinderen gezien, maar meer verspreid.

Overige vaststellingen

Vergeleken met 2008 is het spelen niet alleen sterk achteruitgegaan (meer dan gehalveerd): het is ook in de wijk verschoven. Het centrale Daccaparkje was in 2008 ook bij de meest bespeelde zones (13 kinderen), maar op het buurtpleintje (zone TF16) Vlietdam werden toen 26 kinderen geobserveerd, nu slechts 1. Dit pleintje is een grote verharde open ruimte zonder speelaanleidingen.

Kinderen aan het woord

In de wijk 't Foort konden wij in de Sint-Amelbergaschool praten met een groepje van 12 kinderen (5^e en 6^e leerjaar) die in het projectgebied wonen.

Algemeen is er bij de bevroegde kinderen het idee dat er niets te doen is in de wijk.

Wat als je ouders zeggen, ga maar buitenspelen? 'Ik zeg meestal neen, want er is bijna niets te doen om buiten te spelen.' 'Er is niet echt veel te doen.' 'Jawel, voetbal, maar niet in mijn wijk'. Veel kinderen geven inderdaad aan dat ze soms buiten de wijk spelen, onder meer bij een voetbalveld op wandelafstand, of dat ze gewoon heel weinig buiten spelen. Opmerkelijk genoeg geeft slechts één kind aan graag in de wijk te wonen; de meesten twijfelen daarover.

De drempels die genoemd worden om buiten te spelen zijn zowel de auto's in de straten aan de rand van de wijk, als de sociale onveiligheid. *'Daar was een mevrouw die leek op een heks en die was altijd aan het schelden en aan het roepen op ons, 'ga weg!'. Maar nu is ze weg en spelen we daar terug.'* Foto's van de bordjes 'Balspelen verboden', waarvan er een aantal in de wijk hangen, worden meteen herkend. Kinderen zeggen dat ze het jammer en raar vinden dat er zoveel bordjes hangen, maar zeggen dat ze zich er weinig van aantrekken. *'Wij lezen dat niet eens. Wat gaat er gebeuren, gaat de politie komen, de FBI? Die komen niet.'*

Meer in het algemeen verzekeren de kinderen ons dat we meer kinderen hadden zien spelen als we drie of vier jaar geleden waren komen kijken in de wijk. Dat heeft een duidelijke reden.

Vele kinderen geven aan dat ze vroeger vaker op het centrale speelterreintje speelden, of dat ze er vroeger wél speelden, maar nu niet meer. Ze wijten dat aan Kosovaren die er dingen stuk

maken en commentaar hebben op kinderen. 'Maar vroeger hé, altijd waren we buiten. Dat was echt leuk. Maar nu niet meer.' 'Vroeger waren wij aan het klimmen in de bomen, maar nu als we dat doen, dan komen er Kosovaren en die zeggen, uit de boom, jong!' 'Vroeger ging ik naar het Daccapark. Maar nu ga ik daar niet meer naartoe. Dat is stom geworden, daar is niemand. Nu ga ik voetballen op het voetbalveld. Dat is wel ver.'

Hoe dan ook beschouwen de kinderen het centrale speelpleintje als de belangrijkste speelplek in de wijk. Ze hebben het spontaan meteen over deze plek en klagen dat de schommels er stuk zijn. Toch geven slechts vier kinderen deze plek aan als een van de twee speelplekken die zij het vaakst gebruiken. Maar bijna iedereen ging er vroeger wel spelen. Het speelpleintje, met het bosje ernaast, staat bij alle kinderen bekend als het Daccapark. De naam komt van de vroegere textielfabriek Dacca in een groot gebouw waarvan één zijde grenst aan het speelterrein; nu is het een exporuimte. De kinderen gebruiken de naam, maar weten niet waar hij vandaan komt.

De meeste kinderen mogen in grote delen van de wijk komen; het probleem is alleen dat er zo weinig interessante plekken zijn. 'Maar waar moeten we spelen? Het Daccapark is kapot.' De schommels op het speelplein zijn sinds enkele maanden kapot. 'Kosovaren maken alles kapot' en gooien fietsen en afval in het bos. 'Vroeger zaten wij elke dag in het Daccapark, en nu niet meer.' 'De politie is zelfs een keer gekomen, ze hadden vuur gemaakt. Ik zag een klein jongetje, die had een sigaret vast. Die is vier jaar, die had Red Bull vast!' Er zijn ook drugsdealers, zeggen de kinderen.

Kortom, de centrale plek in de wijk is voor veel kinderen een te mijden plek geworden. 'Toen de Daccapark kapot was ben ik niet meer naar buiten gegaan. Af en toe op woensdag en zaterdag ga ik naar KSV [het voetbalveld dat een behoorlijk stuk buiten de wijk ligt, en waar ook een grote jeugdwerksite met speelterrein is]. En op woensdag naar de bib [op enkele minuten lopen van de wijk].'

'Zijn er dan wel leuke plekken?' 'Nee!' 'Ja, KSV.' 'Dat is wel ver.' 'We moeten altijd ver.' 'Ik wil mijn schommel terug!'

6.7 Pieter Dierckxlaan

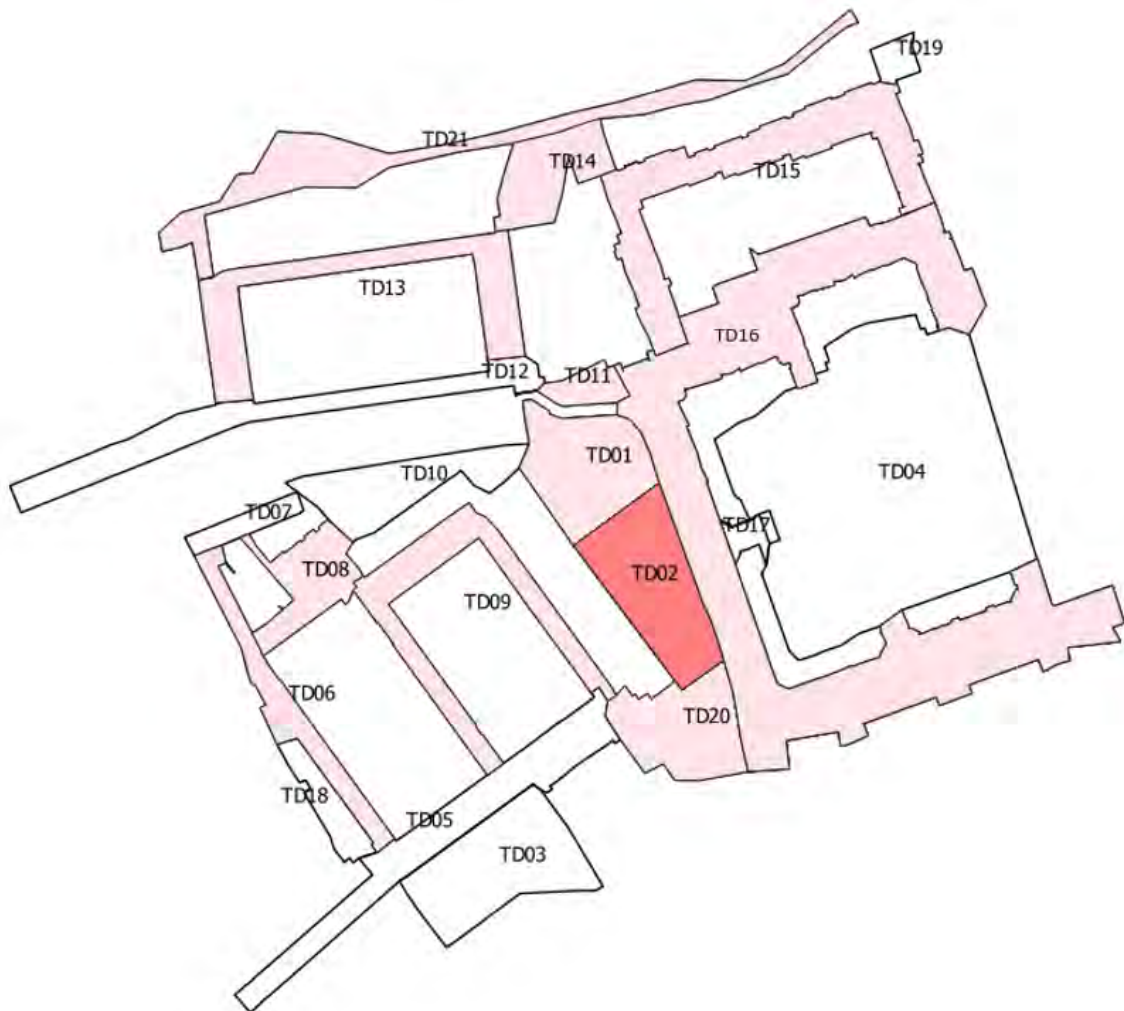
De wijk Pieter Dierckxlaan is een sociale woonwijk even buiten het centrum van Temse. Er zijn verschillende types bewoning: (halfopen) eengezinswoningen met tuin, en appartementsgebouwen. Er is veel groene ruimte en speelruimte in de wijk.

We zagen 98 kinderen buiten spelen in de wijk. De speelindex bedraagt 0,50. Er is in de wijk geen spel in georganiseerd verband geobserveerd. In de wijk wonen 185 kinderen tussen 3 en 14 jaar. Ze zijn vrij evenredig verdeeld over de leeftijdscategorieën, met een overwicht voor de 9- tot 11-jarigen, maar het zijn vooral de 6- tot 8-jarigen die er buiten spelen.

Dierckxlaan is de wijk met veruit de laagste genderscore. Met een genderscore van 26,23 spelen in de wijk uitzonderlijk weinig meisjes: 1 meisje voor 3 jongens.

In deze wijk zijn vrij veel kinderen onderweg zonder te spelen: 38,75% van alle geobserveerde kinderen.

Waar wordt er wel en niet gespeeld?

Er werden kinderen geobserveerd in 12 van de 21 zones. Er speelden 73 kinderen in de pleinzones (speel- en sportruimte, groene zones), en 25 op de straten.

De meest bespeelde zone is de centrale sportzone, met voetbal- en basketveld (TD02). Deze zone is zeer centraal gelegen in de wijk; heel wat verplaatsingen doorheen de wijk komen automatisch langs deze zone. De zone bestaat uit een basketbalplein en een voetbalveld, waarlangs een groepje bomen en bankjes staan; bij deze bomen gaat de sportzone over in het speelterrein in het noorden. De helft van de spelende kinderen werd op deze sportzone geobserveerd: 49 van de 98. De spelende kinderen komen uit alle leeftijden, met nadruk op de kinderen tussen 6 en 11 jaar. Eigen aan sportzones is dat daar vooral jongens spelen, en dat is hier niet anders: slechts 5 van de 49 kinderen in deze zone zijn meisjes. Dat in de sportzone zoveel kinderen – zeg maar: jongens – spelen, hangt nauw samen met de bijzonder lage genderscore in deze wijk.

Op te merken valt dat de genderverdeling in de rest van de wijk een stuk evenwichtiger is, maar toch een overwicht aan jongens blijft vertonen: 14 jongens en 10 meisjes in de andere pleinzones van de wijk, en 16 jongens en 9 meisjes op de straten.

Merkwaardig genoeg is in de sportzone het sociaal spel veruit dominant (24 kinderen, tegenover 11 kinderen die regelspel spelen): er wordt, vaak met de basketbal of voetbal in de hand, meer gebabbeld en rondgehangen dan echt gesport.

Het aangrenzende, nochtans grote en centraal gelegen speelterrein met heuvels, betonnen buizen en houten constructie (zone TD01) trekt slechts 7 kinderen aan. Aan de zuidkant van de zone ligt een ander speeltuintje met combinatietoestel en zandbak (TD20), dat net iets meer kinderen trekt.

In de wijk zijn verschillende groene zones (zone TD08, TD11, TD14, TD20, TD21): grasveldjes die soms wel en soms niet ook als speelzone zijn ingericht. Op de meeste daarvan waren ook kinderen aan het spelen, maar steeds slechts enkelen. Op het speelpleintje met speeltoestel in de Heymanslaan (zone TD18; foto rechts) zagen we niemand spelen.

Het spel in de straten is zeer verspreid. De Pieter Dierckxlaan is de meest bespeelde straat (zone TD16; 10 kinderen), maar het is ook de grootste straatzone. Op de straten worden vooral rondjes gereden op de fiets of andere voertuigen, maar eerder laagintensief.

Overige vaststellingen

In vergelijking met 2008 is de speelindex achteruitgegaan van 0,70 naar 0,50. Ook toen was de sportzone de meeste bespeelde zone, maar er waren toen ook vrij veel kinderen te zien op de omliggende speelpleinen. In de De Batslaan (zone TD15) werden toen nog 12 kinderen gezien, nu slechts 3. Het overige spel was voorts zeer verspreid. Ook in 2008 werd niemand gezien op het speelpleintje in zone TD18.

Ook al is de extreem onevenwichtige genderverhouding in deze wijk deels te verklaren door het succes van de sportzone, die overwegend jongens aantrekt, de vraag blijft waar de meisjes in deze wijk dan zijn. Ook op de straten zijn ze sterk in de minderheid.

6.8 Een toemaatje: Park Spoor Noord

Sinds het vorige onderzoek in 2008 is aan de rand van de wijk Seefhoek het stedelijke Park Spoor Noord aangelegd. Dit park bestaat uit verschillende onderdelen. Het deel dat aan de wijk Seefhoek grenst, bestaat voornamelijk uit sportvelden en grasvelden, met enkele kleinere parkings en een kleine speeltuin. Het is een zeer open terrein. Net achter een hoger gelegen fietsroute ligt nog een speelterrein. Iets verder van Seefhoek verwijderd, ligt een buurtsporthal, en via een onderdoorgang onder een viaduct is het westelijke deel van het park bereikbaar, met onder meer een groot speelterrein en een zomerbar. De meeste voorzieningen van Park Spoor Noord liggen dus buiten het geobserveerde deel dat grenst aan de wijk Seefhoek.

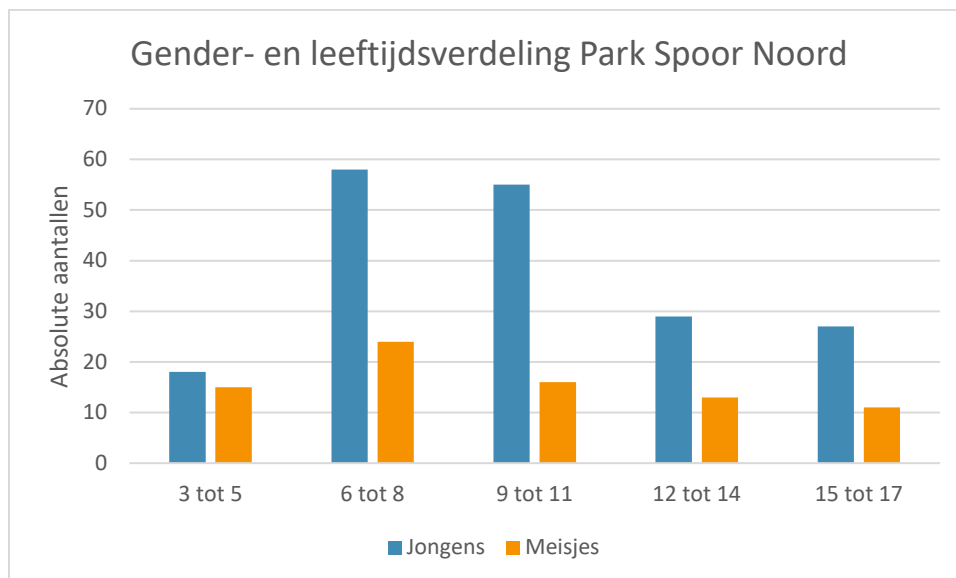

Hoewel we regelmatig kinderen vanuit de wijk richting het park zagen wandelen en de aanwezigheid van het nieuwe park zonder twijfel het spelen in de wijk beïnvloedt, is het totaal niet te achterhalen hoeveel kinderen die in het park aanwezig waren, in de wijk Seefhoek wonen. Wel weten we dat het Park, meer dan bijvoorbeeld het als 'nabijer' gevoelde Stuivenbergplein, het doel is van uitstapjes met de familie of met vrienden: kinderen kunnen er lang niet altijd zomaar zelfstandig heen. Het park is voor hen niet altijd goed bereikbaar door de drukke straten rond het park, zoals de Viséstraat. Ook al zijn of worden de straten rond het Park heraangelegd om een betere aansluiting tussen wijk en Park te voorzien, toch mogen kinderen er daarom nog niet zomaar naartoe. Voor een aantal kinderen uit de Seefhoek blijkt

het park toch te ver te liggen. Heel wat kinderen mogen er ook niet alleen naartoe, zelfs al zijn ze 11 jaar.³⁰

Wij observeerden enkel het deel van Park Spoor Noord dat het dichtst bij de wijk Seefhoek ligt en deelden het op in verschillende zones. Gedurende tien observatierondes in het park telden we 266 spelende kinderen. In 4 van de 19 zones werden geen kinderen geobserveerd.

In (dit deel van) Park Spoor Noord spelen opvallend veel jongens: 70% van de spelende kinderen zijn er jongens, 30% meisjes. Als we de 70 kinderen negeren die in georganiseerd verband spelen, tellen we zelfs 79% jongens: een wel bijzonder hoog aandeel. Behalve bij de kleuters is er bij alle leeftijden een zeer sterk onevenwicht tussen jongens en meisjes. Het overwicht van sportactiviteiten heeft hier duidelijk alles mee te maken. Sport wordt bovendien vaak in grotere groepen gespeeld. De vijf grootste groepen bij kinderen die niet in georganiseerd verband spelen, tellen 7 à 9 spelers, en telkens gaat het om onbegeleid sportende kinderen (voetbal, cricket) die uitsluitend uit jongens bestaan. Niet in deze gegevens opgenomen zijn de groepen meerderjarige jongeren die ook vaak cricket spelen of andere sporten beoefenen in het park.

Cijfers inclusief georganiseerd spelen.

³⁰ Info uit Speelweefselplan Antwerpen-Stad en uit gesprek met Ilse Rossou (buurtregie).

Er zijn verschillende zones te onderscheiden in het Park (zie hoger, 3.2.8).

- De grasvelden maken het grootste deel uit van het park, en we zagen daar ook veruit de meeste kinderen: 168. Dit waren 115 jongens en 53 meisjes. We zagen er vooral kinderen van 6 tot 8 en, iets minder van 9 tot 11. De jongste kinderen zijn hier weinig aanwezig. Precies de helft van het spel hier is regelspel: dit zijn vooral balspelen (voetbal, cricket) en groepsspelletjes (jeugdwerk of sportkamp). Er is geen constructie- of fantasiespel geobserveerd.
- Op de verharde sportvelden (PS58 tot PS60) zagen we 45 kinderen van uiteenlopende leeftijden: 42 jongens en 3 meisjes. Dit gaat bijna uitsluitend om voetbal of cricket, en enkele kinderen die toekijken.
- Op het speeltuintje (zone PS68) zagen we 18 kinderen: 8 jongens en 10 meisjes, bijna allen uit de leeftijd 3 tot 8 jaar.
- Op de stenige pleintjes in het park spelen 34 kinderen (21 jongens, 13 meisjes). We zien er in de praktijk bijna alleen sociaal spel: babbelen, samen op de gsm kijken, hints spelen. Enkele kinderen rijden er wat rond of spelen met water.

Er spelen 70 kinderen in georganiseerd verband. Dit zijn 32 jongens en 38 meisjes, een verdeling die contrasteert met het algemene beeld in het park. Het gaat overwegend om kinderen van 6 tot 8 jaar oud (40 kinderen). De kinderen spelen groepsspelletjes, maar er is ook meer individueel bewegingsspel, toekijken, en babbelen of hints spelen.

Hoofdstuk 7

Vaststellingen, vragen, uitdagingen

Dit rapport over buitenspelen en de evoluties daarin roept vragen op en stemt tot nadenken. Al bij het observeren zelf sloeg de vertwijfeling soms toe.

Meteen kinderen zien spelen als je in een wijk aankomt werkt geruststellend, zoals hun onzichtbaarheid zorgen baart. Heel soms weet je niet wat eerst te noteren, want het speelplein is wel héél druk en wie hoort in godsnaam bij wie en blijf nu alsjeblief heel even zitten waar je bent. Maar soms zijn de wijken leeg en lopen we alle straten en pleinen af zonder ook maar één spelend kind te zien. We tellen meer groepjes wandelende senioren dan spelende kinderen. Waar zitten die toch? Is het te warm en rusten ze uit van het middageten? Zijn ze allemaal op reis? Komen we op het slechte moment? Of zoeken we alleen maar excuses voor hun afwezigheid?

Observeren in woonwijken brengt onvermijdelijk de vraag mee hoe zichtbaar kinderen zijn in de publieke ruimte waar ze zelf wonen. Soms nemen kinderen zonder meer – in een vertrouwde maar zeldzaam geworden scène – een stukje straat in, en gaan ze aan de kant wanneer er een auto aankomt. Ze doen de chauffeur tekenen dat hij kan doorrijden en voetballen daarna weer verder op straat, vlak voor hun huis. Kinderen zijn zichtbaar, gewoon omdat ze spelen of onderweg zijn. Maar ook minder rechtstreeks drukken ze hun stempel op de wijk. Omdat je ze hoort, zelfs al zitten ze verstopt in een achtertuin of in de buitenruimte van de kinderopvang. Omdat je sporen van hun spel ziet: de krijttekeningen op stoep of straat, hun speelgoed, hun kampen in het bos. Omdat de voordeur openstaat, zodat kinderen in en uit kunnen lopen. Omdat een groep uit het jeugdwerk ook gebruik maakt van het park waar er, ook al zijn ze vertrokken, tussen twee bomen nog een spanband hangt waarop je kan balanceren.

Maar vaker dan ons lief was, leken de wijken leeg en bleef het kinderspel beperkt tot een paar plekken. En eens de cijfers geanalyseerd blijft het onbehagen hangen. Het gaat niet goed met het buitenspelen in de woonomgeving. Is het buitenspelen in vrije val? Als de achteruitgang van het buitenspelen aan dit tempo verder gaat, zien we dan in 2040, over twintig jaar, geen kind meer op straat spelen?

We maken ons zorgen over die achteruitgang. Omdat spelen een kinderrecht is dat overheden te garanderen hebben voor alle kinderen, en omdat buitenspelen een onvervangbare waarde heeft.

Spelen is een kinderrecht. Artikel 31 van het Kinderrechtenverdrag gaat over ‘het recht op rust, vrije tijd, spelen, recreatie, cultuur en kunst.’ Dit recht kreeg in 2013 een stevige inhoudelijke invulling en context mee in het *General Comment* nr. 17 van het VN-comité. Een *General Comment* is een gezaghebbende interpretatie van een artikel uit het IVRK, dat inhoudelijke invulling geeft aan het recht, het in verband brengt met andere rechten, pijnpunten benoemt, en aandachtspunten voor het beleid geeft.

In de aanloop naar dit Algemene Commentaar was vastgesteld dat Artikel 31 een wat ondergeschoven, ‘onzichtbaar’ recht is uit het Kinderrechtenverdrag. Het krijgt weinig aandacht in de nationale rapportages over de kinderrechten, wordt vaak te eng geïnterpreteerd, en het belang van spelen voor kinderen wordt vaak onderschat. Bovendien toont het Comité zich bezorgd over de beperkte toegang tot dit recht voor een aantal groepen, waarbij meisjes de eerstgenoemde groep zijn.³¹

Randvoorwaarden om te spelen zijn onder meer een veilige omgeving, voldoende vrije tijd zonder verplichtingen zodat kinderen hun eigen spel zelf vorm kunnen geven, tijd en ruimte om te spelen zonder controle en tussenkomst van volwassenen, mogelijkheden om ook zonder begeleiding te spelen ... Dit zijn bezorgdheden die voor alle kinderen gelden, maar onder meer voor kinderen in de zeer stedelijke, dichtbebouwde wijken en voor meisjes stellen ze zich vaak scherper. In hoeverre kunnen zij volop van die voorwaarden genieten? Hoe ervaren zij zelf mogelijke drempels tot spelen in de publieke ruimte?

Dit zijn geen triviale vragen. Spelen en de mogelijkheden daartoe bepalen voor een belangrijk deel het dagelijkse leven van kinderen, en spelen is, zeker in de publieke ruimte, de kind-eigen manier om zich integreren in de buurt en de bredere samenleving. **Het buiten spelen in de eigen buurt heeft een eigen, onschatbare waarde.**³² Ouders en lokale overheden, die kinderen hierbij kunnen ondersteunen, dienen hier aandacht voor te hebben.

- Kinderen spelen vooral dankzij elkaar. **Andere kinderen zijn de voornaamste spelaanleiding** voor kinderen. Daarbij moeten kinderen het spel zelf samen zien te regelen. In het buitenspelen op straat is die gezamenlijke zelforganisatie iets wat kinderen heel nadrukkelijk moeten zien te doen. Er is geen ouder, leerkracht, leider of scheidsrechter die alle mogelijke conflicten en discussiepunten voor hen oplost. *‘Oké, deze keer mag jij de keeper zijn. Maar volgende keer ben ik hem!’* De afname van het aantal kinderen dat buiten speelt, maakt buitenspelen voor kinderen minder aantrekkelijk.
- Buitenspelen is vaak **bewegen**. Kinderen zelf vinden buitenspelen onontbeerlijk om zich te kunnen uitleven. Ze vinden plezier in het pure bewegen, in het oefenen van hun motoriek (rennen, fietsen, hinkelen, vangen ...) en in zichzelf voor uitdagingen zetten, vaak in heel basale vaardigheden, zoals hard lopen, vangen, vechten, vluchten, balanceren. Dat kan natuurlijk nergens beter dan buiten. Een grotere en gevarieerde buitenruimte zorgt meestal ook voor meer beweging en meer verschillende kansen

³¹ Introduction van *General Comment* 17 over Artikel 31 van het IVRK.

³² Zie voor een overzicht de tekst bij onze poster [‘De 10 uitdagingen van de buitenspeelheld’](#).

daartoe. In buurten waar meer geschikte buitenspeelruimte aanwezig is, bewegen de kinderen ook echt meer.³³

- Door in **de buurt** te spelen en zich er zelfstandig in te verplaatsen, leren de kinderen hun eigen woonomgeving steeds verder en beter kennen. Het wordt een vertrouwd stukje wereld waarbij ze zich betrokken voelen. Er zijn speciale plaatsen voor kinderen, maar die worden pas betekenisvolle plaatsen 'van' kinderen doordat kinderen er actief mee kunnen omgaan: doordat ze er vaak zijn en spelen, er dingen in kunnen veranderen, of omdat ze de ruimte hebben om zelf plekken te maken, ook weg van de blik van volwassenen. Het is pijnlijk wanneer dergelijke plekken hun functie niet meer kunnen vervullen, zoals het Daccapark in 't Foort.
- Voor kinderen overlappen spelen en '**je eigen leven in handen nemen**' heel vaak. De vrijheid die spelen in zich draagt is misschien wel de grootste waarde van spelen tout court. De vraag 'Mag ik gaan spelen?' betekent eigenlijk: mag ik nu doen wat ik zelf wil? Spelen is voor kinderen een vrijhaven. Het is hún terrein en ze hoeven het niet uit te leggen of te verantwoorden. Juist in de bredere buurt is die vrijheid het grootst, veel meer dan binnen of in de tuin. Als het buitenspelen zo snel afneemt en in bepaalde woonomgevingen zoveel moeilijker gaat dan in andere, dan moeten we ons grote vragen stellen bij het actorschap dat we kinderen gunnen om hun eigen leven zelf vorm te geven.

Hoe belangrijk buitenspelen ook mag zijn voor kinderen, en hoezeer het ook als een recht beschouwd wordt dat door overheden gegarandeerd dient te worden, buiten spelen blijkt steeds minder vanzelf te gaan.

Hieronder maken we elf vaststellingen over de toestand van het buitenspelen, en gaan we in op de vragen die ze oproepen. Het onderzoek biedt ook aangrijpingspunten voor het beleid om het buitenspelen van kinderen beter te ondersteunen. Wel blijft het in wezen een beschrijvend onderzoek: de observaties leveren heel uitgebreide data, maar geven op zich geen toegang tot verklaringen of motivaties. Dat neemt niet weg dat het belangrijke vragen oproept en pijnpunten blootlegt.

³³ Faulkner, Guy et al. (2015), Children's outdoor playtime, physical activity, and parental perceptions of the neighbourhood environment, *International Journal of Play* 4(1): 84-97

1 Het gaat steeds minder goed met het buitenspelen in de woonomgeving.

Het buitenspelen in de buurt gaat er sinds 2008 fors op achteruit. Er spelen nu 37% minder kinderen op straten, op (speel)pleinen en in parken dan toen.

Die achteruitgang stellen we vast in bijna alle wijken. Rekening houdend met de inwonersaantallen in de wijken, zien we heel wat minder kinderen 'op straat' spelen. De achteruitgang die al eerder tussen 1983 en 2008 was vastgesteld, zet zich onverminderd voort.

Om te weten hoeveel kinderen buiten spelen, vergelijken we het aantal geobserveerde spelende kinderen tussen 3 en 14 jaar met het aantal inwoners van deze leeftijd in de geobserveerde wijken. Gemiddeld genomen over de wijken heen, telden wij in 2019, tijdens de 10 observatierondes samen, **58 spelende kinderen per 100 inwoners van dezelfde leeftijd. In 2008 was dat nog 84.** Hierbij zijn ook de kinderen gerekend die in georganiseerd verband speelden.

Tellen we alleen de kinderen die onder elkaar, op hun eentje of met bijvoorbeeld hun ouders spelen, dan komen we nog aan een gemiddelde van **47 geobserveerde spelende kinderen per 100 jonge inwoners. In 2008 was dat nog 75.** Dat is een achteruitgang met 37%, op 11 jaar tijd.

Vergeleken met 1983, toen het onderzoek weliswaar in andere wijken gebeurde, was het aantal buiten spelende kinderen in 2008 al gehalveerd. In 1983 zagen we tijdens de 10 telrondes samen nog 168 kinderen spelen per jonge 100 inwoners. De afname van het buitenspelen zet zich in een gelijkmatig tempo verder.

	1983	2008	2019
Exclusief georganiseerd spel	168	75	47
Inclusief georganiseerd spel	168	84	58

Gemiddeld aantal geobserveerde kinderen van 3-14 jaar tijdens tien telrondes, gesteld dat er 100 inwoners van deze leeftijd zijn.

Dat spelende kinderen meer en meer een zeldzaamheid worden op straat, sluit aan bij ander onderzoek. Uit de bevestigingen – enquêtes, geen observaties – van Jantje Beton in Nederland bleek dat er in vijf jaar tijd (2013-2018) een forse toename was van het aantal kinderen dat hoogstens één keer per week buiten speelt: van één op vijf naar één op drie kinderen. Het aandeel kinderen dat elke dag buiten speelt, daalde van 20% naar 14%.³⁴

Waarom het buitenspelen er zo fors op achteruit gaat, ligt aan een samenspel van ruimtelijke en sociale factoren. Wat daarin juist de grootste impact heeft, blijft echter onduidelijk.

³⁴ Zie het rapport op <https://jantiebeton.nl/uploads/files/Onderzoek%20Buitenspelen%202018%20-%20Jantie%20Beton.pdf>

Het gaat daarbij niet alleen om de vraag waarom (heel wat) kinderen niet gaan buiten spelen, maar ook om de vraag waarom ze dat steeds minder doen. Misschien vinden ouders of kinderen het te gevaarlijk om 'zomaar' ergens in de buurt te spelen of rond te fietsen. Maar hoe veel weegt dit precies door, en is die bezorgdheid over veiligheid sinds 2008 dan zo sterk toegenomen?

Een ander onderzoek van Jantje Beton peilt bij Nederlandse ouders naar de drempels om buiten te gaan spelen. De helft van de bevroegde ouders geeft aan dat schermtijd voor kinderen zelf een belangrijke barrière is om te gaan buiten spelen. 35% van de ouders zegt dat er geen andere kinderen zijn om mee buiten te spelen, en 18% dat er weinig speelmogelijkheden zijn. De tuin wordt aangeduid als belangrijkste plek waar kinderen buiten spelen.³⁵

Als kinderen minder op straat te zien zijn, doen ze in elk geval iets anders. Er is concurrentie van andere (vrije)tijdsbestedingen, die sinds 2008 aan belang kunnen hebben gewonnen. Een voor de hand liggende reden voor de achteruitgang van het informele spelen op straat kan **de toenemende institutionalisering van de vrije tijd** zijn. Veel kinderen brengen een deel van hun vrije tijd door in georganiseerd verband en (dus) niet in en om het huis: op de sportclub, in de muziekschool, in de opvang. Dat doen ze zeker veel meer dan pakweg in 1983, en als het gaat over de vakanties is die groeiende institutionalisering ook nu zeker relevant: vakantiecampjes zijn in het afgelopen decennium zonder meer populairder geworden. Mogelijk omdat kinderen dit soort vrijetijdsbesteding ook in de vakanties leuker zijn gaan vinden of omdat ouders het als belangrijker zijn gaan beschouwen; mogelijk ook omdat de zomerse opvangnaden door de ouders van 2019 sterker worden gevoeld dan door de ouders van 2008. De toegenomen zichtbaarheid van georganiseerd spel in de wijken verbaast dan ook niet, zelfs al speelt dat zich ook in de zomer vooral af op eigen terreinen, en niet zozeer in de publieke ruimte.

Daarnaast **zijn de tuinen**, vergeleken met 2008, zeker **meer als speelruimte ingericht**: in de privétuinen staan nu meer speeltoestellen, zoals trampolines. Het belang van de tuin als buitenspeelruimte valt niet te onderschatten. In 2008 werd de tuin door kinderen al als de belangrijkste speelplek beschouwd: in het survey-onderzoek dat toen deel uitmaakte van het hele buitenspeelonderzoek, gaven één op twee kinderen aan dikwijls in de tuin te spelen. Voor de publieke ruimte was dat maar één op vier van de kinderen. Hebben straten en pleintjes sindsdien nog aan aantrekkelijkheid ingeboet omdat de tuinen nog meer dan vroeger speelkansen bieden? We hebben evenwel geen cijfers die het spelen in de tuin, in de publieke ruimte en in georganiseerd verband met elkaar vergelijken.

Toch kunnen de 'vertuining' en het toegenomen georganiseerde karakter van het buitenspelen maar deels een verklaring zijn voor de achteruitgang van het spelen in de buurt. Enerzijds omdat verschillende soorten spelen geen communicerende vaten hoeven te zijn: wie veel in de tuin of met de jeugdbeweging buiten speelt, kan ook juist meer zin krijgen om ook op straat te gaan spelen. Anderzijds suggereren evoluties in de zeven onderzochte

³⁵ Bevragingen van ouders, rapport op

https://jantjebeton.nl/uploads/images/Onderzoek%20Buitenspelen%202019%20-%20Jantje%20Beton_DEF.pdf

wijken veeleer het omgekeerde. De wijk Predikherenvelden is de wijk met de meeste tuinen; wij konden daar ook vaak kinderen in de tuinen horen spelen, maar we zagen ook juist relatief veel kinderen buiten spelen in de publieke ruimte (hoewel diezelfde wijk in 2008 zwak scoorde). En vooral is in de zeer stedelijke wijken, waar weinig kinderen een tuin hebben en kinderen minder vaak deelnemen aan georganiseerde vakantie-activiteiten, het buitenspelen juist het sterkst achteruitgegaan. Dat komt dus in elk geval niet omdat deze kinderen nu vaker in de tuin zouden spelen.

Het toegenomen **verkeer** kan, gekoppeld aan de bezorgdheid hierover, ook een rol spelen. Het autobezit is in deze periode in de centrumsteden niet echt gestegen, maar bij de verplaatsingen in de vrije tijd is er wel een toename. In de grotere steden is het fietsbezit wel gestegen, en het gebruik ervan in de vrije tijd is algemeen duidelijk toegenomen (Stadsmonitor 2017; periode 2011-2017). In de periode 2014-2017 is het aandeel inwoners van centrumsteden dat vindt dat kinderen zich zelfstandig en veilig kunnen verplaatsen, gedaald (Stadsmonitor 2017). Voor het buitenspelen kunnen zowel auto- als fietsverkeer hinderend zijn voor kinderen. De kinderen in de wijk Terhagen gaven aan dat hun wijk eerder rustig is qua verkeer; in 't Foort in Temse spraken kinderen wel over hinderend autoverkeer in de doorgangstraten.

Zonder enige twijfel **is de toegenomen schermtijd** in het afgelopen decennium, en de personalisatie van mediagebruik (tablet, smartphone), **een belangrijke concurrent voor het buitenspelen**, opnieuw zonder dat dit een eenduidige correlatie met het buitenspelen hoeft in te houden. In elk geval is schermtijd een belangrijke tijdsbesteding voor kinderen geworden, ook steeds meer voor de jongere kinderen. De vrijheid en autonomie die kinderen vinden in buiten spelen in de buurt, vinden zij ook, op een andere manier, in digitaal spelen; vaak is dat ook tijd die zij delen met leeftijdsgenoten, al dan niet op afstand. De combinatie van schermen en spelen op straat (Pokémon Go, selfies nemen) hebben wij wel gezien, maar slechts in zeer beperkte mate. Als schermtijd een vanzelfsprekende, gemakkelijke en welhaast 'noodzakelijke' vrijetijdsinvulling wordt voor kinderen, en als een deel van de overige vrije tijd wordt ingenomen door in de agenda vastgelegde vrijetijdsactiviteiten, dan zou buitenspelen als 'resttijd' de dupe kunnen zijn.

In hoeverre schermtijd, het spelen in eigen tuin of het georganiseerde spelen en sporten het meer informele buitenspelen in de buurt zijn gaan 'opeten', kan eigen alleen geldig onderzocht worden met (longitudinaal) tijdsbestedingsonderzoek bij kinderen, dat nu helaas ontbreekt.

De achteruitgang tegenover 2008 roept ook vragen op over het **actorschap van kinderen in de publieke ruimte**. Welke mogelijkheden en beperkingen ervaren kinderen om buiten te gaan in hun buurt? Hoe verschilt dat volgens de buurt en de socio-economische en culturele kenmerken van de inwoners?

Opnieuw stelt zich dan de vraag wat er dan op amper een goeie 10 jaar tijd is veranderd. In hoeverre is buiten spelen 'op straat' (nog) synoniem voor vrijheid? Mogen kinderen minder makkelijk in hun buurt spelen? Is hun actieradius kleiner geworden? Is er sinds 2008 een groeiende bezorgdheid over het autonome buitenkomen van kinderen? Is die voor meisjes

méér van tel geworden dan voor jongens, vanuit bezorgdheden over sociale onveiligheid of een gebrek aan sociale controle? Hebben kinderen en ouders minder dan vroeger hun sociale contacten in de buurt, waardoor er minder sociale controle is en de wijk minder vertrouwenwekkend is om 'zomaar' te gaan spelen? Wordt 'de buurt' door kinderen en/of ouders meer dan vroeger als onveilig gezien (verkeersonveilig of sociaal onveilig) of als niet zo geschikt om te spelen? Als een te oncontroleerbare ruimte, waardoor tuin of vakantiecampjes de voorkeur krijgen? Zijn ouders drukker bezig dan vroeger, waardoor de randvoorwaarden om te mogen buitenspelen minder makkelijk worden ingevuld? Is er de aanname dat kinderen al voldoende spelen in de tuin of op de sportclub en dat buitenspelen op straat dus niet meer gestimuleerd moet worden? Wordt buitenspelen – in een vicieuze cirkel – voor kinderen zelf steeds minder aantrekkelijk omdat er minder andere kinderen zijn die buiten spelen?³⁶

2 Vooral in de dichtbevolkte en dichtbebouwde stedelijke wijken gaat het buitenspelen fors achteruit.

De achteruitgang van het buitenspelen toont zich in zes van de zeven onderzochte wijken, maar is toch het duidelijkst in de stedelijke wijken. Daar halveert het aantal kinderen dat we zien buiten spelen ten opzichte van 2008.

De evolutie van het buitenspelen verschilt sterk van wijk tot wijk. In één van de 7 wijken spelen er nu bijna dubbel zoveel kinderen buiten dan in 2008. In de andere wijken gaat het buitenspelen achteruit, soms beperkt, maar in drie van de zeven wijken is er een achteruitgang van 50% of meer. Het zijn de stedelijke wijken die sterk achteruitgaan ten opzichte van 2008.

Ook dit roept vragen op. Het gaat hier dus niet alleen om de vraag waarom kinderen in de heel dichtbevolkte en dichtbebouwde wijken niet zoveel buiten spelen, maar ook om de evolutie: ook in 2008 waren deze wijken al dichtbebouwd en zonder veel publieke ruimte. Maar de achteruitgang is veel sterker dan in de meer residentiële wijken.

Het dichtbevolkte karakter van grootstedelijke wijken biedt op zich nochtans mogelijkheden: kinderen hebben hun vrienden vaak dicht bij zich wonen. Dat maakt samen buiten spelen op zich gemakkelijker. Het gebrek aan een tuin kan kinderen ook juist naar de publieke buitenruimte leiden.

Soms heerst het idee dat er in 'gekleurde' stadswijken 'nog veel buiten gespeeld wordt op straat'. Dat is een mythe, zoals bijvoorbeeld de lage speelindex in de wijk Seefhoek toont. Dat was eigenlijk ook al in 2008 naar voor gekomen, maar nu zijn de cijfers nog veel duidelijker. Het is gezichtsbedrog omdat er gewoon zoveel mensen wonen op een kleine oppervlakte, en wel in een mate die fundamenteel anders is dan het aantal mensen in een meer residentiële wijk. In Seefhoek wonen per hectare 13 keer meer kinderen dan in Predikherenvelden of bijna vijf keer meer dan in Burcht en Dierckxlaan, en bijna zes keer meer dan in Terhagen. Het is dus

³⁶ Merk op dat bijna alle wijken in 2019 méér jonge inwoners telden dan in 2008. Dat wil zeggen dat het aantal potentiële speelkameraden in dezelfde wijk groter is geworden, wat juist een versterkende factor voor het buitenspelen zou moeten zijn. Toch zien we dat er in realiteit net minder kinderen op straat spelen.

logisch dat er in absolute aantallen ook veel spelende kinderen te zien zijn. Maar als we naar de spelende kinderen per oppervlakte-eenheid kijken, vlakken die verschillen zeer sterk af. En als we de spelende kinderen linken aan het aantal inwoners (de speelindex) zien we dat de kinderen in Seefhoek net heel wat minder buiten spelen.

In een wijk zoals Seefhoek valt het spel mogelijk ook meer op omdat het meer voor de deur gebeurt, en bij gebrek aan veel publieke ruimte ook meer op straat dan geconcentreerd op pleinen of in parken. Het leven speelt er zich meer op straat af dan in residentiële wijken, waar de grens tussen privé- en publieke ruimte scherper is; maar dat betekent niet noodzakelijk dat kinderen dan ook echt meer op straat te vinden zijn.

Een dichtere bevolking en bebouwing brengt in het algemeen ook meer mogelijke conflicten of wrijvingen met zich mee tussen verschillende activiteiten en verschillende bewoners of groepen bewoners, die zowel ouders als kinderen kunnen aanzetten om minder vaak dan eigenlijk gewenst buiten te gaan of kinderen de toelating daarvoor te geven.

Hoe komt het dat deze wijken zo sterk achteruit gaan ten opzichte van 2008? Dat er nu wellicht vaker in de tuin gespeeld wordt, kan in de stedelijke wijken bijvoorbeeld moeilijk een grote rol spelen. Er is in de Antwerpse wijken wel jeugdwerk en in de vakantie zijn er enkele initiatieven op pleintjes, maar de omvang daarvan blijft zeer beperkt in verhouding tot het grote aantal kinderen dat in deze wijken woont.

In deze wijken, zeker in de wijk Stuivenberg, is de jonge bevolking ten opzichte van 2008 nog duidelijk gegroeid. Toch zien we op dezelfde oppervlakte minder kinderen spelen of zich verplaatsen in de publieke ruimte. De drukte in de wijken is, ondanks de bevolkingstoename, veeleer afgenomen wanneer het over kinderen en jongeren gaat.

Zijn mogelijk conflictueuze ontmoetingen meer dan vroeger te vermijden geworden en blijven sommige kinderen daarom makkelijker binnen? Voor de wijk 't Foort in Temse is het duidelijk, althans volgens de verhalen van kinderen, dat de achteruitgang in het buitenspeelen in hun wijk mee te wijten is aan sociale spanningen. Tegelijk is dit een wijk die zowel in 1983 als in 2008 al zeer zwak scoorde: er is 'altijd al' weinig buiten gespeeld.

Voor de Antwerpse wijken Seefhoek en Stuivenberg konden wij dit wegens de coronamaatregelen niet meer bevragen bij kinderen. Uit het Speelweefselplan Antwerpen-Stad (2016) blijkt dat kinderen wel graag in Antwerpen-Noord wonen, maar toch last hebben van het verkeer en van de sociale onveiligheid. Dat gaat dan over jongeren en over roepende of agressieve volwassenen. Ongeveer de helft van de kinderen voelt zich wel eens onveilig in de buurt. Daardoor mijden ze bepaalde plekken. De kinderen noemen ook claimgedrag (bijvoorbeeld op sportveldjes), en meisjes voelen zich vaak weggeduwd door jongens.

Tegelijk zijn in Antwerpen sinds 2008 de ondersteuning van het straathoekwerk en de pleinontwikkeling gestopt, wat, samen met de beperkte aanwezigheid van jeugdwerk in de wijken, de context om vanzelfsprekend buiten te spelen er niet eenvoudiger op maakt.

De diversiteit in de Antwerpse wijken is in de afgelopen jaren niet alleen toegenomen, maar ook veel zichtbaarder geworden in het openbare domein. Naast de inwoners van oorspronkelijk Noord-Afrikaanse en Turkse afkomst zijn nu ook andere groepen zichtbaar aanwezig in de wijk, met winkels, moskeeën, cafés ... Er zijn de vluchtelingen uit onder meer Iran, Pakistan, Afghanistan; en er is een duidelijker aanwezigheid van gezinnen uit Oost-Europa. Die nog toegenomen diversiteit kan op twee manieren invloed hebben op het buitenspelen van kinderen. Misschien spelen de kinderen uit deze 'nieuwe' groepen minder vaak buiten. En een grotere en meer zichtbare diversiteit maakt de sociale cohesie en sociale controle in een woonomgeving minder vanzelfsprekend. Zoals blijkt uit de verhalen van de kinderen uit 't Foort, kan de zichtbare aanwezigheid van 'andere' groepen ervoor zorgen dat kinderen minder makkelijk op bepaalde plekken willen spelen.

3 Er spelen minder meisjes buiten dan jongens, zeker bij de negen-plussers.

In 2008 zagen we op 100 spelende kinderen 45 meisjes en 55 jongens. In 2019 telden we nog maar 37 meisjes op 100 spelende kinderen, tegenover 63 jongens. In zes van de zeven wijken en voor bijna alle leeftijden zagen we minder meisjes buiten spelen dan we zouden verwachten op basis van hoeveel jongens en hoeveel meisjes in de wijk wonen. **Zeker in de categorie 9 tot 11 jaar zien we opvallend minder meisjes op straat spelen.**

Bij de kleuters is er nog bijna een evenwicht tussen jongens en meisjes, en in de groep 6- tot 8-jarigen zijn nog 40% van de spelende kinderen meisjes. Maar dan wordt het genderonevenwicht merkwaardig groot. In de leeftijd van 9 tot 11 jaar zijn slechts 27% van de spelende kinderen meisjes; bij de 12- tot 14-jarigen is dat 34%.

Meisjes van alle leeftijden spelen ook vaker onder toezicht van volwassenen dan jongens. Ook bij de kinderen die in de wijken louter onderweg waren en dus niet aan het spelen waren, telden we maar 39 meisjes op 100 kinderen. Meisjes blijken gewoon minder *aanwezig* in de publieke ruimte dan jongens. In sportzones zijn meisjes bijzonder sterk in de minderheid (15% meisjes): dit zijn echt jongensplekken.

Op zich is dit geen verrassing: de cijfers die er in ander onderzoek over bestaan, wijzen bijna altijd in die richting, al gaat het dan vooral om onderzoek op speelterreinen. Lia Karsten zag op Amsterdamse speelpleintjes dat meisjes maar 15 à 40% van de spelende kinderen uitmaakten. Hun aandeel neemt af met de leeftijd, zeker bij meisjes van Turkse en Marokkaanse afkomst.³⁷ Die leeftijdsevolutie bleek ook uit een lers onderzoek: zowel in groenzones als op

³⁷ Karsten, L. (2003), Children's Use of Public Space: The Gendered World of the Playground, *Childhood* 10 (4): 457-473.

straten speelden meer jongens dan meisjes. Vooral in de groenzones waren de meisjes sterk ondervertegenwoordigd, en dan zeker bij de kinderen tussen 8 en 11 jaar.³⁸

Toch zijn dergelijke verschillen veranderlijker dan gedacht. Merk bijvoorbeeld op dat in 2008 de wijk Seefhoek de wijk was met de hoogste genderscore: we telden toen verhoudingsgewijs méér buitenspelende meisjes dan te verwachten volgens het aantal meisjes dat in de wijk woonde. Er voetstoots van uitgaan dat in 'gekleurde' wijken of zeer stedelijke wijken minder meisjes op straat komen, is een te simpele redenering. Tegelijk waren de geobserveerde kinderen in de Seefhoek toen zeer jong: maar liefst 51% was er tussen 6 en 8 jaar. Helaas liet de manier waarop het observatieschema in 2008 was opgesteld, niet toe om gender en leeftijd aan elkaar te linken. We weten dus bijvoorbeeld niet of de leeftijd van 9 tot 11 toen ook al een zo sterke ondervertegenwoordiging bij de meisjes liet zien.

Bij jongens is de leeftijd van 9 tot 11 de buitenspeelleeftijd bij uitstek. Bij meisjes is dat helemaal anders. Meisjes ervaren zelf dat er iets verandert: 'Ik mocht vroeger meer buitenspelen en nu niet meer, maar ik weet niet waarom'. Ook in een wijk waar veel gespeeld wordt, moeten meisjes soms dichter bij huis blijven of mogen ze minder makkelijk buiten dan toen ze jonger waren.

In de bevragingen met kinderen gaven meisjes van 10 of 11 jaar soms aan dat ze inderdaad minder buiten mogen spelen dan vroeger, zonder dat ze weten hoe dat precies komt.³⁹

- 'Vroeger mocht ik echt overal, overal en wanneer ik maar wilde, en tot keilaat. Maar daarna mocht dat ineens niet meer, ik weet ook niet waarom, ik mocht alleen maar voor mijn deur. En toen mocht ik helemaal niet meer. Toen zat ik keivaak op mijn gsm, omdat ik mij verveelde, of op mijn computer of zo. En dan was mama dat beu en zei ze, kom we gaan een wandeling maken, en toen was ik vaak buiten. En ik heb nu ook nieuwe verfspulletjes gekregen om mij te amuseren.' (Terhagen)
- 'Dan vraag ik aan mijn mama, mag ik naar buiten, en dan zegt ze, heb je je huiswerk gemaakt, dan begint die allemaal taakjes te zeggen die ik niet heb gedaan, om mij toch binnen te houden. Maar dat is niet altijd.' *Heb je een idee waarom je mama zegt...* 'Nee, eigenlijk niet.' (Terhagen)

Waarom spelen meisjes nu minder buiten, en komen ze minder buiten, dan in 2008? En waarom is de leeftijd van 9 tot 11 (en soms 12 tot 14) zo een lastige leeftijd voor meisjes? Meisjes worden in het algemeen meer beschermd door hun ouders dan jongens. Heeft het minder buitenspelen van meisjes inderdaad vooral te maken met 'niet mogen', of ook met 'minder interesse hebben' in buiten spelen (in de wijk), en waaraan ligt dat dan precies? En waarom verschilt dat zo sterk per wijk? Vooral de achteruitgang in de laatste 11 jaar roept vragen op: waaraan ligt dat? Het is in het algemeen niet zo dat meisjes 'verdreven' zijn van

³⁸ O'Connor, D., McCormack, M., Robinson, C., & O'Rourke, V. (2017). Boys and girls come out to play: Gender differences in children's play patterns. 9th International Conference on Education and New Learning Technologies. <https://library.iated.org/view/OCONNOR2017BOY>

³⁹ Dit bleek overigens ook uit de inspraakacties in ons project over meisjes in de publieke ruimte, dat zich op de leeftijd van 10 tot 12 richtte.

bepaalde types ruimte; integendeel zijn er in sportzones en in avontuurlijk groen nu méér meisjes dan in 2008. Smartphones en sociale media hebben sindsdien wel een nieuwe sociale arena gecreëerd waarin het voor bijvoorbeeld tienermeisjes makkelijker is om thuis of op de eigen kamer te blijven én toch intensief contact met leeftijdsgenoten te houden.

In 2008 waren de onderzoekers overigens verrast door het grotere genderevenwicht (45 meisjes voor 55 jongens) in vergelijking met 1983 (slechts één derde meisjes), omdat er in de tussenliggende periode, onder meer door de Dutroux-affaire, toch heel veel aandacht was gegaan naar sociale onveiligheid. Tegelijk stond het toen voorbijge decennium cultureel gezien ook in het teken van *girl power*.

Het genderonevenwicht ten spijt kan wel opgemerkt worden dat er buiten 'op straat' wellicht méér gendergemengd wordt gespeeld dan bijvoorbeeld op de schoolspeelplaats. Ook dat is en blijft een waarde van buiten spelen in de buurt. De publieke ruimte is evenwel niet overal even gendergemengd. De succesvolle sportruimtes zijn zeer overwegend jongensplekken; dat is een belangrijke beperking, zeker omdat er geen vrouwelijke tegenhanger van bestaat. Speelpleintjes zijn in dat opzicht veel integrerder, maar de oudere kinderen verlaten die speelpleintjes soms stilaan. De jongens trekken dan meer naar de sportterreinen; waar gaan de meisjes heen? In de wijk Predikherenvelden, waar jongens en meisjes elkaar in evenwicht houden, blijven de iets oudere kinderen – jongens en meisjes – wel op het speelterrein spelen, maar dit ruime en centraal gelegen terrein heeft aanliggend een sportveldje waardoor de kinderen in hun spel zeer makkelijk switchen tussen speelterrein en basketterrein.

4 De leeftijd van 'de buitenspeler' verandert niet.

Zes tot acht jaar is de buitenspeelleeftijd bij uitstek. In 1983 en 2008 was de groep 6- tot 8-jarigen de grootste groep buitenspelers, en dat blijft ook zo in 2019. Ook de 9- tot 11-jarigen spelen veel buiten.

We zagen vooral 6- tot 8-jarigen (31% van de 3- tot 14-jarigen) en 9- tot 11-jarigen (28%) buiten spelen. In alle wijken is het aandeel 6- tot 8-jarigen dat buiten speelt groter dan het aandeel 6- tot 8-jarige inwoners. Wel zijn bij de jongens de 9- tot 11-jarigen de buitenspelers bij uitstek; de meisjes van die leeftijd spelen heel wat minder buiten. We weten niet of dit ook in 2008 al het geval was.

5 De kinderen die buiten spelen, doen dat nu vaker onbegeleid én in georganiseerd verband.

De meeste kinderen spelen buiten *zonder* begeleiding van volwassenen. Vergelijken met 2008 zien we nu een groter aandeel kinderen onbegeleid buiten spelen, én meer kinderen in georganiseerd verband.

56,6% van alle spelende kinderen speelden 'onbegeleid': alleen, of in groepjes met enkel andere kinderen. 23,5% van de kinderen speelden onder toezicht van een volwassene. De overige 19,9% speelden in georganiseerd verband: jeugdwerk, kinderopvang, sportkamp ... Bij de kinderen die we zagen spelen in georganiseerd verband is er bijna een genderevenwicht, al zijn de meisjes tussen 9 en 11 ook daar ondervertegenwoordigd.

De relatieve toename van én onbegeleid spelen, én georganiseerd spelen is merkwaardig. Ze zet wel een evolutie verder die tussen 1983 en 2008 ook reeds te zien was. Het grotere aandeel 'onbegeleid spelen' is slechts deels te verklaren doordat de kinderen in 2008 gemiddeld genomen iets jonger waren dan de kinderen in 2019. Zijn ouders minder beschikbaar geworden om mee in de wijk te gaan? Zijn er meer onbegeleide kinderen omdat er meer kinderen zijn die gewoon niet zoveel alternatief hebben, en dan ofwel thuis blijven, ofwel onbegeleid gaan spelen? Vindt het begeleid spelen meer dan vroeger plaats op verplaatsing buiten de wijk, als een soort uitstapje? Vinden de ouders van kinderen die wél onbegeleid buitenspielen het nu veiliger in de wijk dan vroeger?

In elk geval hebben we vastgesteld dat ook jonge kinderen 'onbegeleid spelen'. Dat doen ze vooral in de straatzones: vlakbij huis of echt voor de (soms openstaande) deur. Vooral op speelterreinen spelen ze ook soms zonder volwassen begeleiding, maar wel samen met oudere kinderen (een oudere broer of zus, neef of nicht bijvoorbeeld). Dat is een belangrijke manier waarop ook jonge kinderen zonder volwassenen gaan spelen in de buurt en hun buurt leren kennen. Deze vormen van 'onbegeleid' spelen in straten en op speelterreinen zagen we vaak in de wijken Seefhoek en Stuivenberg, die door hun absolute aantallen sterk doorwegen en een behoorlijke impact op de cijfers hebben. Maar het is onduidelijk of dit soort minder zichtbare begeleiding is toegenomen, vergeleken met 2008.

Er is in elk geval geen eenduidig toegenomen beschermingsreflex. Dat kinderen van alle leeftijden behalve de kleuters vooral onbegeleid buiten spelen, soms alleen, soms met leeftijdsgenoten, soms met oudere kinderen die in die zin ook wel eens toezicht doen, is een belangrijke vaststelling. Kinderen gaan lang niet altijd met hun ouders naar een speelterreintje. Hoewel meisjes vaker dan jongens begeleid worden, spelen ook de meeste meisjes in hun buurt zonder volwassen toezicht.

Wel verschilt de actieradius van kinderen – hoe ver mogen ze zonder volwassen begeleiding weg van huis – zeer sterk tussen kinderen onderling.⁴⁰ Sommige kinderen moeten, als ze willen buiten spelen in de buurt, heel dicht bij hun huis blijven, of mogen alleen naar heel specifieke plekken gaan. Dat perkt hun bewegingsvrijheid, en soms ook die van hun speelkameraden, sterk in, ook al spelen zij onbegeleid.

⁴⁰ Dat bleek uit de gesprekken met kinderen voor dit onderzoek, en uit ander onderzoek en inspraakacties die wij met kinderen doen over woonomgeving, publieke ruimte en autonome mobiliteit.

6 Sociaal spel en regelspel zijn de populairste soorten spel, maar de creatieve speltypes zijn zeldzaam.

Sociaal spel en regelspel maken samen de helft van het spel uit. Constructiespel en fantasiespel zagen we nauwelijks in onze observaties.

In het algemeen blijft het moeilijk om tijdens het observeren tot een sluitende categorisering van speltypes te komen. Maar de grote trends zijn toch duidelijk.

We zagen de spelende kinderen vooral babbelen, en spelletjes spelen met duidelijke regels (voetbal, verstoppertje). Bij jongens is regelspel (vooral sport) het belangrijkste speltype, vóór sociaal spel en 'explorerend bewegen' (intensief bewegen, grenzen verleggen: klimmen, rennen, hard schommelen). Bij meisjes is sociaal spel duidelijk het populairst, voor explorerend bewegen en regelspel.

Constructiespel en fantasiespel zagen we zeer weinig in onze observaties. De marginale plek van die meer creatieve spelvormen in de publieke ruimte zet zich nog wat sterker door, vergeleken met 2008.⁴¹

Formele speelruimte is sterk gericht op 'explorerend bewegen': je grenzen opzoeken, je lichaam uitdagen door te klimmen, te glijden, te slingeren ... Dat is erg waardevol: formele speelruimte zet kinderen vaak op een efficiënte manier aan om te bewegen en hun lichaam te leren kennen en te oefenen, iets waar heel veel nood aan is. Kinderen voegen aan hun actieve spel vaak zelf fantasie-elementen toe, waardoor fantasiespel ongetwijfeld ondergerapporteerd is in dit onderzoek: het onderliggende script van spelgedrag is vaak niet zichtbaar. Maar de ondersteuning voor fantasiespel vanuit de speelruimte zelf lijkt vaak beperkt.

7 De duidelijk recreatief bedoelde ruimtes worden meer gespeeld.

Kinderen spelen in de wijken in heel diverse soorten publieke ruimte. In de verschuivingen ten opzichte van 2008 zit een duidelijk patroon. **De zones die bedoeld zijn om te spelen, te sporten of zich te ontspannen, gaan erop vooruit:** in 2019 zijn deze recreatieve zones goed voor 2 op 3 van de spelende kinderen; in 2008 was dat nog maar 1 op 2. Zones zoals straten en pleinen, die meer gemengde functies hebben waarin spelen niet prioritair is, gaan erop achteruit.

Zo zijn speelterreinen nu het belangrijkste type ruimte (goed voor 29% van alle spelende kinderen), en ook sportzones en groene ruimtes op buurtniveau gaan erop vooruit. Zones met

⁴¹ Het contrast met de enquête bij ouders door Jantje Beton over buiten spelen in de wijk (2019) is op dit vlak zeer groot. Op de vraag wat hun kinderen buiten doen geeft 44% van de ouders aan dat hun kinderen 'bouwen en knutselen', terwijl 'skelteren' en 'fietsen' samen maar 40% halen, en sport 7%. 40% van de ouders geeft aan dat ze niet weten wat hun kinderen doen. Rapport op https://jantjebeton.nl/uploads/images/Onderzoek%20Buitenspelen%202019%20-%20Jantje%20Beton_DEF.pdf

een minder eenduidige functie, waar spelen of zich ontspannen niet centraal staan, gaan achteruit. Spelen in straten (26%) gebeurt wat minder; het spel op buurtpleinen en in parkeerzones gaat fors achteruit. Als we alleen kijken naar de kinderen die niet in georganiseerd verband spelen, blijft de straat nog wél de belangrijkste speelplek (32%).

Bij die straten is het opmerkelijk dat er nu meer dan in 2008 gespeeld wordt in de verbindings- en ontsluitingsstraten van de wijken. In 2008 was het aandeel van de straten met louter lokaal verkeer hoger. Ruimtelijk gezien is hier in de wijken sindsdien niet echt iets in veranderd. Het is niet duidelijk waarom er nu verhoudingsgewijs meer spel in de verbindingsstraten werd gezien dan in 2008.

Vanwaar komt de verschuiving naar de meer recreatieve ruimtes? De verschuiving is zeker deels te verklaren door het toegenomen aandeel van het georganiseerd spelen in de observaties, dat quasi uitsluitend in de recreatieve zones gebeurde. Maar ze is meer algemeen.

Gebeurt spelen meer op eilandjes ('ga daar maar spelen [en hier dus niet]')? Is dit, samen met de toegenomen zichtbaarheid van georganiseerd spel, een verdere 'formalisering' van spelen: spelen doe je waar (en wanneer) het 'past' en voorzien is? Als er steeds minder kinderen buiten spelen, gaan zij dan op zoek naar speelkameraden op de plekken waar die meest geconcentreerd te vinden zijn? Worden die recreatieve ruimtes de plekken waar kinderen elkaar nog kunnen ontmoeten (al spreken ze in de praktijk vaak vooraf af), en/of waar ze 'mogen' komen? Is straatspel kortstondiger geworden?

Die verschuiving naar welbepaalde 'plekken om te spelen' kan zichzelf versterken. Hoe meer het spelen gebeurt op dergelijke plekken, hoe meer het idee kan ontstaan dat spelen 'alleen daar mag'. Als het wat twijfelachtig is om op een vage plek te mogen spelen (zoals bijvoorbeeld braakliggende terreinen), dan gebeurt het daar ook wellicht minder vanzelfsprekend, frequent of langdurig.

De verschuiving van het buitenspelen richting de daarvoor 'bedoelde' ruimtes toont een interessante spanning. De inspanningen om kinderen aan te trekken op speciaal daarvoor aangelegde en ingerichte ruimtes, worden beloond, en een combinatie van verschillende soorten speelplekken, sportzones en groene ruimtes biedt ook gevarieerde speelkansen. Tegelijk spelen kinderen ook graag vlakbij huis, in de eigen straat, of is dat de plek waar ze *mogen* buiten spelen. De ruimte voor de deur is vaak ook de eerste stap richting het (autonoom) verkennen van de bredere buurt. Het is dan ook van belang dat het straat- en stoepspel zijn vanzelfsprekendheid niet verliest.

Toch passen hierbij enkele nuances. De straat blijft het meest bespeelde type publieke ruimte als we enkel naar de kinderen kijken die niet in georganiseerd verband spelen. Het is ook voor alle leeftijden een heel belangrijke speelruimte. Bij de types 'algemene' publieke ruimte zijn het vooral de buurtpleinen die het sterk laten afweten. Hierbij dient opgemerkt dat de buurtpleinen in de geobserveerde wijken veeleer algemeen zijn ingericht, zonder aantrekkelijke voorzieningen zoals we die meer en meer zien verschijnen op (stedelijke) pleinen. Weliswaar was dat ook al het geval in 2008; dit verklaart de verschuiving op zich niet.

8 De specifieke wijk doet er fundamenteel toe als speelomgeving.

Tussen de onderzochte wijken bestaan zeer aanzienlijke verschillen in hoeveel er gespeeld wordt, wie er wel en niet speelt, en waar dat gebeurt.

Die grote verschillen zijn er niet omdat de kinderen die in deze wijken wonen, zelf onderling zoveel van elkaar zouden verschillen. Ze zijn er door de wijk als ruimtelijke en sociale omgeving. Hoe je in je omgeving kan, mag en wil spelen, hangt erg af van de wijk waar je woont. De specifieke eigenschappen van de woonomgeving doen de dagelijkse speelkansen van kinderen op een zeer voelbare manier van elkaar verschillen.

De ruimtelijke kenmerken en het sociale klimaat van een wijk bepalen de speelkansen van de kinderen die er wonen fundamenteel. Uit de eigenheid van de zeven geobserveerde wijken leren we onder meer het volgende.

- In wijken met veel publieke (verblijfs)ruimte kan een goed werkende centrale ruimte meer dan 60% van alle spelende kinderen aantrekken. Een voldoende grote ruimte in de buurt van voorzieningen of waar je vanzelf komt, die ook kwaliteitsvol is ingericht, kan kinderen uit de hele wijk aantrekken.
- In wijken met een tekort aan publieke ruimte zoals pleinen, speel- en sportterreinen en parken, spelen kinderen logischerwijze meer op straat, maar het gebrek aan pleisterplaatsen betekent wel dat kinderen er meer verspreid en in kleinere groepjes spelen en minder ontmoetingsplekken hebben.
- De inrichting van specifieke, centrale (speel)plekken doet er veel toe. Is een sportzone de centrale plek in de wijk, dan hebben jongens er een sterk overwicht. Is die centrale plek een vernieuwd, aantrekkelijk speeltuintje voor jonge kinderen, dan zijn ook vooral min-achtjarigen in de wijk aan het spelen. Maar waar zijn dan de meisjes en de oudere kinderen?
- Ruimte determineert niet alles. Een wijk kan er ruimtelijk heel gelijkaardig uitzien als tien jaar eerder, en ook demografisch niet erg veel veranderd zijn, en toch kan er veel meer gespeeld worden dan toen, zoals blijkt uit de ene wijk die er sinds 2008 wél op is vooruitgegaan.
- Sociale spanningen in de wijk en onaantrekkelijke speelruimte kunnen echt afknappers zijn voor kinderen. In de slechtst scorende wijk noemden kinderen deze factoren uitdrukkelijk als redenen om niet meer veel buiten te komen.

Tot slot blijft het belangrijk te wijzen op de fundamenteel andere dichtheden van bevolking en bebouwing in de verschillende wijken. Op één hectare wonen in de stedelijke wijken makkelijk vijf keer zoveel kinderen als in de andere wijken uit dit onderzoek; in Stuivenberg zelfs bijna 20 keer meer dan in Predikherenvelden. Dat maakt wonen en spelen in beide wijken heel anders.

9 Voor speelruimtes blijven een goede inplanting, een voldoende grote schaal en een kwaliteitsvolle inrichting succesfactoren.

Grote, centraal ingeplante zones werken goed. Dat was ook in 2008 al een vaststelling. Gekoppeld aan een voldoende grote ruimte **zijn ook een goede zonering én een kwaliteitsvolle inrichting van groot belang voor het succes** van een (speel)ruimte.

- De wijken Seefhoek en 't Foort hebben duidelijk een tekort aan een dergelijke ruimte: in Seefhoek is die eenvoudigweg niet voorhanden, in 't Foort is de centrale ruimte wel aanwezig maar te klein en wellicht ook te verborgen ten opzichte van de bewoning om een sleutelrol te kunnen spelen; de inrichting laat ook veel te wensen over.
- Het Stuivenbergplein is een goed voorbeeld van een grote centrale ruimte, al is het door zijn grote schaal die het wijkniveau overstijgt, een buitenbeentje in dit onderzoek. Met een soms zeer druk bespeeld speelterrein en heel uiteenlopende infrastructuur voor heel diverse bezoekers, is het een goed werkend centraal parkgebied, ingedeeld in zones die ervoor zorgen dat de verschillende groepen gebruikers weinig in elkaars vaarwater komen.
- Ook de wijken Predikherenvelden en Dierckxlaan hebben een grote, succesvolle zone die echt centraal ligt in de wijk; men komt er bijna als vanzelf langs. Anders dan in Stuivenberg zijn deze ruimtes niet overdruk en kunnen kinderen ook makkelijk van de ene deelzone naar de andere gaan. De succesvolle centrale ruimte in Predikherenvelden is bovendien gevarieerd ingericht en open van karakter, waardoor de verschillende zones in elkaar overlopen. De beperkte drukte (vergeleken met het Stuivenbergplein) maakt dit open karakter hier tot een troef: kinderen switchen makkelijk van de ene zone naar de andere.
- In Burcht is er een verhoudingsgewijs bijzonder veel gebruikte centrale zone, maar dan wel alleen voor de jonge kinderen. Het speelpleintje is ook (kwaliteitsvol) ingericht met het oog op de jongste leeftijden.
- In Burcht en Predikherenvelden zijn de centrale zones omgeven door gemeenschapsvoorzieningen zoals kinderopvang, bibliotheek, buurtcentrum, horeca, school...
- In Terhagen liggen de grotere (speel)ruimtes – een park en een combinatie van speeltuin en sportzone – niet in het centrum van het projectgebied, al zijn het speelplein en de sportzone vanuit het geheel van Terhagen relatief centraal gelegen. Toch geven ook de oudere kinderen uit deze wijk aan dat bijvoorbeeld het speelplein voor hen te ver kan zijn om er zelf naartoe te mogen, zelfs al gaat het hier om een zeer rustige wijk. Spel dicht bij huis blijft in alle wijken en voor alle lagerschoolleeftijden belangrijk.

Inrichting blijkt wel degelijk van belang. Het vernieuwde centrale speelpleintje in Burcht is hier een goed voorbeeld van: het trekt nu bijna uitsluitend jonge kinderen aan, en de meer kwaliteitsvolle inrichting trekt ook veel méér kinderen aan dan vroeger, toen de plek minder

aantrekkelijk was ingericht. De inrichting stuurt dus in belangrijke mate wie er op een plek zal komen spelen, en – in samenspel met de inplanting – hoe succesvol de plek zal zijn.

Anderzijds laat een plek die inrichting (of enige kwaliteit in de inrichting) ontbeert, simpelweg geen of amper kinderen zien. Op braakliggende terreintjes zien we geen kinderen, zoals op een groot braakliggend stuk en een weide/grasveld in Dierckxlaan, een braakliggend stuk in Burcht... Dat was overigens in 2008 ook al zo. Bij het buitenspeelonderzoek in 1983 werden wél nog kinderen geobserveerd in groene, ruige gebieden.

In de conclusies van het vorige buitenspeelonderzoek werd het belang van inplanting zeer sterk vooropgezet, en bleek inrichting veel minder belangrijk om het succes van een plek te verklaren. Nu zien we dat de inrichting duidelijk bijdraagt tot dat succes. Ook inrichting geeft houvast aan kinderen (en wellicht ook aan ouders). Is er nu meer gevoeligheid voor inrichting bij kinderen, en op welke manieren dan juist? 'Hier is niets, dus hier gaan we niet spelen'? Dit zou mee de teloorgang van de (weinig boeiend ingerichte) buurtpleinen kunnen verklaren, en van straatgroen (vaak kijkgroen): dit biedt voor kinderen onvoldoende houvast. Maar hoe kan het dat dit nog minder een probleem was in 2008? Toch zou het kunnen dat de lat voor kinderen hoger ligt en dat zij meer eisen stellen aan de speelkansen in hun buurt. In hun georganiseerde vrije tijd vinden ze soms spectaculaire spelvormen, met grote aantallen kinderen en veel materiaal, wat in de eigen buurt niet voor de hand ligt. In de tuin is er de eigen trampoline. Bovendien zijn ook de schoolspeelplaatsen gedurende de laatste jaren steeds beter ingericht als speelplekken met rijke speelkansen. Zijn de straat en de speelterreinen in verhouding armer of minder uitdagend geworden, vergeleken met de schoolspeelplaats of de eigen tuin?

10 Verschillende soorten ruimtes trekken ook verschillende categorieën kinderen aan.

Al neemt het belang van de straat als speelplek wat af, het blijft voor alle leeftijden een belangrijke ruimte met heel divers spel. Behalve in de drukste doorgangswegen wordt er in alle soorten straten gespeeld, los van inrichting of wegategorisering. Wel is het spel in de straten vaker spel op de stoep dan echt op straat.

De formele speelruimtes trekken eerder de jongere kinderen aan; de sportzones eerder de wat oudere kinderen. Al zijn dat dan vooral de jongens: amper 15% van de kinderen in sportzones zijn meisjes (in 2008 slechts 5%). De andere ruimtes zijn minder sterk gegenderd. Op de buurtpleinen zien we dan weer vooral de jongeren vanaf 15 jaar.

Sportterreinen vervullen duidelijk een nood en worden vergeleken met 2008 drukker bespeeld. Maar anderzijds zijn het in de meeste gevallen ook zeer monofunctionele ruimtes. In een residentiële wijk zoals Predikherenvelden switchen kinderen tussen allerlei vormen van spel en sport omdat de grenzen tussen sportveldje (basketterrein) en speelplein poreus zijn. Bovendien is de ruimte daar groot en het aantal kinderen beperkt. In de grote steden ligt dat anders. Sportterreinen zitten daar vaak op de limiet van hun draagkracht. De kinderen sporten dan

duidelijk fanatieker of doelgerichter: wie op een gegeerd sportveldje maar wat zou rondhangen met een bal in de hand, zoals we vaak zagen in de wijk Dierckxlaan en ook wel in Predikherenvelden, zal er wellicht snel 'weggejaagd' worden.

Het nieuwe Park Spoor Noord trekt, althans in het geobserveerde deel van het park, zeer veel jongens aan. 70% van alle kinderen, zelfs 79% van de kinderen die niet in georganiseerd verband spelen, zijn jongens. Hier stelt zich niet alleen de vraag waarom er hier zo weinig meisjes komen – het geobserveerde deel van het park is sterk op sport gericht, zodat dit niet geheel verrassend is – maar ook hoe zich dit verhoudt met het buitenspelen in de aanliggende wijk Seefhoek. Er gaan zeker kinderen vanuit Seefhoek spelen naar Park Spoor Noord, maar tegelijk zien we in de wijk Seefhoek zelf een toegenomen aandeel jongens ten opzichte van 2008. De jongens spelen meer in de wijk én hebben er met het Park een extra aantrekkingspool bij gekregen. Voor de meisjes lijkt het net omgekeerd. Waar zijn zij heen?

In sommige wijken zijn bepaalde categorieën kinderen inderdaad sterk ondervertegenwoordigd. Zo zijn in Burcht vooral jongere kinderen te zien, en zijn er in Dierckxlaan opvallend weinig meisjes. Waar zijn die afwezige kinderen dan? 'Omdat het speelplein voor jongere kinderen is ingericht' (Burcht), of 'omdat het sportterrein zo succesvol is' (Dierckxlaan), zijn maar deels een antwoord. Er zijn wel degelijk alternatieven in de wijken. In Burcht is er ook een ander (wel niet erg aantrekkelijk) speelterrein; in Dierckxlaan zijn er diverse andere speelterreintjes, en ook op straat zijn er weinig meisjes in de wijk. Ook in andere wijken zijn meisjes, dan vooral de iets oudere meisjes, sterk ondervertegenwoordigd. Waarom is dat in veel wijken wel zo, maar in andere dan weer niet?

11 Het sociale klimaat van een wijk speelt een weinig zichtbare maar belangrijke rol.

Ook al is er in de meeste wijken ruimtelijk gezien weinig tot niets veranderd sinds 2008, toch zijn er soms duidelijke evoluties in de manier waarop en de mate waarin er gespeeld wordt. In de wijk Predikherenvelden wordt nu bijna dubbel zoveel gespeeld als in 2008. In de wijk Seefhoek spelen meisjes nu veel minder buiten dan in 2008.

In beide wijken konden de gesprekken met kinderen (in een school en in een jeugdwerking) niet doorgaan door coronamaatregelen, zodat wij hen over dit thema niet hebben kunnen bevragen. Voor de Seefhoek verwezen we eerder al naar het Speelweefselplan Antwerpen-stad, waarin de kinderen uit Antwerpen-Noord aangaven zich vaak niet erg veilig te voelen in hun buurt en daarom bepaalde plekken te mijden, en dat ze weggeduwd worden door claimgedrag. Dat overlast (alcohol, drugs, vandalisme, claimgedrag...) een rol speelt in de dense Antwerpse wijken, is zeer waarschijnlijk.⁴²

Kinderen geven betekenis aan spel en aan plekken om te spelen. Er zijn plekken die voor kinderen werden aangelegd, maar ze worden pas plekken *van* kinderen wanneer kinderen er ook betekenis aan kunnen geven. Ze kunnen zich die plekken toe-eigenen (tot 'hun' plek

⁴² Gesprek met Ilse Rossou (buurtregie).

maken) en dat ook met elkaar delen. Als de ruimte en plekken in een wijk door meer en meer uiteenlopende groepen worden geclaimd, zoals dat in dense, stedelijke wijken onvermijdelijk gebeurt, wordt die toe-eigening door kinderen minder vanzelfsprekend.

Zo had bijvoorbeeld het centrale speelpleintje in 't Foort in Temse, het Daccapark, veel betekenis voor de kinderen in de wijk. Het heeft ook niet toevallig een door de kinderen gedeelde naam, hoewel die ter plekke niet op een bordje staat aangegeven. Desondanks werd de plek in werkelijkheid niet veel meer gebruikt door de zwakke inrichting, een gebrek aan onderhoud, en door het negatieve sociale klimaat in de wijk. Dat de plek mentaal toch zo belangrijk bleek in de wijk, toont hoeveel nood er is aan een centrale, door kinderen gedeelde plek – des te meer in een wijk waar er weinig buiten gespeeld wordt (zie hoger, Hoofdstuk 6).

Indien de nood aan houvast bij kinderen nu groter is dan in 2008 (en zeker dan in 1983), is dit niet alleen een ruimtelijke kwestie. Voor kinderen duikt bij het spelen in de buurt op 'minder duidelijke' plekken al snel de vraag op 'wat past?', 'mag ik hier wel spelen?'. Wie een paar keer een opmerking krijgt of zich scheef bekeken voelt, gaat zijn of haar gedrag mogelijk aanpassen, een bepaalde plek mijden, of twijfelen of spelen daar eigenlijk wel mag. De speelkansen die er ruimtelijk zijn, worden daarom nog niet altijd benut.

Het spelen zelf blijft in grote mate een sociaal gebeuren met leeftijdsgenoten. Spelen is nog altijd in grote mate buitenspelen 'met' of 'gaan spelen bij' iemand. Het is een buitengewoon belangrijke sociale arena voor kinderen waarin ze hun relaties zelf actief vorm geven.

Afspreken om te gaan spelen hoort heel vaak bij buiten spelen: de meeste kinderen spelen liefst met anderen. Hoewel kinderen zeggen dat ze buiten komen als er andere kinderen op straat te zien zijn, spreken ze toch vooral op één of andere manier af.

'Als ik naar buiten ga, of als één iemand naar buiten gaat, dan gaan ook de anderen naar buiten, dan is iedereen buiten.' *'Als ik gewoon naar buiten ga en we zitten efkes voor de deur, dan komt iedereen.'* ('t Foort, Temse)

Hoe spreken jullie af? 'Op Insta! Op Instagram hebben wij een groep of zo.' *'Of op Whatsapp.'* *'Of op Snapchat. Of gewoon op school.'* ('t Foort Temse)

'We spreken een uur af, hier op school, ik kom bijvoorbeeld om vier uur...' *'Ik doe niet echt afspreken, ik ga bij diegene om aan te bellen en ik vraag of die buiten mag spelen.'* *'Tegenwoordig ook met de gsm, mijn vriendinnen bellen en vragen of ze ook komen. En ook wel afspreken, 'ik ben daar binnen vijftien minuten' of zo.'* (Terhagen)

'Een vriend die niet op school zit hier, dan ga ik daar aanbellen, en als hij niet mag, dan vraag ik of hij misschien de zaterdag of zo buiten kan.' (Terhagen)

12 Naar een buitenspeelbeleid

Vragen vanuit kinderen

Het dalende aantal kinderen dat in de woonomgeving buiten speelt, baart echt zorgen. Zeker in bepaalde wijken gaat het ronduit slecht met het buitenspelen van kinderen. We hebben vastgesteld dat kinderen niet overal evenveel buiten spelen, en dat niet alle groepen kinderen evenveel buiten spelen. We kunnen ervan uit gaan dat een belangrijk deel van de kinderen nooit of quasi nooit buiten speelt in de buurt. De zorgen gaan extra uit naar kinderen in stedelijke omgevingen en naar meisjes, zeker de iets oudere meisjes.

Kinderen spelen veel buiten als het vanzelfsprekend is om dat te doen. Een buitenspeelbeleid kan erop gericht zijn om dat vanzelfsprekende zoveel mogelijk te realiseren, voor alle kinderen. Het kan uitgaan van volgende vragen, die heel dicht bij de beleving van kinderen blijven:

- Hoe centraal liggen de belangrijkste speelplekken, hoe 'vanzelf' kom je er langs?
- Hoe bieden plekken houvast voor kinderen door hun ligging, hun duidelijke identiteit?
- Hoe vanzelfsprekend is het om verschillende soorten spel te kunnen spelen in de wijk?
- Zijn er meer ankerpunten dan enkel één of twee speelruimtes in de wijk?
- Hoe kwalitatief en gevarieerd is de inrichting van (speel)plekken waar kinderen vaak komen?
- Zijn niet alleen (speel)plekken kindvriendelijk, maar hebben kinderen ook iets aan de publieke ruimte in het algemeen en aan de ruimte van hun straat?
- Als kinderen voor de deur willen spelen, zoals veel kinderen dat graag doen of dat alleen maar mogen, kunnen ze dat dan? Hoe worden ze daarin ondersteund?
- Kunnen en mogen kinderen ook verder weg van huis? Geraken ze daar, en voelen ze zich onderweg en op die plekken veilig en op hun gemak?
- Hoe kunnen kinderen betekenis geven aan een plek en zich die plek toe-eigenen, samen met andere kinderen?

Een lokaal buitenspeelbeleid

Het Algemene Commentaar van het VN-comité bij Artikel 31 van het Kinderrechtenverdrag legt uitdrukkelijk verantwoordelijkheden bij lokale overheden in het garanderen van het recht op spel, voor alle kinderen.⁴³ En dan gaat het zowel om de plekken zelf, als om de kansen van kinderen om daar op een vanzelfsprekende manier te mogen, kunnen en durven geraken. Hieronder geven we, vanuit de resultaten van het buitenspeelonderzoek, een reeks aanbevelingen voor een lokaal buitenspeelbeleid.

⁴³ *General Comment* nr. 17, sectie 58 f.

1 Bouw een buitenspeelbeleid uit vanuit een visie en als een proces

Elk lokaal buitenspeelbeleid dient prioritair aandacht te hebben voor en uitdrukkelijk in te spelen op de aanzienlijke ruimtelijke en sociale verschillen die bestaan tussen diverse woonomgevingen van kinderen. Die bepalen fundamenteel de speelkansen die kinderen al dan niet krijgen.

- Een lokaal buitenspeelbeleid begint bij een analyse, via onderzoek en inspraak, van de speelkansen in een buurt. Bekijk waar en voor welke groepen een buitenspeelbeleid echt een grote meerwaarde kan betekenen en richt de inspanningen prioritair op die plekken of types ruimtes en op die doelgroepen.
- Op basis daarvan worden plannen gemaakt over de inplanting, de schaalgrootte, de bereikbaarheid en de zonering en inrichting van de plekken die voor kinderen van belang zijn.
- Nadien wordt indien nodig bijgestuurd: wie gebruikt de publieke ruimte en specifieke terreinen nu echt, en wie speelt duidelijk nog altijd niet buiten? Hoe kan daaraan tegemoet gekomen worden?

Het is belangrijk om er zich bewust van te zijn dat bepaalde soorten ruimtes ook bepaalde soorten kinderen zullen aantrekken, en voor andere kinderen dan weer geen betekenis of meerwaarde zullen hebben. Ook succesvolle, druk bespeelde ruimtes mogen dus onder de loep genomen worden: ze hebben de speelkansen in de wijk vergroot, maar wie zijn de kinderen die er geen gebruik van maken, hoe komt dat, en hebben zij alternatieven in de wijk?

2 Geef kinderen het woord en leer het lokale buitenspeelbeleid kennen

- **Inspraak met kinderen** over concrete plekken, plannen en projecten geeft inzicht in wat precies goed en lastig loopt in een wijk en op welke noden een buitenspeelbeleid kan inspelen. Het is de onontbeerlijke basis voor dit beleid. Extra zorg om de diversiteit aan kinderen in de wijk te bereiken, is daarbij op zijn plaats.⁴⁴ Neem niet alleen ruimtelijke elementen op in de inspraak, maar ook de sociale beleving van de wijk.
- Naast gerichte inspraakacties over specifieke plekken of deelgebieden, kan de **jeugdmonitor** (www.jeugdmonitor.vlaanderen.be) een bron van informatie zijn over hoe kinderen de speelkansen in hun stad, gemeente of deelgemeente ervaren. De jeugdmonitor is een tool waarmee steden en gemeenten groepen kinderen en tieners kunnen bevragen. ‘Spelen, buiten zijn en dingen doen met je vrienden’ is één van de drie te kiezen thema’s voor de bevraging.

3 Verleen prioriteit aan de dichtbevolkte en dichtbebouwde stedelijke wijken

Tijdens de coronacrisis en de lockdown in de lente van 2020 werd het belang van de openbare ruimte extra duidelijk in de dichtbebouwde stedelijke wijken, juist daar waar die publieke

⁴⁴ Tools zoals [Buurtspelers](#) over spelen dicht bij huis en [Tienspraak](#) voor inspraakmethoden met tieners, kunnen daarin ondersteuning bieden.

ruimte schaars is. Dat is meestal ook precies waar de private ruimte schaars is: wie klein behuist is en een eigen buitenruimte ontbeert, moet het doorgaans ook stellen met een beperkte openbare ruimte. Terwijl het net omgekeerd zou moeten zijn.⁴⁵

Die ongemakkelijke waarheid is voor steeds meer kinderen relevant: veel kinderen in dense stedelijke wijken en kinderen in kansarmoede en maatschappelijk kwetsbare situaties worden dubbel getroffen door het gebrek aan voldoende, kwaliteitsvolle, gevarieerde en toegankelijke publieke ruimte in hun buurt. Leidt dit voor hen ook tot buitenspeelarmoede? Fundamenteel gaat het hier om een tekort aan publieke (verblijfs)ruimte en voorzieningen in het licht van de beperkte privéruimte (binnenruimte en tuin) en de grote bevolkingsdichtheid van deze wijken. De dichtheid aan (ook jonge) inwoners en aan bebouwing is in de stedelijke wijken amper vergelijkbaar met de situatie in de meer residentiële wijken, waar huis en tuin én stoep, straat en publieke ruimtes doorgaans veel ruimer zijn bemeten en meer speelkansen bieden. In de stedelijke wijken worden de weinige hotspots in een dichtbebouwde wijk al snel te druk, en ze vallen vaak ten prooi aan claimgedrag, dat heel veel te maken heeft met de schaarste aan plekken. Daar zijn met name jonge kinderen en meisjes vaak de dupe van.

Hierbij kan aan volgende beleidsaanbevelingen gedacht worden.

- Creëer ruimte via mobiliteitsingrepen. Nieuwe wijkcirculatieplannen bieden daar mogelijkheden toe: het knippen van straten biedt nieuwe ankerpunten, en op (voormalige) kruispunten kunnen dan pleintjes worden gecreëerd. Smallere rijstroken voor het autoverkeer en eenrichtingsstraten bieden kansen om de voor kinderen zo belangrijke stoepen te verbreden.
- Zet bij nieuwe ontwikkelingen in op buurtgerichte ruimte. Een binnenplein in een nieuw woonproject heeft een semiprivaat karakter. Een op de buurt gerichte ruimte, aan de rand van de nieuwe woningen – maar tevens gericht op het woonweefsel rondom – zal een duidelijker publiek karakter hebben.
- Maak radicale keuzes rond schoolomgevingen. Hier spelen zowel mobiliteit als publieke ruimte: de schoolomgeving verdient een inrichting als stedelijk plein.
- Maak speelstraten laagdrempelig. Waarom ook geen speelstraten buiten de zomervakantie?
- Benut de mogelijkheden van tijdelijke inrichtingen en ondersteun de invulling daarvan via projectoproepen. De tussentijd in afwachting van een omvangrijk bouwproject benutten voor het creëren van tijdelijke speelruimte, betekent vanuit het perspectief van kinderen een lange periode van extra mogelijkheden.
- Breng spelen in de stad met stedelijk jeugdwerk, mobiele speelpleinwerkingen en tijdelijke bouwspeelenterreinen. Voorzie daarbij de kans en de tijd om te groeien en een band met de buurt op te bouwen.
- Schoolspeelplaatsen die aan het openbare domein grenzen en hun ruimte openstellen in de vakanties, bieden een extra grote meerwaarde in dense stedelijke omgevingen.

⁴⁵ De inspanningen in de steden richtten zich naar aanleiding van de coronamaatregelen vaak op het creëren van (tijdelijke of meer permanente) ruimte voor voetgangers en fietsers, maar dit kan zeer goed samengaan met het maken van ruimte voor kinderen en hun spel.

4 Verleen uitdrukkelijke aandacht aan meisjes als doelgroep

Meisjes worden in de *General Comment* bij Artikel 31 door het VN-Comité voor de rechten van het kind genoemd als een van de groepen die bijzondere aandacht verdienen in het garanderen van hun recht op spel. Ze kennen meer drempels om te spelen, die te maken hebben met discriminatie en vooroordelen, overbescherming door ouders, onveilige omgevingen in de publieke ruimte, en het moeten opnemen van huishoudelijke taken. Vooral iets oudere meisjes ervaren daardoor beperkingen in hun recht op spelen.

Volgende beleidsaanbevelingen kunnen lokale overheden helpen om het buitenspelen van meisjes extra stimulansen en ondersteuning te geven:

- Meisjes vragen naar meer en gevarieerde speel- en ontmoetingsruimte: zorg ervoor dat iedereen zich er welkom en veilig voelt, ontwikkel genoeg diverse speelplekken, ontwikkel voldoende ontmoetingsruimte en zorg ervoor dat de ruimte er mooi uitziet.
- Houd rekening met de eigenheid van het spel van meisjes, dat sociaal spel combineert met avontuur en ontmoeting. Ontwerp speelplekken waar je vlot kunt afwisselen tussen deze diverse soorten spel.
- Betrek meisjes uitdrukkelijk in participatie over publieke ruimte. Organiseer deze participatie zo dat meisjes en jongens in gelijke mate aan bod komen. Bekijk daarbij het geheel van de ruimte.
- Faciliteer met jeugd(welzijns)werk of buurtwerk speelmomenten en leid de meisjes naar pleintjes, parken én sportzones. Dat maakt onderling afspreken makkelijker, en het leert kinderen (speel)ruimtes kennen waar ze normaal niet kunnen of mogen komen. Speel op deze momenten in op verschillende soorten spel.
- Zorg voor vertrouwde (vrouwelijke) aanspreekpunten in de wijk. Sociale veiligheid is voor veel meisjes een voorwaarde om buiten te spelen. Wanneer een ruimte te zeer wordt geclaimd of wanneer er zich onveilige situaties voordoen, is het belangrijk dat meisjes snel iemand kunnen aanspreken of dat iemand zelf de situatie kan inschatten en bijsturen.
- Besef dat sportruimte in de praktijk, door de focus op team- en balsporten, vooral een jongensruimte is en dat extra aandacht voor meisjes dus niet zomaar luxe is. Spel op wieltjes, explorerend bewegen, constructiespel en fantasiespel zijn vormen van spel die meisjes en jongens even aantrekkelijk vinden.
- Focus op de iets oudere meisjes om hen te stimuleren om buiten te komen en te spelen. Deze groep valt op dit moment het meeste uit de boot. Een belangrijke leeftijdsgroep, want net dan ontwikkelen kinderen heel wat meer zelfstandigheid.

5 Vergroot ook de sociale ruimte om te spelen in de woonomgeving

Het sociale klimaat in een wijk, sociale cohesie en sociale onveiligheid kunnen echt bepalend zijn voor het willen en mogen buiten spelen van kinderen. Als kinderen zich ergens – of in heel hun buurt – niet veilig voelen, kan dit een reden zijn om echt niet meer buiten te gaan. Streef ernaar om de publieke ruimte zowel fysiek als sociaal zo toegankelijk mogelijk te maken voor kinderen.

- Neem vragen over het buitenspeelklimaat op in de analyse van de wijk en in participatie met kinderen. Hoe vanzelfsprekend is het buiten spelen van kinderen? Vinden zij elkaar moeiteloos? Zijn er specifieke plekken die onveilig gevonden worden door ouders en/of door kinderen? Of is er ook een meer algemeen idee dat de buurt eigenlijk niet zo geschikt is om te spelen?
- Onderzoek wat drempels zijn voor kinderen om naar potentieel belangrijke plekken te komen. Plekken die worden ingenomen door bepaalde groepen (jongens, oudere jongens), kunnen die plekken ontoegankelijk maken. Ook enge mensen, vuilnis, drugs... zijn afknappers voor kinderen. Het is belangrijk om daarop in te spelen: bijvoorbeeld door via buurtwerk een beurtrol te regelen op zeer drukke, fel geclaimde plekken.
- Werk aan een publieke ruimte en een sociaal klimaat die inclusiever zijn voor alle groepen kinderen. We wéten bijvoorbeeld dat de drempel hoger ligt voor meisjes: daar moeten we dan ook op inspelen. Sportveldjes bij maken is enerzijds vaak een succes, want ze trekken veel kinderen aan; anderzijds trekken ze bepaalde kinderen helemaal niet aan en bieden ze voor hen dus ook geen meerwaarde. Onderzoek hoe een speel- of sportruimte kan geïntegreerd worden in een bredere publieke ruimte voor verschillende generaties.
- Zorg voor een volgehouden onderhoud en beheer van speel- en sportruimte. Een gebrek aan onderhoud van speeltoestellen en van bespeelde ruimtes in het algemeen maakt plekken zeer onaantrekkelijk voor kinderen: omdat ze objectief minder leuk worden – de schommel is kapot – en omdat ze tonen dat de plek of de wijk blijkbaar weinig aandacht krijgt van het beleid en dat buiten spelen zeker geen prioriteit is.
- Positief geformuleerde infoborden bij speel- en sportterreinen creëren een positieve sfeer rond buitenspelen. Plaats alleen borden die bepaalde soorten spel inperken waar dat echt nodig is, en motiveer waarom het verbod of de inperking nodig is.
- Gebruik de sterktes van jeugd- en buurtwerk ook in de wijk. Jeugdwerk en andere vormen van georganiseerd spelen kunnen een belangrijke rol spelen om kinderen hun buurt te leren kennen. Ook scholen die in de buurt buitenactiviteiten doen, kunnen kinderen leren proeven van ruimtes, en uitdrukkelijk aangeven: 'hier kan en mag je spelen, zoals je het net hebt ervaren: kom hier ook zonder ons, spreek af en kom hier naartoe, je kent het hier nu'. Daarbij is het zaak om vooral op goed bereikbare plekken te mikken, veeleer dan op plekken die wat verder weg liggen en waar kinderen minder makkelijk zelf naartoe zullen gaan. Meer in het algemeen maakt georganiseerd spelen in de publieke ruimte kinderen ook zichtbaarder in de wijk, en hun aanwezigheid vanzelfsprekender.
- Stimuleer het wijkgevoel, en geef daarin ook aandacht aan kinderen. Buurtfeesten, leefstraten, speelstraten, sociaal-artistieke wijkprojecten kunnen de ontmoeting tussen jong en oud en diverse bevolkingsgroepen een extra stimulans geven.

6 Ondersteun bewust een diversiteit aan spelvormen

Rijk spel is gevarieerd spel. Kinderen wisselen graag tussen soorten spel en soorten speltypes, of combineren ze. Een uitdaging van een kindvriendelijke ruimte bestaat erin om alle vormen van spel te faciliteren – en dus ook constructiespel en fantasiespel, die het nu moeilijk hebben. Kinderen spelen vooral sociaal spel en regelspel, waarin andere kinderen telkens onontbeerlijk zijn. Regelspel vereist vaak ook ruimte of zelfs een echt sportveld. Speel terreinen zetten kinderen effectief aan om explorerend te bewegen en hun eigen grenzen te verkennen.

- Op formele speel terreinen zou ook **constructiespel** meer uitdrukkelijke kansen kunnen krijgen, door bosjes aan te planten, hoogteverschillen te creëren, en losse materialen te voorzien (water, zand, stro, hout, bijvoorbeeld ook geschikt snoeihout dat men laat liggen). Op formele speel terreinen is het voor kinderen makkelijker om houvast te vinden – ze kómen ook gewoon makkelijker op deze terreinen – dan op niet of nauwelijks ingerichte ruige avontuurlijke terreinen of in het bos aan de rand van de wijk. De kans dat ze met precies dezelfde soort takjes, zandkorrels en steentjes aan de slag zullen gaan, is op een speel terrein veel groter.
- Ook bij **fantasiespel** kunnen ruimte en losse materialen inspiratie en letterlijk houvast bieden voor het bijbehorend script. Zitplekken en huisjes zijn vaak plekken voor fantasiespel, en door hun vormgeving kunnen speeltoestellen en andere ruimtelijke elementen (hoogteverschillen, hagen, ondergrond) hints geven over soorten fantasiespel (piraten, ridders, krokodillen). Maar hoe meer de omgeving ook door kinderen zelf 'in te richten' of aan te passen is, hoe meer ze ook tot fantasiespel zal prikkelen. Een speelruimte krijgt extra mogelijkheden wanneer kinderen of ouders materiaal meebrengen van thuis; we zagen fantasiespel met een bezem, een telegeleide auto, een winkelkarretje, poppen ... Net als voor constructiespel kan de ruimte zelf ook veel speelkansen scheppen voor fantasiespel: de bosjes die geschikt zijn om kampen te bouwen, zijn tegelijk prima geheime verstopplaatsen of intieme ruimtes om keukentje te spelen, en de heuvel is de plek waar het kasteel staat. Een podium is dé plaats om te dansen. Houten zitblokken kunnen een plek extra cachet geven. Kinderen zullen dergelijke plekken of elementen meer gebruiken als ze gelinkt zijn aan een duidelijke (formele) speelplek: een speel terreintje dat omzoomd is door struiken bijvoorbeeld. Zonder de context van die speel-inrichting worden diezelfde bosjes of zitblokken veel minder gebruikt.
- Een bijzondere uitdaging is om het open, aan te passen karakter dat zo eigen is aan natuurlijke elementen, ook te incorporeren in meer stedelijke speel terreinen.

7 Bied kinderen ruimtelijk en zichtbaar houvast

Kinderen spelen niet 'zomaar overal'. Ze spelen waar dat kan en doen het met wat voorhanden is, maar zoeken toch altijd hun plek uit. We zagen amper kinderen op braakliggende stukken veld en heel weinig op buurtpleinen waarvan de inrichting geen aanzetten geeft om er te gaan spelen. Kinderen zoeken ankerpunten: speelpleinen en sportveldjes, maar ook de stoep en de straat voor de openstaande voordeur of 'bij onze garage'. Het zijn plekken met betekenis, of

plekken die op een andere manier een zeker houvast geven. Kinderen spelen daarom zo graag in de tuin: op een heel vertrouwde plek, vlakbij huis en al wat er daarin aan speelwaarde kan bijgehaald worden.

Dat houvast geven aan kinderen is een belangrijk principe bij het plannen en inrichten van plekken die voor kinderen van belang zijn.

- Zet in op **grote, centraal gelegen plekken** waar je kan spelen. De plekken waar je vanzelf voorbij komt, die iedereen kent, waar voorzieningen rond liggen: dat zijn, zeker als ze voldoende ruimte bieden, de succesvolle plekken in een wijk, ook voor kinderen en hun spel.
- **Maak duidelijk dat een plek (ook) een speelplek is.** Het vertrouwde en duidelijke ligt niet alleen voor de voordeur: plekken waar kinderen vaak komen, worden vanzelf vertrouwd. Een plek die zichtbaar *bedoeld* is om te spelen, geeft kinderen duidelijkheid: ze hoeven zich, anders dan misschien op straat of een verborgen wegje, niet af te vragen 'of het eigenlijk wel mag'. Ook 'toegangspoorten' tot een meer verborgen speelplek (in een groenzone bijvoorbeeld) helpen kinderen en ouders toe te leiden naar de plek.
- Kinderen zullen niet 'overal' spelen en je kan hen daar moeilijk 'overal' toe aanzetten, maar je kan wel speciaal inzetten op de plekken waar ze vaak komen, ook de plekken die ze met hun ouders bezoeken. Kinderen kunnen extra speelkansen krijgen wanneer hen duidelijk gemaakt wordt dat ze ook mogen **spelen bij publieke voorzieningen**. Zo kunnen kinderen ook even spelen na een bezoek aan de bibliotheek of de muziekschool. Veel van de plekken die nu goed werken voor kinderen zijn plekken nabij publieke voorzieningen. Wel zijn het ook vaak *grote* plekken.
- **Analyseer** aan wie plekken houvast bieden, en aan wie niet. Sportterreinen zijn misschien wel de duidelijkste speelplekken die er zijn: we zien een terrein dat werkelijk aangelegd is om er te kunnen voetballen. En vaak worden ze ook op die 'functionele' manier gebruikt. We hebben wel gezien dat de sportzones in grote mate jongensplekken zijn. Wat, in dat besef, te doen voor meisjes? Ga na, bijvoorbeeld via gerichte inspraakacties, hoe realistisch het is om ernaar te streven om meisjes meer op sportterreinen te laten spelen. Als die nood er is, speel er dan ook uitdrukkelijk op in, door sportzones niet eenzijdig in te richten voor team- en balspel dat vooral jongens aantrekt. Of is het beter te mikken op het creëren van een tegenhanger voor de 'jongensplek' sportzone, die de (oudere) meisjes meer uitdrukkelijk uitdaagt dan alleen het speelterreintje?
- **Zonering** in grotere ruimtes kan verschillend aangewend worden met oog voor de draagkracht en de intensiteit waarmee een plek bespeeld zal worden. Op druk bespeelde plekken dienen zones om groepen uit elkaar te houden en is buffering op zijn plaats tussen zones die op heel verschillende manieren gebruikt worden. Op minder druk bespeelde plekken geven zones ook een eigen plek aan verschillende soorten spel of verschillende gebruikers, maar door de grenzen ertussen open te laten, geven ze de kans om vlot van zone te verwisselen (van het speelpleintje naar het basketbalveldje).

8 Herwaardeer de straat als speelplek

Een kwaliteitsvolle en kindvriendelijke inrichting van de publieke ruimte kan kinderen in hun straatspel ondersteunen, des te meer in dichtbevolkte woonwijken.

Naast ruimtes die vooral bedoeld zijn om er te spelen of zich te ontspannen, verdient ook de gewone straat alle aandacht. Het belang van de straat voor kinderen van alle leeftijden valt op. Dat is des te meer het geval in wijken zonder grote publieke ruimtes. Maar ook in een wijk met grotere speelruimtes en waar kinderen het vanzelfsprekend vinden om buiten te spelen, zoals in Terhagen, geven zij aan dat de straat en 'vlakbij huis' een heel belangrijke speelplek blijft. Niet alle spel kan verschuiven naar speelruimtes: omdat de voorkeur van kinderen in de straat ligt, of omdat kinderen niet ver weg mogen. Straatspel is vooral portiek- en stoepspeel, al dan niet afgewisseld met even spelen op de straat zelf. Dat geldt zowel voor spel met als spel zonder wieltjes. 'Rondjes rijden' met de fiets of de step is erg belangrijk spel dat door alle leeftijden en evengoed door meisjes als door jongens wordt gedaan.

- Zet in op de stoep. Het belang van de stoep als speelruimte is niet te onderschatten. Een smalle stoep met langsgeparkeerde auto's perkt de speelkansen van kinderen wel heel erg in. Toch is dit de situatie in veel negentiende-eeuwse wijken in onze steden. Een brede stoep vergroot letterlijk de speelruimte voor kinderen. Lokale verbredingen van de stoep ter hoogte van wegversmallingen, oversteekplaatsen of kruispunten kunnen voor extra ankerpunten op straatniveau zorgen. Een brede stoep aan de zonzijde is des te aantrekkelijker.
- Een autovrij (deel van een) plein is een ander soort ruimte dan de stoep en de straat: er is ander spel mogelijk dat meer ruimte kan innemen en minder rekening hoeft te houden met de beperkingen die geparkeerde en rijdende auto's voor kinderen inhouden.
- Tijdelijke ingrepen, zoals speelstraten, schoolstraten, leefstraten geven kinderen meer ruimte.
- Materiaal, patronen op de grond, en straatmeubilair (zitplekken, paaltjes) bieden extra speelkansen.

Bovenlokaal buitenspeelbeleid

1 Ondersteun een buitenspeelbeleid door onderzoek

Door zijn informele, alledaagse en soms wisselende en kortstondige karakter is het niet vanzelfsprekend om gegevens te verzamelen over het buitenspelen. Er worden geen systematische gegevens over bijgehouden en eigenlijk is telkens opnieuw onderzoek nodig om de nodige kennis op te doen die een buitenspeelbeleid kan ondersteunen.

Wat we nog onvoldoende weten, is hoe kinderen hun vrije tijd besteden, en hoe dit is verschoven doorheen de jaren. Ook weten we niet voldoende systematisch hoe kinderen en hun ouders kijken naar buiten spelen in de buurt, en wat daarin verandert doorheen de tijd.

- **Herhaald tijdbestedingsonderzoek bij kinderen** blijft noodzakelijk om de verschuivingen in hun vrijetijdsgebruik in kaart te brengen. Hoe zit het nu eigenlijk met de verhouding tussen buiten spelen in de publieke ruimte, buiten spelen in de tuin, binnenspelen (en schermtijd), en vrije tijd in georganiseerd verband? Tijdsbestedingsonderzoek bij kinderen is nu echt een lacune, waardoor het onduidelijk blijft wat de kinderen die weinig buiten spelen in hun wijk dan wél doen, en hoe dit bij kinderen doorheen de tijd is geëvolueerd.
- Buitenspelen wordt ook, veel minder zichtbaar weliswaar, bepaald door voorkeuren, attitudes en het al dan niet mogen buitenspelen. Spelen kinderen minder graag buiten dan vroeger? Wordt het door ouders of kinderen als minder van belang gezien? Mogen kinderen minder buiten spelen? Zijn kinderen zelf gevoeliger geworden voor onveiligheid of verwachten ze een hogere kwaliteit van een plek om te spelen? Vinden ze te weinig speelkameraden die ook willen en mogen buiten spelen? Dergelijke vragen vereisen **herhaald attitude-onderzoek** bij ouders en kinderen, dat vooralsnog ontbreekt. We stellen vast dat buiten spelen minder vanzelfsprekend is geworden, maar wat hier precies aan ten grondslag ligt, blijft eigenlijk onduidelijk. Een koppeling van dit onderzoek aan specifieke wijken en hoe daarin wordt buiten gespeeld, zou een extra meerwaarde kunnen bieden.
- Bovendien zou ook het buitenspelen in de buurt **tijdens het schooljaar** in beeld moeten komen: hoe is het gesteld met het buitenspelen na schooltijd, op woensdagnamiddag, in het weekend? Omdat ons buitenspeelonderzoek (en de voorlopers ervan in 2008 en 1983) zich enkel op de vakanties richtte, hebben we daar op dit ogenblik geen cijfers over.
- We ontberen een goed overzicht van hoe het precies staat met de – ongetwijfeld ingekrompen – **actieradius** van kinderen. Hoe ver mogen kinderen zich, zonder volwassen begeleiding, verplaatsen in hun wijk? En hoe is dat nu anders dan tien jaar of een generatie geleden? Hier gegevens over verzamelen die verder gaan dan het anekdotische zou een lacune invullen die nu steeds weer opspeelt wanneer het gaat over spelen, over wonen, en over autonome mobiliteit van kinderen.
- Tot slot is het van bijzonder belang om te onderzoeken **waarom (vooral de wat oudere) meisjes zo veel minder buiten spelen** en buiten komen. Hierover kennis opdoen is onontbeerlijk. Het is ontmoedigend dat we die meisjes 'verliezen'. Het is de voorbode van de minder vanzelfsprekende aanwezigheid van vrouwen in de publieke ruimte.

2 Sensibiliseer over buitenspelen

De neergang van het buitenspelen in de eigen buurt moet een samenleving zorgen baren. Buitenspelen 'op straat' heeft veel van zijn vanzelfsprekendheid verloren. In de praktijk raakt dat kinderen in hun recht op spelen.

- Maak spelen in het algemeen tot een thema waaraan belang gehecht wordt. Spelen is geen tijdverdrijf maar is misschien wel het belangrijkste wat kinderen doen.
- Zet de heel eigen waarde van buiten spelen in de buurt in de kijker: ruimte om volop en op allerlei manieren te bewegen, de buurt leren kennen en er zich thuis voelen, het opbouwen van zelfstandigheid en zelfredzaamheid (vrijheid en autonomie, omgaan met elkaar).
- Maak duidelijk dat het heel normaal is dat kinderen zonder volwassenen de buurt ingaan om te spelen; de meerderheid van de kinderen speelt op die manier. Creëer een positieve sfeer rond het buitenspelen van kinderen.
- Legitimeer het belangrijke straatspel door te sensibiliseren: het mag, en kinderen steken er een heleboel van op.
- Werk ook op pijnpunten: richt niet alle inspanningen op het buitenspelen 'overal en voor alle kinderen', maar creëer juist voor de doelgroepen die nu minst vanzelfsprekend buiten spelen, en voor hun ouders, positieve boodschappen.

3 Investeer in buitenspelen

Als we niets doen, lijkt het erop alsof het buitenspelende kind stilaan een zeldzaamheid aan het worden is. Inspanningen om het tij te keren, vereisen investeringen. Die gebeuren vooral op het lokale niveau, maar een meer uitdrukkelijke en gecoördineerde ondersteuning kan het verschil maken.

- Investeer in projecten die het buitenspelen van kinderen aanmoedigen en samen een halt kunnen toeroepen aan de achteruitgang van het buitenspelen.
- Investeer ook hier gericht op de pijnpunten: projecten die kinderen in stedelijke omgevingen ondersteunen, en projecten om meisjes meer aan het spelen te krijgen, verdienen extra steun.
- Investerings in gezonde, beweegvriendelijke en veilige buurten kunnen prima samengaan met investeringen in beter speelkansen in buurten.

kind & samenleving

